

**Kopulalauseen tyyppin *ON HAUSKA KATSELLA PELIÄ*
merkitys ja käyttö sanomalehtitekstissä**

Pasi Salmela
Tampereen yliopisto
Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö
Suomen kieli
Pro gradu -tutkielma
Elokuu 2012

Tampereen yliopisto
Suomen kieli
Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö

SALMELA, PASI: Kopulalauseen tyyppin *ON HAUSKA KATSELLA PELIÄ* merkitys ja käyttö sanomalehtitekstissä

Pro gradu -tutkielma, 89 sivua
Elokuu 2012

Tutkielmassa tarkastellaan kopulalauseen tyyppin *on hauska(a) katsella peliä* merkitystä ja käyttöä sanomalehtitekstissä. Tämäntyyppisessä kopulalauseessa infinitiivilauseke jäsentyy subjektiksi ja adjektiivi predikatiiviksi. Lausetyypin merkitystä tarkastellaan skemaattisen rakenteen *olla*-verbi + AP + InfP kannalta. Infinitiivisubjektillinen kopulalause kontrastoidaan lausesubjektin sisältävän kopulalauseen (*on hienoa, että lenkkeilet*) kanssa ja tutkielmassa selvitetään sitä, millä perusteella subjektin tyyppin valinta infinitiivin ja lauseen välillä motivoituu. Prototyyppisesti puhuja valitsee subjektiksi infinitiivilausekkeen silloin, kun hän viittaa omaan toimintaansa. Tätä voidaan selittää useissa tapauksissa läheisyyteen perustuvalla ikonisuudella. Puhuja voi joskus viitata omaan toimintaansa myös lausesubjektin yhteydessä, ja tämä selittyy usein lauseen infinitiivilauseketta suuremmalla lausemaisuuksella, jolloin lauseella puhujan on mahdollista välittää enemmän merkityksiä kuin infinitiivilausekkeella.

Rakenneskeemaan *olla*-verbi + AP + InfP voi sijoittaa erilaisia adjektiiveja ja infinitiivin kantaverbejä. Tutkielmassa tarkastellaan sitä, millä ehdoin erilaisia adjektiiveja ja infinitiiviverbejä rakennekeemaan voi sijoittaa. Adjektiivin tulee yleensä voida kuvata abstraktia asiaa ja puhujan tietoisuuden sisältöä, koska lausetyyppi ei kuvaa maailmaa suoraan vaan puhujan tekemänä abstraktina yleistyksenä ja puhujan sisäisenä elämyksenä. Adjektiivin valinnalla puhuja suhteuttaa ja arvioi infinitiiviverbin ilmaisemaa toimintaa eri tavoin, ja siksi erityyppisten adjektiivien kautta syntyy erilaisia merkityksiä, joita tutkielma kartoittaa. Samoin lauseen määritteiden kautta puhuja suhteuttaa tilannetta eri tavoin. *olla*-verbin ja adjektiivin yhdistelmä edellyttää inhimillistä kokijaa, joten lauseessa käytetyt infinitiiviverbit ilmaisevat lähes yksinomaan ihmisen toimintaa. Tavallisia ovatkin aistihavaintoverbit ja muut ihmisen elämässä toistuviin tilanteisiin viittaavat verbit.

Tutkielman aineistona on sanomalehtitekstejä sisältävä Suomen tekstipankin korpus. Sanomalehtiteksteissä lausetyypin käytössä korostuvat erilaiset referointikontekstit. Koska lausetyypissä ei ole inhimillistä subjektia, puhuja voi jakaa kokemuksiaan geneerisesti niin, että lukija voi tunnistaa kuvauksen ja samastua tuohon kuvaukseen.

Avainsanat: kopulalause, infinitiivisubjekti, lausesubjekti, referointi

Sisällys

1. JOHDANTO.....	1
1.1 Tutkimuksen tavoitteet.....	2
1.2 Teoreettista taustaa.....	3
1.3 Tutkimuskohteen rajaus.....	6
2. LAUSEEN MERKITYS.....	8
2.1 Merkitys rakenneskeemana.....	8
2.1.1 Lause infinitiivilausekkeen vaihtoehtona.....	13
2.1.2 Suhde modaalismerkityksisiin kopularakenteisiin.....	17
2.2 Merkityksen abstraktisuus	20
2.3 Kokija lauseen merkityksen konstruoijana.....	24
2.4 Näkökulma kuvattuun tilanteeseen.....	28
3. LAUSEEN ADJEKTIIVIT	34
3.1 Adjektiivin subjektiivisuuden aste ja subjektiivinen merkitys.....	35
3.2 Adjektiivin esiintymisehdot ja tavallisimmat adjektiivit.....	39
3.3 Adjektiivin merkityksen vaikutus lauseen tulkintaan.....	41
3.4 Adjektiivi joko infinitiivin tai lauseen yhteydessä.....	45
3.5 Adjektiivin sijanvaihtelu.....	47
3.5.1 Sijana partitiivi.....	48
3.5.2 Sija varioi.....	49
4. INFINITIIVIN KANTAVERBIT JA LAUSEEN MÄÄRITTEET.....	52
4.1 Infinitiiviverbin esiintymisehdot ja tavallisimmat infinitiiviverbit.....	52
4.1.1 Mentaaliset verbit.....	53
4.1.2 Ei-mentaaliset verbit.....	57
4.2 Määritteet lauseen yhteydessä.....	58
4.3 Kokijan ilmaiseminen.....	63
5. LAUSEEN KÄYTTÖ SANOMALEHTITEKSTISSÄ.....	66
5.1 Referointi ja moniäänisyys.....	67
5.2 Lause kokemusten jakajana ja lukijalle suunnattuna.....	72
5.3 Kopulalause siirtymälauseena.....	78
6. LOPUKSI.....	82
LÄHTEET.....	85

1. JOHDANTO

Pro gradu -tutkielmassani tutkin kopulalauseen tyyppiä on *hauska(a) katsella peliä* ja sen merkitystä ja käyttöä sanomalehtitekstissä. Prototyypillisesti puhuja ottaa tämän tyyppisellä kopulalauseella subjektiivisesti kantaa infinitiivin kantaverbillä ilmaistuun toimintaan tai tilaan, joten siinä esiintyvän adjektiivin on oltava jollakin tavalla subjektiivisesti arvottava tai henkilökohtaista vaikutelmaa ilmaiseva. Tavallisimpia adjektiiveja lauseessa ovatkin muun muassa *hauska, mukava, kiva, ihana* ja *hieno*. Lausetyypin subjektiivisen merkityksen takia siihen eivät siis käy objektiivisesti havaittavaa ominaisuutta, esimerkiksi kokoa ja väriä, ilmaisevat adjektiivit, kuten *iso* ja *sininen*. Lauseen puhujasta kertova subjektiivinen merkitys näkyy myös siinä, että tavallisia infinitiivin kantaverbeinä ovat mentaaliverbit, kuten *nähdä* ja *huomata*, ja ylipäättään ihmisen toiminnasta kertovat infinitiiviverbit. Tyypillisesti puhuja ottaa kantaa omaan toimintaansa.

Skemaattisesti lauseen voi esittää muodossa *olla*-verbi + AP + InfP, ja lauseen adjektiivin voi jäsentää predikatiiviksi ja infinitiivilausekkeen subjektiksi. Selvitän sitä, miten kielen käyttäjät tämän tyyppistä skemaattista rakennetta tulkitsevat, millaisia merkityksiä siihen liittävät ja miten tulkitut merkitykset vaikuttavat lausetyypin käyttöön tekstissä. Lauseen merkitys ja käyttö eivät ole niin selvästi kiteytyneet tietynlaisiksi, joten tutkimukseni keskiössä onkin lähinnä prototyypillinen merkitys ja käyttö. Läpi tutkielman tärkeänä vertailukohtana tutkimalleni kopulalauseen tyyppille esiintyy sellainen kopulalause, jossa infinitiivilausekkeen sijaan subjektina toimii lause (esim. *on hienoa, että lenkkeilet*).

Aihe on kiinnostava, koska tämän tyyppinen kopulalause liittyy lähes aina ihmisen suorittamaan toimintaan tai kokemaan tilaan ja ihmisen yleisiin arvioihin ja tulkintoihin näistä toiminnoista ja tiloista. Lauseessa on siis puhe ihmiselle merkityksellisistä asioista ja tilanteista. Aihe on kiinnostava myös siksi, että vaikka tämän tyyppinen kopulalause on taajaan käytetty lausetyyppejä erilaisissa teksteissä, aiheesta ei juurikaan ole tehty tutkimusta. Esimerkiksi White (1993: 293–294) suomen kieliopissaan ulkomaalaisille

esittelee tällaisen kopulalauseen omana lausetyyppinään ja nimittää sitä *on hauskaa* -lauseeksi.

Tutkielmani pääasiallisena aineistona on Suomen kielen tekstipankin korpus, joka sisältää sanomalehtitekstejä muun muassa Aamulehdestä ja Helsingin Sanomista. Lähes kaikki esimerkkini ovatkin tästä korpuksesta. Muutamassa kohdassa olen kuitenkin käyttänyt omaa tai internetistä poimittua esimerkkiä havainnollistaakseni joitakin lauseen käyttöön liittyvää seikkaa, jonka esittämiseksi sanomalehtiaineistosta on vaikea löytää esimerkkiä

Alaluvussa 1.1 esitän tutkimukseni tavoitteet ja tutkimuskysymykset. Luvussa 1.2 esittelen keskeisimmän teoreettisen käsitteistön ja luvussa 1.3 rajaen vielä varsinaisen tutkimuskohteeni sille läheisistä rakenteista.

1.1 Tutkimuksen tavoitteet

Tutkin siis infinitiivisubjektillisen kopulalauseen merkitystä ja käyttöä. Tarkastelen lausetyypin merkitystä nimenomaan rakenneskeemana. Rakenneskeemalla tarkoitetaan sitä, että tietty muotorakenne liittyy tiettyyn merkitysrakenteeseen (esim. Leino ym. 2001: 14). Skeema itsessään siis tuottaa aina samantapaisen merkityksen, mutta siihen sijoitetut sanat vasta tarkentavat tuon skemaattisen merkityksen. Skemaattisesti esitettyyn rakenteeseen *olla*-verbi + AP + InfP liittyy siis pelkän sanatason ylittävä merkitys, ja näitä merkityksiä kartoitan tässä tutkimuksessa. Lisäksi tutkin sitä, miten lausetyypin merkitys heijastuu sen käyttöön. Koska skeema on abstrakti kaava, siihen voi sijoittaa eri sanoja. Skeeman osista *olla*-verbi on sanatarkasti nimetty, mutta adjektiivien ja infinitiivin kantaverbien osalta selvitän sitä, millä ehdoin skeemaan voidaan erilaisia adjektiiveja ja infinitiivin kantaverbejä sijoittaa ja millaisia adjektiiveja ja infinitiiviverbejä siinä tavallisesti käytetään.

Luku 2 keskittyy lauseen merkitykseen. Luku 3 käsittelee lauseessa käytettyjä adjektiiveja. Luvussa 4 taas tarkastelen infinitiivien kantaverbejä ja lisäksi kiinnitän

huomioni myös lauseen yhteydessä tyypillisesti esiintyviin määritteisiin sekä pohdin sitä, mitä käytettyjen määritteiden kautta voi päätellä lausetyypin merkityksestä. Luvussa 5 käsittelen lauseen käyttöä sanomalehtikontekstissa ja sitä, miten lauseen käyttö motivoituu lauseen merkityksestä.

Työni keskeiset tavoitteet voi esittää kokoavasti kolmessa kohdassa:

- Millaisia merkityksiä infinitiivisubjektin sisältävään kopulalauseeseen voi liittyä? Miksi ja millä ehdoin puhuja valitsee infinitiivilausekkeen kopulalauseen subjektiksi lauseen sijaan?
- Miten skemaattisesti esitetyn rakenteen *olla*-verbi + AP + InfP ”tyhjät paikat” voidaan täyttää? Millaisia adjektiiveja ja infinitiivin kantaverbejä ja millä ehdoin siinä voidaan käyttää ja yleensä käytetään?
- Millaisissa funktioissa tätä kopulalauseen tyyppiä käytetään sanomalehtitekstissä?

1.2 Teoreettista taustaa

Prototyypillisesti infinitiivilauseketta käytetään kopularakenteissa silloin, kun puhuja ottaa kantaa nimenomaan itse suorittamaansa toimintaan (*on hauska katsella peliä*). Jos taas puhuja ottaa kantaa jonkun muun tekemiseen, on infinitiivilausekkeen sijaan usein käytettävä lausetta (*on hienoa, että teet gradua*). Tätä ilmiötä voi selittää ikonisuuden periaatteella. Ikonilla tarkoitetaan semiotiikassa merkkiä, joka on jollakin tavalla samankaltainen kuin tarkoitteensa. Kielellä tyypillisiä ikoneita ovat onomatopoeettiset sanat. Ikonisuutta esiintyy kuitenkin myös syntaktisten rakenteiden tasolla, ja ikonisuudella voidaan selittää myös infinitiivi- ja lausesubjektin käytön eroa kopulan ja adjektiivin täydennyksenä. Ikonisuushypoteesin mukaan semanttinen itsenäisyys korreloi rakenteellisen itsenäisyyden kanssa (Pajunen 2001: 360–361). Kun siis puhuja

ottaa kantaa toimintaan, jonka agentti hän itse on ja jota hän siksi kontrolloi, hän käyttää myös rakenteellisesti epäitsenäisempää rakennetta eli kopularakenteiden yhteydessä infinitiivilauseketta. Kun taas puhuja ottaa kantaa jonkun muun suorittamaan ja kontrolloimaan toimintaan, hän käyttää yleensä lausetta. Tämäntyyppinen ikonisuus perustuu läheisyyteen eli koheesion, ja sen asema kielessä ylipäättään on keskeinen (esim. Itkonen 2008: 29–30).

Puhuja voi käyttää kuitenkin lausesubjektia joskus myös silloin, kun hän viittaa omaan toimintaansa, vaikka tällaisten lauseiden luontevuus vaihtelee. Tätä ilmiötä tarkastelen termin lausemaisuuksella. Lausemaisuuksella tarkoitetaan lauseen tuntomerkkien asteittaista heikkenemistä siirryttäessä päälauseista sivulauseisiin ja sivulauseesta edelleen infiniittisiin rakenteisiin. Itsenäisellä päälauseella on kaikki lauseen ominaisuudet. Lauseen tuntomerkkejä ovat esimerkiksi kyky ilmaista tempusta, kieltoa ja modaalisuutta. (ISK 2004: 834.) Koska lauseella on suurempi ilmaisuvoima kuin infinitiivillä, puhuja voi joissain tapauksissa viitata luontevasti omaan toimintaansa ja ottaa kantaa siihen käyttämällä lausesubjektia. Jos puhuja haluaa ilmaista esimerkiksi eksplisiittisesti kieltoa ja modaalisuutta, hän voi sanoa *on ikävää, etten voi tulla*. Samaa informaatiota ei voi infinitiivilausekkeen sivulauseetta vähäisemmän lausemaisuuksien asteen takia välittää infinitiivisubjektilla. Lausemaisuuksien avulla voidaan selittää tilanteita, joissa puhuja on pakotettu käyttämään lausetta, vaikka ottaisiikin kantaa omaan toimintaansa.

Tutkimuskohteeni voidaan laskea kuuluvan kopulalauseisiin, vaikka tyypillisesti kopulalauseessakin on nominatiivimuotoinen perussubjekti. Kopulalause on monikäyttöinen lausetyyppi, jossa on subjektin lisäksi predikaattina toimiva *olla*-verbin ja predikatiivin muodostama kokonaisuus. Predikatiivin tehtävänä on predikoida subjektin tarkoitteesta jokin luokka tai ominaisuus. Semanttisesti melko tyhjän kopulaverbin tehtävänä on lähinnä kantaa tempus- ja modustunnuksia. Kopulalause on kannanoton tyypillinen kieliopillistunut muoto, mutta olennaista kannanotossa on kuitenkin lausetyypin sijaan se, että kannanotossa on jokin affektinen tai arvottava elementti, esimerkiksi juuri adjektiivi (ISK 2004: 1157).

Tutkimassani kopulalauseen tyypissä subjektiksi jäsentyy siis 1. infinitiivin lyhyt muoto eli ns. A-infinitiivi. Sen perusmerkitystä on fennistiikassa pidetty vaikeasti kuvattavana, ja se voikin toimia monissa syntaktisissa tehtävissä. ISK:n (2004: 869) mukaan infinitiivilausekkeet voidaan katsoa subjektiksi, koska niiden suhde verbiin on samanlainen kuin NP-subjektilla. A-infinitiivi ei subjektina ole kuitenkaan tyypillinen subjekti, vaan siltä puuttuu subjektin tyypilliset piirteet. Subjektin keskeiset ominaisuudet, nominatiivisija ja kongruenssi, eivät ilmene, kun subjektina on infinitiivi. Rinnasteistenkin infinitiivisubjektien yhteydessä verbi on siis aina yksikön kolmannessa persoonassa (*on hauska lukea ja kirjoittaa*). Lisäksi infinitiivisubjekti sijaitsee subjektille epätyypilliseen tapaan lähes aina verbin jäljessä, mikä johtuu sen yleisestä pituudesta ja rakenteellisesta raskaudesta (Vilkuna 2000: 155). Infinitiivisubjekti ei myöskään viittaa inhimilliseen osallistujaan vaan toimintaan. Kun taas subjektina on lause, useimmiten subjektina toimii juuri *että*-lause, mutta joskus myös *jos*-, *kun*- ja epäsuora kysymyslause ovat mahdollisia. Myös lausesubjekti on samalla tavalla epätyypillinen subjekti kuin infinitiivikin. Metodisesti on välttämätöntä kontrastoida infinitiivisubjektilliset kopulalauseet lausesubjektin sisältäviin (yhdyis)lauseisiin. Muuten infinitiivisubjektillisenkaan lauseen kaikkia merkityspiirteitä on vaikea tavoittaa. Infinitiivi- ja lausesubjektin läheistä yhteyttä korostaa myös se, että Hakulisen ja Karlssonin (1979: 349) mukaan infinitiivirakenteet voidaan syvärakenteen tasolla kuvata lauselähtöisiksi, jolloin ne toimivat syvärakenteen lausesubjektina. Olennaista tutkimassani kopulalauseen tyypissä on myös se, että siinä ei ole inhimillistä subjektia, joten lauseen kuvaama tilanne voidaan esittää geneerisenä.

Myöskään lausetyypin adjektiivi ei ole tyypillinen predikatiivi, vaikka se voidaan predikatiiviksi jäsentää. Fennistiikassa on kuitenkin perinteisesti katsottu, että adjektiivipredikatiivin sija heijastaa melko suoraan subjektin tarkoitteen ominaisuuksia, erityisesti jaollisuuden kannalta. Jaollistarkoitteista subjektia luonnehditaan partitiivimuotoisella adjektiivipredikatiivilla (*vesi on kylmää*) ja jaotontarkoitteista nominatiivilla (*auto on punainen*). Jaollisuus on kuitenkin substantiivin ominaisuus, joten infinitiivisubjektillisessa kopulalauseessa ilmenevää adjektiivipredikatiivin

sijanvaihtelua ei voi selittää jaollisuuden pohjalta.

1.3 Tutkimuskohteen rajaus

Varsinaisen tutkimuskohteeni ulkopuolelle olen rajannut sellaiset kopulalliset rakenteet, jotka ovat selvästi merkitykseltään modaalisia (esim. *sinun on paras lähteä*), vaikka niissäkin on skemaattinen rakenne *olla*-verbi + AP + InfP. Modaalisuudella tarkoitan nimenomaan ns. varsinaista modaalisuutta eli erilaisia puhujan arvioita jonkin asian mahdollisuudesta tai välttämättömyydestä jne. Erottavina tekijöinä modaalisten ja ei-modaalisten kopularakenteiden välillä pidän erityisesti niissä esiintyvien adjektiivien semantiikkaa ja kokija-argumentin sijaa. Modaalisisissa rakenteissa adjektiivikin on jo itsessään usein modaalinen, esimerkiksi *mahdoton* ja *helppo*, tai saa ainakin kopularakenteessa modaalisen luennan (*on hyvä syödä vihanneksia*). Tutkimassani kopulalauseetyypissä adjektiivi sitä vastoin ilmentää modaalisia adjektiiveja suurempaa subjektiivisuuden astetta. Tällaisia adjektiiveja ovat esimerkiksi *ihana*, *kiva* ja *hauska*. Tällaisten adjektiivien merkitys on riippuvaisempi puhujasta kuin modaalisten adjektiivien. Adjektiivien semantiikasta seuraa se, että rakenteissa mahdollisesti ilmaistun kokija-argumentin¹ sija on erilainen. Modaalismerkityksisiin rakenteisiin voi liittyä genetiivisijainen jäsen, jonka voi katsoa lauseen subjektiksi (esim. *sinun on paras ajatella vähän asioita*). Omaan varsinaiseen tutkimuskohteeseeni genetiivijäsen ei useinkaan kovin luontevasti sovi (?*minun on hauska tehdä gradua*). Jos kokija on ilmaistu, se on useimmiten elatiivisijainen (*minusta on hauska tehdä gradua*). Oman tutkimuskohteeni kokija on lisäksi lähes aina ihminen, mutta modaalisisissa rakenteissa kokijana voi joskus olla muukin elollinen.

Modaaliset kopularakenteet ovat kuitenkin työssäni vahvasti esillä sikäli, että kontrastoin tutkimuskohteeni myös modaalisten rakenteiden kanssa. Koska modaalisisissa kopularakenteissa käytetään erilaisia adjektiiveja kuin omassa kopulalauseetyypissäni, modaalisten kopulalauseiden adjektiiveilla puhuja ottaa myös

1 Vaikka kokijuutta pidetään monitulkitaisena kategoriana, nimitän roolia kokijaksi, koska se on ainoa pelkästään inhimilliselle oliolle luontainen rooli (Laitinen 1992: 106).

kantaa hieman erilaisiin toimintoihin. Tästä syystä kontrastointi myös tällaisiin modaalimerkityksiin kopularakenteisiin tuo lisää hyödyllistä tietoa tutkimuskohteestani. Modaalisten rakenteiden kautta voi havainnoida sitä, miten kopularakenteissa käytetyn adjektiivin merkitys vaikuttaa koko lauseen tulkintaan. Samoin lisätietoa tuo myös modaalisten rakenteiden tarkastelu sen suhteen, miten ne ilmentävät ikonisuutta ja miten niiden kohdalla täydennyksen valinta infinitiivin ja lauseen välillä motivoituu. Modaalisen merkityksen ilmaisukyky on myös joissakin tapauksissa huomioitava oman tutkimuskohteeni kannalta.

Modaalisia ja ei-modaalisia merkityksiä on tosin kopularakenteiden kohdalla usein vaikea erottaa toisistaan. Eri adjektiivit käyttäytyvät kopularakenteissa eri tavoin. ISK:n (2004: 1504) mukaan esimerkiksi arvottavat *kiva(a)*, *ihana(a)*, *hieno(a)* ja *mahtava(a)* eivät juuri genetiivisubjektia saa eivätkä siten esiinny nesessiivirakenteessa. Genetiivisubjekti taas on luonteva modaalisten adjektiivien, kuten *mahdoton*, *välttämätön*, *helppo* ja *vaikea*, yhteydessä. Sekä ISK (2004: 1504) että Vilkuna (2000: 282–283) toteavatkin, että rajanveto on joskus ongelmallista. Jaakola (2006: 259) toteaa, ettei kyse ole tiettyjen sanojen kyvystä ilmaista modaalisuutta vaan kokijuutta ilmaisevista konstruktioista. Tutkimuskohteeni ytimen ja prototyypin muodostaa kuitenkin sellainen kopulalausetyyppi, johon genetiivisubjekti ei useinkaan tunnu sopivan.

Rajaan tutkimuskohteeni ulkopuolelle myös kaksitulkintaiset lauseet tyyppiä *kirja on hauska lukea*. Näissä tapauksissa subjektiksi voi jäsentää joko NP:n tai InfP:n. Jos esimerkkilauseen subjektiksi jäsentää *kirjan*, kyse on siitä, millainen kirja on eikä siitä, millaista jokin toiminta on puhujan mielestä. Tutkimukseni kohteena olevassa kopulalauseen tyypissä kuitenkin on kyse nimenomaan jonkin toiminnan arvioinnista eikä NP:n ominaisuuksista. Jos siis NP on osoitettu partitiivisijan tai sanajärjestyksen avulla eksplisiittisesti objektiksi (*kirjaa on hauska lukea* tai *on hauskaa lukea kirja*), olen lukenut tällaiset tapaukset tutkimuskohteeseeni kuuluviksi.

2. LAUSEEN MERKITYS

Tässä luvussa keskeiseksi nousee tutkimani kopulalauseen tyyppin merkitys erityisesti skemaattisena rakenteena. Tähän keskityn alaluvussa 2.1. Sitä seuraavissa alaluvuissa kontrastoin tutkimuskohteeni lausesubjektillisen kopularakenteen kanssa (luku 2.1.1) ja modaalimerkityksisten kopularakenteiden kanssa (luku 2.1.2) juuri skemaattiseen rakenteeseen liittyvien merkitysten kannalta. Infinitiivisubjektin sisältävä kopulalause ei kuvaa maailmaa suoraan, vaan se tarkastelee maailmaa tyyppillistä lausetta abstraktimmalla tasolla, puhujan sisäisenä kokemuksena. Tätä abstraktia tarkastelutapaa käsittelen luvussa 2.2 ja luvussa 2.3 kokijan osuutta merkityksen synnyssä. Luvussa 2.4 vertaan infinitiivi- ja lausesubjektillista lausetta sen suhteen, miten puhujan näkökulma ja osallistuminen tilanteeseen vaihtelee valitun subjektin tyyppin mukaan.

2.1 Merkitys rakenneskeemana

Rakenneskeema on muodon ja merkityksen konventionaalistunut yhdistelmä, joka on enemmän kuin osiensa summa. Siihen siis kuuluu abstrakti, pelkän sanatason ylittävä merkitys, jonka kielen käyttäjät tunnistavat. Lähdin lauseen merkitystä pohtiessani siitä, että yleensä kun puhuja valitsee subjektiksi infinitiivilausekkeen eikä lausetta, hän on myös infinitiivin ilmaiseman toiminnan agentti ja kontrolloija (ks. esim. 1).

(1) – On kiva mennä takaisin kouluun, Anna-Marika iloitsee.

Esimerkki on myös suora sitaatti, mikä tekee yksiselitteiseksi sen, että kyse on juuri puhujan eli esimerkissä Anna-Marikan toiminnasta. Tätä ilmiötä voi selittää ikonisuuden periaatteella. Lauseen rakenne heijastaa lauseen merkitystä. Puhuja arvioi infinitiivisubjektilla omia toimiaan, koska vain omaa toimintaansa voi kontrolloida. Jos

taas puhuja ottaa kantaa toimintaan, jonka agentti ja kontrolloija on joku muu kuin puhuja ja jota puhuja ei voi siksi kontrolloida, hänen on yleensä valittava infinitiivin sijaan lause (esim. 2).

(2) On hienoa, että erityisesti lapset viihtyvät hyvin Holtin teoksessa.

Puhuja voi toki puhua jonkun muun toiminnasta infinitiivisubjektin yhteydessä. Jos kokijaksi ja agentiksi hahmottuu joku muu kuin puhuja, sen, kenen kannanotosta ja toiminnasta on kyse, täytyy käydä lauseesta ilmi. Tyypillinen tapa ilmaista tätä on lauseenalkuinen elatiivisijainen lauseke (esim. 3).

(3) Eila Mikkosesta on mukava rakentaa käsin nimenomaan suuria töitä.

Ei ole kuitenkaan mielekästä puhua toiminnan kontrolloimisesta silloin, kun infinitiiviverbi jo merkityksessään kertoo kontrolloimattomasta tilanteesta. Tällöinkin puhuja on kuitenkin se, joka tapahtuman kokee tai havaitsee suoraan (esim. 4).

(4) Oli ikävää huomata, että palvelukotien asukkaat kokevat olevansa tuuliajolla hoitajien poistumisen jälkeen.

Toiminnan kontrollointi ja suora kokeminen nivoutuvat kuitenkin sikäli yhteen, että vain suoraan koettua toimintaa voi kontrolloida. Tässä vaiheessa kehittelen edelleen ikonisuuden periaatetta. Yhdistävänä tekijänä kontrollille ja suoralle kokemiselle käytän vaikutuksen voimakkuuden käsitettä. Koska kielenulkoisessa maailmassa puhuja voi kontrolloida vain omia toimintojaan ja puhujalla on suora pääsy vain omaan tajuntaansa, on luonnollista, että puhuja käyttää omista toimistaan puhuessaan yleensä

infinitiivi- eikä lausesubjektia. Kielenulkoisen maailman vaikutuksen voimakkuus heijastuu kieleen siis siten, että omasta toiminnastaan ja kokemuksistaan puhuessaan puhuja käyttää myös kielellisesti kiinteämpää rakennetta, kuten juuri infinitiivi suhteessa lauseeseen. Vaikutuksen voimakkuuden käsitettä voi siis käyttää infinitiiviverbin merkityksen mukaan joko suhteessa toiminnan kontrolloimiseen tai suoraan kokemiseen. Pohjimmiltaan kyse on läheisyyteen perustuvasta ikonisuudesta. Tutkimukseeni soveltamani vaikutuksen voimakkuuden käsite on peräisin kognitiivista metaforateoriaa kehittäneiden Lakoffin ja Johnsonin (1980: 128–130) havainnosta, että englannissa on konventionaalinen metafora CLOSENESS IS STRENGTH OF EFFECT. He antavat englanninkieliset esimerkkilauseet *I found the chair comfortable* ja *I found that the chair was comfortable*. Koska ensimmäisessä lauseessa kokijaan viittava sana *I* on lauseessa konkreettisesti lähempänä sanoja *the chair* ja *comfortable* kuin jälkimmäisessä lauseessa, Lakoffin ja Johnsonin mukaan kokijan kokemus on tällöin suurempi ja voimakkaampi kuin jälkimmäisessä lauseessa. Ensimmäinen lause siis tulkitaan niin, että puhuja on todennut tuolin mukavaksi suoraan oman kokemuksensa perusteella eli siis istumalla tuolille. Jälkimmäisen lauseen taas voi tulkita niin, että kokemus on epäsuorempi. Puhuja voi olla esimerkiksi kysynyt muilta tai tutkinut tuolia muuten kuin istumalla siihen. Lauseiden rakenne siis kertoo kokemuksen suoruudesta. Nähdäkseni samasta asiasta on kyse myös infinitiivi- ja lausesubjektillisen kopularakenteen erottelussa. Tästä syystä omista teoistaan ei useinkaan tunnu luontevalta puhua lausesubjektin yhteydessä (esim. *on hauskaa, että menen kouluun*). Sama ilmiö tulee helposti esiin jo tavallisissa arkikeskusteluissa, joissa puhuja A voi sanoa esimerkiksi *kiva, että tulit* ja johon puhuja B voi vastata *oli kiva tulla*.

Tutkimani kopulalausestyypin voi jakaa kahteen osatekijään. Kopulan ja adjektiivin yhdistelmä ilmaisee kokemista, kun taas infinitiivilauseke ilmaisee tekemistä. Samoin kuin kokija ja agentti ovat prototyypillisesti lauseessa sama persoona, myös kokeminen ja tekeminen ovat lauseessa yleensä jokseenkin samanaikaisia (esim. 5).

(5) Oli hauska katsella peliä.

Myös kokemisen ja tekemisen esiintyminen lauseessa melko samanaikaisina selittyy ikonisuudella. Reaalimaailmassahan vain samanaikaisia tilanteita voi kontrolloida ja kokea suoraan. Kokijan ja agentin persoonan samuus sekä kokemisen ja tekemisen samanaikaisuus eivät kuitenkaan ole ehdottomia sääntöjä vaan lähinnä tendenssejä. Jos kokija ja agentti hahmottuvat eri persooniksi tai kokeminen ja tekeminen selvästi eriaikaisiksi, syntyy erityismerkityksiä, joita käsitelen tulevissa luvuissa.

Tässä luvussa käsiteltyjen asioiden pohjalta lauseen skemaattiseen rakenteeseen liittyvän merkityksen voisi määritellä suurin piirtein niin, että 'puhuja ottaa subjektiivisesti kantaa johonkin asiintilaan, jota hän itse kontrolloi tai jonka hän itse kokee suoraan'. Jos taas lausesubjektillisen yhdyslauseen esittää skemaattisesti muodossa kopula + AP + lause, rakenteen merkitys olisi vastaavasti 'puhuja ottaa subjektiivisesti kantaa johonkin asiintilaan, jota hän ei itse kontrolloi tai jonka hän kokee jollakin tavalla epäsuorasti'. Subjektin tyyppin vaihtelu liittyy siis myös evidentialisuuden ilmaisemiseen. Evidentialisuudella tarkoitetaan tiedon lähteen alkuperän tai varmuusasteen ilmaisua. Infinitiivisubjektilliseen kopulalauseeseen tuleekin vahvasti omaan havaintoon tai kokemukseen perustuvaa evidentialisuuden ilmaisua. Selvimmin tämä näkyy sentyyppisissä lauseissa kuin esimerkki 6.

(6) On ihanaa olla nainen.

Lause olisi miehen sanomana absurdi, koska miehellä ei voi olla suoraa kokemusta naisena olemisesta. Arviointi sinänsä edellyttää jo jonkinlaista kokemusta arvioitavasta, mutta nähdäkseni omakohtaisen kokemuksen merkityssävy tulee nimenomaan tähän rakenteeseen. Lauseen tiedon lähteen osoittavaa merkitystä voi ajatella kuulijan oletetun reaktion pohjalta. Kuulija todennäköisesti kiinnittäisi huomionsa nimenomaan tiedon perusteisiin: miten mies voi tietää naisena olemisesta? Mies voi käyttää esimerkin

tyyppistä lausetta käyttämällä siinä vaikkapa verbin konditionaalimuotoa *olisi* tai partikkelia *varmaan*, joilla puhuja osoittaa, ettei hänellä ole suoraa tietoa asiasta ja että kyse on kuvittelusta. Tällaisissa tapauksissa, joissa myös infinitiiviin liittyy predikatiivi, tulee selväksi lauseen kiinnittyminen puhujaan. Predikatiivi luonnehtii tällaisissa tapauksissa selvästi puhujaa itseään. Esimerkissä 7 omakohtaiseen kokemukseen perustuva merkityssävy näkyy siinä, että puhuja vertaa kopulalauseessa todellista kokemustaan tilanteesta kuvitelmaansa, ja esimerkissä 8 omaa kokemusta pidetään perusteena kopulalauseen tilanteelle.

(7) – Oli huomattavasti pelottavampaa olla suomalaisyleisön edessä kuin olisi kuvitellut.

(8) Jokainen tietää kokemuksesta, että on hauskaa oppia.

Oma kokemus siis tavallaan antaa luvan tämäntyyppisen kopulalauseen käyttämiseen. Protyyppisessä tapauksessa tämä tarkoittaa sitä, että toiminta, johon otetaan kantaa, on jollakin tavalla jatkuvaa tai toistuvaa. Puhujan on useimmiten ainakin kerran täytynyt kokea infinitiiviverbillä ilmaistu toiminta, jos hän käyttää kopulalauseita sellaisenaan ilman mitään epävarmuuden ilmaisimia. Tämä analyysi pätee nähdäkseni nimenomaan niihin kopulalauseisiin, joissa adjektiivi ilmentää subjektiivista ja henkilökohtaista vaikutelmaa ja jotka siksi myös suhteuttavat toimintaa sen miellyttävyyteen tai epämiellyttävyyteen. Miellyttävyys on sellainen piirre, joka täytyy kokea suoraan, eikä sitä voi esimerkiksi päätellä, ainakaan kovin helposti. Siksi myöskään puhuja ei useinkaan voi esittää tällaista kannanottoa toisen puolesta varmana tietona ilman epävarmuuden ilmaisimia. Modaalimerkityksissä rakenteissa sitä vastoin puhuja voi päätellä sellaisiakin toivottavia tai mahdollisia asiointiloja, joihin hänellä ei ole suoraa kosketusta. Modaalisisissa rakenteissahan kyse on juuri siitä, että puhuja haluaa saada toteutumaan tai arvioi toteutuviksi sellaisia asiointiloja, joita ei välttämättä ole ollut reaali maailmassa olemassa.

2.1.1 Lause infinitiivilausekkeen vaihtoehtona

Määrittelin edellisessä luvussa skemaattisen rakenteen *olla*-verbi + AP + InfP sisältävän merkityspiirteet 'puhuja ottaa subjektiivisesti kantaa johonkin asiintilaan, jota hän itse kontrolloi tai jonka hän itse kokee suoraan'. Lausesubjektin sisältävään kopulalauseeseen taas liitin merkityspiirteet 'puhuja ottaa subjektiivisesti kantaa johonkin asiintilaan, jota hän ei itse kontrolloi tai jonka hän kokee jollakin tavalla epäsuorasti'. Jo näistä määritelmistä seuraa se, että infinitiiviverbin täytyy viitata ihmisen suorittamaan toimintaan, kun taas lausesubjektin yhteydessä verbi voi olla periaatteessa mikä tahansa. Puhuja ei voi esimerkiksi sanoa **on ikävää sataa*, vaan hänen on pakko käyttää lausetta *on ikävää, että sataa*, koska *sataa* on sääverbi.

Nyt tarkastelen kuitenkin sitä, millä ehdoin puhujan on luontevaa käyttää lausesubjektia, vaikka hän puhuisikin omista tekemisistään. Kuten muistetaan, infinitiivisubjektin yhteydessä kokija ja agentti hahmottuvat prototyyppisesti samaksi persoonaksi ja kokeminen ja tekeminen jokseenkin samanaikaisiksi. Olen selittänyt tämän olevan pohjimmiltaan ikoninen ilmiö. Lausesubjektin yhteydessä taas kokija ja toiminnan agentti voivat olla (ja yleensä ovatkin) eri persoona ja tekeminen ja kokeminen eriaikaisia. Lauseen distribuutio on jo näistä syistä laajempi kuin infinitiivin.

Lauseen luontevuutta puhujan arvioidessa omia toimiaan tarkastelen termin lausemaisuuksella. Lausemaisuuksella tarkoitetaan lauseen tuntomerkkien asteittaista heikkenemisestä siirryttäessä päälauseista sivulauseisiin ja sivulauseesta edelleen infiniittisiin rakenteisiin. Itsenäisellä päälauseella on kaikki lauseen ominaisuudet. Lauseen tuntomerkkejä ovat kyky ilmaista tempusta ja modaalisuutta. Lisäksi lauseessa voi ilmaista persoonaa verbintaivutuksessa ja käyttää kieltoverbiä *ei*. (ISK 2004: 834.) Nämä ominaisuudet siis vähenevät, kun siirrytään sivulauseesta infinitiiviin. Suhteessa lauseeseen infinitiivilausekkeella ei voi ilmaista tempusta, modaalisuutta, persoonaa, subjektia, passiivia eikä erikoislausetyyppiä. Siinä ei voi myöskään käyttää kieltoverbiä *ei*. Koska tutkimuskohteeni on nimenomaan A-infinitiivi, persoonaa ei voi ilmaista siinä myöskään possessiivisuffiksilla. ISK (mp.) toteakin, että eräät semanttiset ja

rakenteelliset ominaisuudet, kuten modaalisuus ja erikoislausetyypit, ovat mahdollisia vain lauseessa. Lauseella voi siis välittää enemmän merkityksiä. Infinitiivilausekkeen ilmaisuvoiman puute suhteessa lauseeseen pakottaa joissakin tapauksissa puhujan käyttämään lausetta silloinkin, kun puhuja viittaa omaan toimintaansa, jotta hän pystyisi välittämään haluamiaan merkitysvivahteita. Seuraavissa esimerkeissä² 9–19 on lauseita, joissa puhuja voi luontevasti käyttää lausetta omiin tekemisiinsä viitatessaan tai joissa puhuja on pakotettu käyttämään lausetta.

- (9) On hienoa, että voitin.
- (10) On käsittämätöntä, että tein sen.
- (11) On ikävää, että minun täytyy mennä.
- (12) On tärkeätä, etten muistele yksinäni menneitä.
- (13) Onko hienoa, että tulin?
- (14) On kiva, että minusta oli apua.
- (15) On hienoa, että me ollaan hengissä.
- (16) On mukavaa, että pääsee parempaan asuntoon ja paremmalle asuinalueelle.
- (17) On mahtavaa, että presidenttinne voi vapaasti seurustella kansan joukossa.
- (18) On hienoa, että Suomessa on seuroja, jotka ymmärtävät nuorisotyötä.
- (19) On hauskaa, että Suomessa juhlitaan.

Esimerkki 9 on luonteva siksi, että *että*-lauseen tilanne hahmottuu selvästi aikaisemmaksi kuin puhujan kannanotto. Infinitiivilausekkeella ilmaistu toiminta hahmottuisi ikonisesti samanaikaiseksi kannanoton kanssa. Lause mahdollistaa tässä esimerkissä puhujan jälkikäteisarvion tekemisen. Lause 10 on muuten edellisen kaltainen, mutta nyt adjektiivin *käsittämätön* merkitys tuo vielä paremmin tällaisen jälkikäteisarvion merkitysvivahteen esiin. Näyttäisi siltä, että lausesubjekti tuo suhteessa infinitiiviin esimerkkien 9 ja 10 tyyppisissä tapauksissa jonkin lisämerkityksen.

² Esimerkit 10, 13 ja 14 ovat itse keksimiäni, koska aineistostani tällaisia esimerkkejä on vaikea löytää.

Esimerkissä 9 lauseen valinta voisi ilmaista myös puhujan vaatimattomuutta. Lauseessa 10 *että*-lauseen valinnan motivaatio saattaisi olla myös puhujan tarve jollakin tavalla etäännyttää itsensä *että*-lauseen kuvaamasta tilanteesta. Goffman (1974: 519–521) toteaa, että kun puhuja kuvailee jotakin aiempaa tekoaan paheksuen, hän varmistaa, että äänessä oleva ”minä” erottuu kyseisestä teosta vastuussa olevasta ”minästä”. Lause 11 taas on luonteva siksi, että infinitiivisubjektillisella kopulalauseella ei voi ilmaista modaalisuutta sellaisissa tapauksissa, joissa modaaliverbiin liittyy genetiivisijainen subjekti. Sen sijaan sellaiset lauseet kuin *on kiva voida tulla* ja *on kiva, että voin tulla* tuntuvat lähes vaihtoehtoisilta, vaikkakin lause sujuvammalta, koska modaaliverbi *voi* saa nominatiivisubjektin. Modaalisuuden suhteen kannattaa huomata, että modaalista merkitystä voi kyllä ilmaista koko kopularakenteella, mutta sitä ei voi ilmaista pelkällä infinitiivilausekkeella. Esimerkki 12 tuntuu luontevalta kieltoverbin *ei* takia. Infinitiivilausekkeella toiminnan voi kyllä kieltää MA-infinitiivin abessiivilla (*on tärkeätä olla muistelematta menneitä*), mutta tällainen käyttö tuntuu usein melko kömpelöltä. Tässä yhteydessä kannattaa huomata myös, että kielteisissä lauseissa (esim. *ei ole hauska mennä kouluun*) kiellon vaikutusalassa on vain adjektiivi, mutta ei infinitiivilauseke. Esimerkki 13 on sujuva kysymyksen takia. Kysymyslauseessa näkökulma vaihtuukin päinvastaiseksi kuin väitelauseessa. Esimerkissä puhuja kysyykin kuulijan kantaa sellaiseen tekemiseen, jonka agentti on kuulijan näkökulmasta joku muu kuin kuulija itse. Jos puhuja kysyisi kuulijan kantaa kuulijan omaan toimintaan, puhuja käyttäisi infinitiivilauseketta (*onko hienoa tulla?*). Vaikka lauseessa 14 puhuja viittaa eksplisiittisesti itseensä, puhuja ei ole nominatiivisijaisen subjektin asemassa. Lauseessa 15 taas puhuja ilmaisee sen, ettei toiminnan agenttina ollut pelkästään hän itse. Esimerkin 16 nollapersoonalause käy myös puhujaan viittaavana. Lauseessa 17 agenttina on joku muu kuin puhuja. Samoin esimerkissä 18 puhuja on pakotettu käyttämään lausetta, koska kyseessä on erikoislausetyyppi eli eksistentiaalilause. Lauseessa 19 puhuja joutuu passiivin takia käyttämään lausetta.

Esimerkkejä 9–19 voi tarkastella myös siltä kannalta, miten niistä voisi muodostaa infinitiivisubjektillisen kopulalauseen lauseen merkityksen suuresti

muuttumatta sen suhteen, kuka tulkitaan tekijäksi. Näyttää siltä, että melko hyvin *että*-lausetta vastaavan infinitiivilausekkeen voi muodostaa yleensä silloin, kun *että*-lauseen subjekti on yksikön ensimmäisessä persoonassa, nominatiivimuotoinen ja lause myönteinen (esim. 9). Tämä tarkoittaa oikeastaan sitä, että infinitiivilauseke vastaa tässä mielessä intransitiivi-, transitiivi- ja nominaalilauseita, joissa on ensimmäisen persoonan nominatiivisubjekti. Infinitiivilauseke siis tavallaan perii ikonisesti kopulaverbiltä tempuksen sekä lauseen kokija-argumentilta persoonan. Läheinen vastaavuus erityisesti nominatiivisubjektillisen lauseen kanssa voisi johtua siitä, että myös infinitiivisubjektin sisältävä kopulalause korostaa puhujan agenttiutta. Se, että esimerkin 11 tyyppinen lause ei käänny infinitiivilausekkeeksi, voisi siis johtua lauseen genetiivijäsenestä, joka saattaa korostaa liikaa kohteena olemista. Jaakola (2004: 259) toteaa, että nesessiivikonstruktion genetiivijäsenen voi jäsentää joko finiittiverbin tai infinitiivin ykkösargumentiksi. Infinitiivin subjektina korostuu agenttius mutta modaaliverbin subjektina kokijuus tai kohteena oleminen. Muista esimerkeistä lause 18 ei käänny infinitiivilausekkeeksi, koska se on eksistentiaalilause eli erikoislausetyyppi, jonka subjektikin vielä on partitiivissa. Subjekti ei myöskään viittaa ihmiseen. Ihmiseen ja ihmisen toimintaan viittaavuushan on myös tutkimassani kopulalausestyypissä keskeinen kriteeri. Esimerkin 16 *että*-lauseen nollapersonakonstruktio tuntuu kääntyvän merkityksen juuri muuttumatta infinitiivilausekkeeksi. Tämä nollapersonakonstruktion käännettävyys ja sen melko taaja frekvenssi *että*-lausesubjektina kopularakenteissa ylipäättään, kuten myös passiivilauseen, kertoo myös tällaisten kopularakenteiden merkityksen mahdollisesta geneerisyydestä.

Edeltävät esimerkit, joissa puhuja käyttää lausetta viitatessaan omaan toimintaansa, voisi joissain tapauksissa selittää myös ikonisuudella. Lausesubjektin valinta voisi kertoa myös puhujan kontrollin heikkenemisestä suhteessa tilanteeseen. Esimerkissä 9 on kyse voittamisesta, ja silloin mukana on myös vastustaja, joten puhujan voittaminen ei ole täysin omassa kontrollissa. Esimerkissä 10 adjektiivi *käsittämätön* taas implikoi jo merkityksessään jonkinlaista kontrollin menettämistä tai heikkenemistä. Esimerkissä 11 on nesessiivirakenne, joten puhujaan kohdistuu tällöin

velvoite ulkoapäin. Kielteiset asiantilat eivät myöskään ole suoraan koettavissa ja kontrolloitavissa, mikä voisi motivoida lauseen käyttöä esimerkissä 12.

Kun ajattelee ikonisuuden ja lausemaisuuuden keskinäistä suhdetta, lausemaisuuus nousee oikeastaan keskeisemmäksi. Kun puhuja haluaa välittää haluamansa merkitykset, hän saattaa olla pakotettu käyttämään lausetta. Jos infinitiivilauseke taas on riittävän informatiivinen välittämään puhujan tarkoittamia merkityksiä, ikonisen tulkinnan ansiosta tällaisissa tapauksissa infinitiivi riittää puhujalle. Typologisessa tutkimuksessa on todettu, että kontekstissaan redundantti tai muuten pääteltävissä oleva tieto pyritään jättämään ilmaisematta (Visapää 2008: 25).

Samanlainen infinitiivin ja *että*-lauseen jakauma kuin kopularakenteissa liittyy myös tunneverbeihin. Jos kokeminen ja tekeminen ovat samanaikaisia ja kokija ja toimija samat, käytetään tunneverbin täydennyksenä infinitiiviä. Jos taas suhtautuminen ja toiminta ovat eriaikaisia tai kokija ja tekijä eripersonaalisia, käytetään *että*-lauseetta. (Siironen 2001: 189.) Lisäksi puhutussa kielessä lausesubjektillista kopulalauseetta vastaava kannanotto voi syntyä kahden puhujan yhteistyönä, keskustelun vuoroparina. Puhuja A voi sanoa esimerkiksi *olin lenkillä*, johon B voi vastata vain *hienoa (että olit lenkillä)*.

2.1.2 Suhde modaalimerkityksiin kopularakenteisiin

Rajasin siis selvästi merkitykseltään modaaliset A-infinitiivin sisältävät kopularakenteet (esim. *sinun on paras lähteä, on mahdotonta sanoa*) varsinaisen tutkimuskohteeni ulkopuolelle, mutta käytän niitä kontrastina omalle tutkimuskohtelleni. Tässä luvussa vertailen modaalirakenteita ja omaa tutkimuskohdettani suhteessa rakenneskeemasta syntyviin merkityksiin. Samanlaiset rakenneskeemasta tulevat abstraktit merkitykset kuin ei-modaalisten kopulalauseiden yhteydessä näkyvät myös modaalimerkityksisten

kopularakenteiden kohdalla, mutta koska niissä käytetään erilaisia adjektiiveja kuin omassa tutkimuskohteessani, merkitys tulkitaan hieman toisin.

Modaalisuus jaetaan yleensä deonttiseen, dynaamiseen ja episteemiseen modaalisuuteen. Deonttisen modaalisuuden ilmaisussa on kyse siitä, että joku on velvoitettu tekemään jotakin. Dynaamisessa modaalisuudessa taas on kyse lähinnä olosuhteista aiheutuvasta pakosta tai fyysisestä kyvystä toimia. Episteeminen modaalisuus liittyy puhujan arvioihin jonkin asiointilan toteutumismahdollisuuksista. Vaikuttaisi siltä, että deonttista ja dynaamista modaalisuutta ilmaistaan modaalisissa kopularakenteissa lähinnä infinitiivin yhteydessä, kun taas episteemistä modaalisuutta ilmaistaan usein lauseen yhteydessä (esim. 20–22).

(20) Pesuaineeksi on hyvä valita se luontoystävälliseksi mainostettu vaihtoehto.

(21) Kiinan hajoamisen seuraamuksia on mahdoton ennakoida.

(22) On varmaa, että keskusta istuu hallitusohjelmaneuvoituissa sitkeästi.

Näitä merkityksiä voi selittää rakenneskeemasta käsin, ja myös näissä esimerkeissä näkyy ikonisuus. Jotta olisi mielekäästä vaatia jotakuta tekemään jotakin, sillä, jota velvoitetaan, täytyy olla myös kyky tehdä jotakin. Hänellä täytyy siis olla myös kontrolli toimintaansa (esim. 20). Esimerkissä 21 puhuja taas on dynaamisen mahdottomuuden suora kokija, koska puhuja puhuu siitä, mikä hänelle (tai kenelle tahansa ihmiselle) on mahdotonta. Lause 22 ilmaisee puhujan episteemistä arviota jostakin asiointilasta, johon hän ei itse osallistu ja jota ei myöskään siksi kontrolloi eikä koe aivan suoraan. Vaikutuksen voimakkuuden käsitteen kautta ajateltuna voisi sanoa, että puhuja on infinitiivilausekkeessa tiukemmin ikään kuin jonkin asian vaikutuksenalaisena kuin lausesubjektin yhteydessä. Myös modaalisissa kopulalauseissa lauseen distribuutio on samoista syistä eli ikonisuuden ja lauseen suuremman ilmaisuvoiman takia laajempi kuin infinitiivin. Infinitiivillä viitataan puhujan tai muuten lauseessa ilmaistun kokijan itse kontrolloimaan tai kokemaan toimintaan, kun taas lausesubjektin yhteydessä toiminnan agentti voi olla joku kuin puhuja tai muu

infinitiivin kokija. Samoin infinitiivin yhteydessä viitataan useimmiten ihmisen suorittamaan toimintaan, mutta lauseen yhteydessä subjekti voi olla elotonkin (*on varmaa, että öljy ei peräisin virosta*). Nämäkään infinitiivin ja lauseen käytön erot eivät kuitenkaan ole ehdottomia sääntöjä vaan tendenssejä.

Rakenneskeemasta tulevia merkityksiä voi tarkastella vaikkapa adjektiivin *mahdoton* kautta (esim. 23 ja 24).

(23) Heikkisen mukaan on mahdoton laskea, mitä yrityskauppa ja sen purkaminen oikeuskäsittelyineen Keskolle maksoi.

(24) Käytännössä on mahdotonta, että neuvostoon kuuluvat natomaat Yhdysvallat, Britannia, Ranska, Kanada ja Hollanti tuomitsisivat Kiinan suurlähetystön pommittamisen.

Esimerkissä 23 vaikutuksen voimakkuus on sellainen, että infinitiivisubjektin yhteyteen sijoitettuna *mahdottoman* merkitys on niin voimakas, että se ilmaisee ehkä lähinnä periaatteellista mahdottomuutta eli jotakin, minkä tekeminen ei kerta kaikkiaan ole mahdollista. Esimerkki ilmaisee tässä dynaamista modaalisuutta. Lauseessa 24 taas voisi katsoa, että *mahdottoman* merkitys on ainakin jollakin tavalla haalentunut. Yhdyslause voi edelleen ilmaista dynaamista modaalisuutta, mutta sen voi katsoa ilmaisevan myös episteemistä modaalisuutta. Se ei siis enää ilmaise periaatteellista mahdottomuutta vaan myös puhujan episteemisiä arvioita asiointilan toteutumisesta. Esimerkin lauseadverbiaali *käytännössä* viittaisi myös tähän puhujan tekemään tulkintaan. Lauseen voisi tulkita niin, että asiointila voisi periaatteessa toteutua, mutta puhuja ei kuitenkaan usko sen toteutumiseen. Merkitys ei välttämättä ei ole ainakaan niin tiukasti dynaamismodaalista mahdottomuutta ilmaiseva kuin infinitiivin yhteydessä. Esimerkin 24 tyyppiin tapauksiin voisi kuitenkin lisätä infinitiivin, joka osoittaisi sitä, että infinitiivi viittaa puhujan omiin toimintoihin. Lauseeseen 24 kävisi esimerkiksi infinitiivi *ajatella* tai muu arviota ilmaiseva kognitioverbi, joka osoittaisi sen, että puhujan arvioima mahdottomuus kohdistuisi oikeastaan häneen omiin arvioihinsa ja kognitiivisiin prosesseihinsa eikä välttämättä suoraan *että*-lauseen

kuvaamaan tilanteeseen. Tällaiset rakenneskeemasta tulevat tulkintaerot eivät kuitenkaan aina ole selviä, ja toiminnan laatu ja konteksti on otettava huomioon tulkintoja tehdessä. Myös *olla*-verbin ja substantiivin yhdistelmät mukautuvat usein näihin rakenneskeemasta tuleviin merkityksiin sekä modaalisisissa että ei-modaalisisissa kopularakenteissa ja ottavat yleensä täydennyksekseen joko infinitiivin tai lauseen tässä ja edellisessä luvussa esittämiäni periaatteiden mukaan..

2.2 Merkityksen abstraktisuus

Tutkimassani kopulalausetyypissä merkitys on sellainen, että toimintaa tarkastellaan hyvin yleisellä tasolla. Jo lauseen rakenneaineokset kertovat tästä: semanttisesti melko tyhjä kopula, abstraktimerkityksinen adjektiivi ja A-infinitiivi, jonka merkitystä muun muassa ISK (2004: 499) luonnehtii abstraktiksi ja skemaattiseksi. Infinitiivisubjektillisia ja teonnimisubjektillisia kopulalauseita tutkinut Huumo (2006: 56) toteaa, että infinitiivisubjektin yhteydessä predikatiivi ei pysty ilmaisemaan infinitiivisubjektin ilmaiseman toiminnan konkreettisia piirteitä, toisin kuin teonnimisubjektin yhteydessä, vaan infinitiivisubjektin yhteydessä toimintaa tarkastellaan astetta abstraktimmalla tasolla. Nähdäkseni tilannetta kuvataankin puhujan tietoisuuden läpi ja puhujan sisäisenä elämyksenä. Lause ei kuvaa maailmaa suoraan eikä kerro, mitä tapahtui, vaan se nostaa korosteiseksi sen, miten puhuja koki sen, mitä tapahtui. Siksi Huumon esimerkkilauseet *käveleminen on hidasta* ja *kävely oli hidasta* voidaan tulkita niin, että ne luonnehtivat kävelemistoiminnan konkreettista tapaa eli sen hitautta, mutta infinitiivisubjektin sisältävä lause *oli hidasta kävellä* saa toisenlaisen tulkinnan. Huumon (mp.) mukaan lauseen merkitys on jotakuinkin 'käveleminen oli hidas tapa [jonkin tavoitteen saavuttamiseksi]'. Kyseessä on siis eräänlainen puhujan subjektiivinen kannanotto yleisellä tasolla siihen, että toimintaa ylipäätään esiintyy.

Huumo nimittää tällaista yleisen tason kannanottoa episteemiseksi vastakohtana subjektin tarkoitetta konkreettisesti luonnehtivalle sisällölliselle tulkinnalle. Nähdäkseni juuri *oli hidasta kävellä* tuo tämäntyyppisen kopulalauseen abstraktin merkityksen esille siinä käytetyn adjektiivin ansiosta. *hidas* kuuluu vauhtia ilmaiseviin adjektiiveihin, ja tällaiset adjektiivit voivat saada kahtalaisen tulkinnan: on objektiivinen, mitattava hitaus ja toisaalta hitaus subjektiivisena elämyksenä. Infinitiivisubjektillisessa kopulalauseessa adjektiivin merkitys tulkitaan nimenomaan puhujan kokemuksena ja sisäisenä elämyksenä tilanteesta eikä objektiivisesti mitattavana ominaisuutena. Tämä näkyy siinä, että puhujan kävely saattaa ulospäin vaikuttaa hyvinkin vauhdikkaalta, mutta puhuja itse kokee sen hitaana. Tähän esimerkkiin tulee merkityssävy, että kävely on ylipäättään väärä tapa liikkua kuvatussa tilanteessa. Huumon episteemistä tulkintaa parempana nimityksenä pidänkin elämyksellistä tai kokemuksellista tulkintaa, mikä tuo esiin sen, että toimintaa tarkastellaan puhujan tietoisuuden ja kokemuksen läpi. Puhuja kuvailee ikään kuin tietoisuutensa sisältöä tai kokemustaan kuvatussa tilanteessa. Tästä syystä Huumon toinen esimerkki **oli kimeää laulaa* on outo, koska kukaan ei varmaankaan kuvaa kokemustaan tai tietoisuutensa sisältöä kimeäksi, vaikka laulamisen konkreettista tapaa voi sellaiseksi luonnehtia lauseessa *laulaminen oli kimeää*. Huumo pitää infinitiivisubjektin yhteydessä predikatiivin tulkintaa aina episteemisenä (siis elämyksellisenä), mutta hänen mukaansa teonnimisubjektin yhteydessä tulkinta voi olla joko episteeminen tai sisällöllinen. Huumo (2006: 56–57) esittää jatkumon infinitiivi- ja teonnimisubjekteista sen mukaan, miten todennäköisesti niiden yhteydessä predikatiivi voi saada episteemisen eli puhujan kannanottoa ilmaisevan tulkinnan. Jatkumo kulkee infinitiivi > *minen*-johdos > muu teonnimi jaollisena > muu teonnimi jaottomana. Jatkumolla aina vasemmanpuoleinen subjektityyppi sallii oikeanpuoleista todennäköisemmin predikatiivin tulkinnan, jota olen nimittänyt elämykselliseksi. Tästäkin jatkumosta voi nähdä, että tutkimassani kopulalauseetyypissä maailmaa tarkastellaan astetta abstraktimmalla tasolla kuin teonnimisubjektin sisältävissä kopulalauseissa.

Rakenneskeeman kannalta ajateltuna näyttää siltä, että skeeman *olla*-verbi + AP

+ InfP abstraktiotaso on sellainen, ettei se kata toiminnan konkreettista tapaa. Puhuja puhuu riittävällä tarkkuudella, kun hän ottaa kantaa vain toiminnan yleiseen laatuun. Skeema perustuu käsitteistäjään havaintoihin siitä, että tiettyihin toimintoihin, tekoihin tai tiloihin liittyy toistuvasti miellyttäviä tai epämiellyttäviä kokemuksia. Voidakseen ottaa kantaa toimintaan yleisellä tasolla puhujan ei tarvitse spesifioida toiminnan konkreettista tapaa. Olennaista on toiminnan yleinen idea eikä toiminnan tapa. Voisi ajatella, että infinitiivilauseke kuvaakin propositionia. Larjavaara (1990: 106–107) määrittelee proposition ulkomaailman tapahtumaa eli asiointilaa edustavaksi kognitiiviseksi representaatioksi puhujan mielessä. Propositio on abstraktio, kuva tai ajatus, jostakin todellisesta tai kuvitellusta. Ulkomaailman asiointilan ja proposition eroa Larjavaara havainnollistaa toteamalla, että jonkin asian tapahtuminen ulkomaailmassa ja se, että joku ajattelee tuota tapahtumista, ovat selvästi eri asioita. Asiointilat ovat havaittavia ajallispaikallisia tiloja ja toimintoja, kun taas propositionit ovat asiointilojen kuvia, joita ei voi suoraan havainnoida. Tutkimuskohteessanihan ei viitata suoraan mihinkään silmin nähtävään tai havaittavaan, joten sikäläkin infinitiivilausekkeen voisi ajatella kuvaavan propositionia, johon sitten puhuja ottaa kantaa. Leino (1999: 39) määrittelee asiointilan ja proposition eron niin, että asiointilat vallitsevat tai tapahtuvat, kun taas propositionit kuvaavat asiointiloja. Larjavaara (2007: 223) toteaa myös, että propositio voi olla myös eri tavoin elämyksellinen ja mielikuvainen. *näköinen*-tyyppiset suhteutusadjektiivit tuovat esiin sen, että kopulalauseessa puhuja kommentoi abstraktia entiteettiä, propositionia. Tämän tyyppiset adjektiivit viittaavat nähdäkseni johonkin nähtävään ja havaittavaan, joten esimerkiksi lause *?oli hauskannäköistä tanssia* ei tunnu luontevalta, vaikka voi sanoa *tanssi oli hauskannäköistä*, koska *näköinen*-tyyppiset adjektiivit eivät pysty kommentoimaan propositionia, vaan ne kommentoivat konkreettisempia entiteettejä, esimerkiksi asiointiloja. Samasta syystä lausetyyppiin eivät käy konkreettisia ominaisuuksia kuvaavat adjektiivit. Infinitiivin yhteydessä myös *tuntuinen*-tyyppiset adjektiivit (*oli kivantuntuista tanssia*) kommentoivat puhujan elämystä ja kokemusta tanssista eivätkä mitään konkreettista tuntoaistimusta. Se, että A-infinitiivi kuvaa propositionia eli kognitiivista representaatiota jostakin asiointilasta jonkun mielessä, näkyy myös siinä,

että toisen puolesta ei propositiota voi kommentoida ilman epävarmuuden ilmaismia.

Tutkimani lausetyypin abstrakti merkitys tulee esiin myös silloin, kun lauseen A-infinitiiviä itsessään tarkastelee skeemana. Kognitiivisessa kielitieteessä skeema on yleistys kategorian jäsenten yhteisistä ominaisuuksista, jolloin joitakin eroja häivytetään (Onikki 1994: 113). Tällöin tekemisen konkreettinen tapa ja kiinnittyminen aikaan ja paikkaan jää taustalle. Myös Visapää (2008: 157) korostaa A-infinitiivin abstraktia ja skemaattista merkitystä ja toteaa, että prosessin asemesta A-infinitiivi kuvaa prosessin idean. Omassa tutkimuskohteessani A-infinitiivin tunnus siis kokoaa yhteen erilaiset konkreettiset aikapaikkaiset toiminnot ja tilat puhujan tekemäksi abstraktiksi yleistykseksi ja verbilekseemi nimeää tuon prosessityypin.

Tutkimuskohteeni abstrakti merkitys tulee esiin myös sille läheisissä rakenteissa, joissa adjektiivin ja infinitiivin välissä on vielä substantiivi (esim. 25 ja 26).

(25) Toisaalta on ihana tunne tietää asiakkaiden vaativan ja nauttivan palvelusta koska palvelu on meille myyjille loppujen lopuksi elintärkeä asia .

(26) Oli omituinen kokemus kuulla Kiven tekstiä englanniksi

Näissä esimerkeissä substantiivin voisi jättää merkityksen suuresti muuttumatta poisikin, ja substantiivi tuntuukin tässä kontekstissa hieman redundantilta. Tällaiset lauseet ovatkin käytössä melko harvinaisia. Tällaiseen kontekstiin sopivat substantiivit ovat abstraktiotasoltaan propositioita vastaavia ns. kolmannen asteen intensionaalisia olioita, jotka ovat kuvittelun ja muun henkisen toiminnan kohteita tai tuloksia. Tällaiset abstraktit substantiivit eivät kielenulkoisessa maailmassa ole myöskään suoraan havainnoitavissa (Hakulinen & Karlsson 1979: 76).

Lausetyypin abstraktia merkitystä voi tarkastella myös sitä kautta, että siinä on ikään kuin sulautuneena kaksi lausetta/predikaatiota. Lauseessa *on hauskaa lenkkeillä* saman informaation puhuja voisi välittää kahdella erillisellä lauseella *lenkkeilen* ja *se on hauskaa*. Tällaiset lauseet olisivat suurempia kuvauksia ulkomaailman asiointilasta kuin

infinitiivisubjektillinen kopulalause. Infinitiivisubjektillisessä lauseessa tilannetta taas tarkastellaan puhujan tietoisuuden tuloksena. Itkonen (1976: 198) pitää sentyyppisiä lauseita kuin *Jukalla ei ole siniset silmät vaan ruskeat* myös eräänlaisina kahden lauseen sulaumina. Hänen mukaansa tällainen lause presupponoi myönteisen eksistentiaalilauseen *Jukalla on silmät*, johon on liittynyt predikatiivilause *ne* (Jukan silmät) *eivät ole siniset*. Omassa tutkimuskohteessani *on hauskaa lenkkeillä* myös tavallaan presupponoi myönteisen lauseen *lenkkeilen*. Tätä voisi ehkä pitää jonkinlaisena pragmaattisena presuppositiona lauseen käytöstä. Presuppositiohan pysyy samana myös kielteisessä lauseessa, ja myös kieltolause *ei ole hauskaa lenkkeillä* presupponoi puhujan lenkkeilemisen. Kiellon vaikutusalassa on vain adjektiivi. Aiemmin esillä ollut esimerkki *on ihanaa olla nainen* miehen sanomana on selvän absurdi, koska lauseen oletama pragmaattinen presuppositio on ilmiselvästi väärä. Infinitiivisubjektilliseen kopulalauseeseen liittyvä presuppositio voisi yleisellä tasolla olla 'olen kokenut tämäntyyppisen tilanteen, joten voin arvioida sitä'.

2.3 Kokija lauseen merkityksen konstruoijana

Koska kokemuksellisuuden ja siten myös kokijan osuus lauseen merkityksen tuottamisessa on suuri, käsittelen tässä luvussa kokijan osuutta lauseen merkitykseen. Tarkastelen tässä sellaisia kopulalauseita, joiden merkitys on selvimmin abstrakti. Kuten olen todennut, prototyyppisessä infinitiivisubjektin sisältävässä kopulalauseessa kokeminen ja tekeminen ovat melko samanaikaisia. Poikkeamat tästä tendenssistä tuovat usein mukanaan jonkin lisämerkityksen. Totesin lisäksi, että jos tekeminen ja kokeminen ovat selvästi eriaikaisia, puhuja on joskus pakotettu käyttämään lausetta, vaikka viittaisi selvästi omaan toimintaansa. Lauseessa *oli hidasta kävellä* kokeminen ja tekeminen voidaan tulkita selvästi eriaikaisiksi, mutta silti puhuja on valinnut lauseeseen infinitiivisubjektin. Näyttää siltä, että tällaisen kopulalauseen merkitys abstraktistuu selvimmin juuri silloin, kun kokeminen ja tekeminen hahmottuvat selvästi

eriaikaisiksi myös infinitiivisubjektin yhteydessä. Myös predikatiivina toimivan adjektiivin oma merkitys ja infinitiivin kantaverbin merkitys varmasti vaikuttavat asiaan. Esimerkkilauseessa *oli hidasta kävellä* kävelemistä on täytynyt jatkua jonkin aikaa, ennen kuin puhujan kokemus kävelyn hitaudesta syntyy. Tuskin puhuja olisi muuten edes lähtenyt kävelemään, jos hitauden kokemus olisi ollut mukana alusta asti. Jälleen voi huomata merkitysvivahteena tällaisen puhujan jälkikäteisarvion, joka ilmenee odotuksenvastaisuutena 'oli sittenkin hidasta kävellä'. Vielä selvempää kokemisen ja tekemisen eriaikaisuus on omassa esimerkissäni *oli järkevää opiskella aikoinaan*. Jos ajattelee puhujan olevan vaikka keski-ikäinen henkilö, joka arvioi nuoruuden opiskeluaan, kokemisen ja tekemisen ajallinen ero voi olla vuosia. Ajan adverbi *aikoinaan* vielä ankkuroi tilanteen selvästi menneeseen. Tällöin tilanteeseen voi hahmottaa kaksi temporaalisesti erillistä maailmaa, joten tilanteeseen hahmottuu puhujan nykyhetken minä ja mennyt minä. Puhuja arvioi nykyhetkestä käsin nuoruutensa opiskelua. Puhuja ei ole välttämättä kokenut opiskelua nuorena mielekkääksi, joten adjektiivi *järkevä* on selvästi nykyisen, arvioivan minän sanoja. Jos taas järkevän tilalla olisi esimerkiksi *hauska*, kokemisen ja tekemisen voisi nähdä samanaikaisena eikä merkitys enää olisi niin selvästi abstraktistunut. *hauska* kuuluisi siis selvästi puhujan menneeseen kokemukseen, mikä osoittaa adjektiivin merkityksen tärkeyttä lauseen merkityksen tulkinnassa. Lauseen *oli järkevää opiskella aikoinaan* kokemisen ja tekemisen eriaikaisuuteen liittyy siis myös tietynlainen odotuksenvastaisuus. Jokin toiminta osoittautuu ajan mittaan erilaiseksi kuin puhuja odotti. Tämänkin esimerkin merkitys olisikin suurin piirtein 'oli sittenkin järkevää opiskella aikoinaan'. Tällaisten lauseiden kuvaamat tilanteet, joissa kokeminen ja tekeminen ovat selvästi eriaikaisia, näyttäisivät korostavan puhujan asemaa kokijana ja merkityksen konstruoijana selvemmin kuin samanaikaiset tilanteet. Esimerkkilauseissa kokemuksen ja toiminnan ajallinen etäisyys tekee kuvauksesta vielä epäsuoremman ja siksi kokijuus korostuu, mikä taas aiheuttaa merkityksen selvän abstraktistumisen.

Omassa esimerkissäni *oli kaunista laulaa hänen häissään* agentiksi tulkittuu adjektiivin merkityksen takia joku muu kuin puhuja. Merkitys on selvästi abstrakti:

laulu on voinut olla hyvinkin epävireistä, mutta merkitys on tulkittava suurin piirtein 'ajatus laulamisesta oli kaunis'. Tässä kyse on siitä, että kokija ja tekijä ovat eri persoonia. Tällaisissa tapauksissa puhujan kokemus ja osuus merkityksen konstruoina tulee oikeastaan pakostakin esiin, koska tekijä on joku muu kuin puhuja. Jälleen siis puhujan kokemus painottuu ja merkitys on selvästi abstrakti.

Puhujan osuutta merkityksen konstruoina ja infinitiivisubjektillista kopulalauseetta puhujan kokemuksen ilmentymänä voi tarkastella myös termin projektio avulla. Shore (2005: 51–55) tarkoittaa projektiolla (tai metarepresentaatiolla) referoinnista eroavaa termiä, jonka avulla korostuu puhujan asema merkityksen konstruoina, jolloin ulkomaailman kuvaukset voidaan esittää ihmisen tietoisuuden tuloksina. Kun referoinnissa korostuu jonkun toisen puheen ja ajatusten toistaminen, projektio tuo esille sen, että kielelliset ilmaukset eivät ole suoria ulkomaailman kuvauksia vaan että kielellinen ilmaus on konstruoitu ihmisen tulkinnan ja tietoisuuden läpi ja niiden tulokseksi (mts. 53). Projektioiset ilmaukset ovat siis kuvauksen kuvauksia (tai representaation representaatioita), mikä sopii hyvin yhteen myös tutkimani kopulalauseetypin merkityksen kanssa. Referoinnin johtolauseetta vastaava lauseetta Shore nimittää projektion kannalta projisoivaksi lauseeksi ja referoinnin referaattiosaa projisoiduksi lauseeksi. Projisoivan lauseen pääargumenttina on inhimillinen olio ja predikaattina mentaalinen verbi. Projisoitu lause taas konstruoi ihmisen tietoisuuden sisältöä. Tutkimuskohteeni tarkastelu projektiona on nähdäkseni relevanttia siksi, että infinitiivisubjektin sisältävässä kopulalauseessa liikutaan koko ajan puhujan tietoisuuden sisällä. Projektio tuo myös esiin kuvauksen epäsuoruuden ja puhujan aseman maailman tulkitsijana ja havainnoijana. Projektioiset rakenteet ovat usein tyyppiä inhimillinen subjekti + verbi + *että*-lause. Kopulalauseeseen liittyy *että*-lause silloin, kun infinitiivinä on mentaaliverbi, jonka täydennys *että*-lause on. Esimerkiksi lauseessa *on hienoa huomata, että yleisö viihtyy* on implisiittinen inhimillinen kokija ja mentaalinen verbi (siis ikään kuin projisoiva lause). *että*-lause (projisoitu lause) taas projektion kannalta konstruoi puhujan tietoisuuden sisältöä. Shoren esimerkissä *Jussi varmaan huomasi, että olin humalassa että*-lause (projisoitu

lause) taas konstruoi Jussin (ei siis puhujan) tietoisuutta, jolloin samaan tapaan kuin kopulalauseessa puhuja joutuu käyttämään modaalipartikkelia *varmaan*. Kopulalause ei kuitenkaan vain kuvaa puhujan tietoisuutta, vaan kopulalauseessa korosteiseksi nousee erityisesti se, miten puhuja kokee tietoisuutensa sisältöineen. Tällöin kopulalauseeseen hahmottuu metatason kommentti, jolla puhuja reflektoi omia kognitiivisia prosessejaan. Reflektoitavana on tällöin projisoitu lause eli *että*-lause (*on hienoa huomata, että yleisö viihtyy*). Esimerkissä 27 puhuja arvioi ja tulkitsee omia ajatuksiaan ja *oli kummallista ajatella* hahmottuu metakognitiiviseksi kannanotoksi näihin ajatuksiin.

(27) Oli kummallista ajatella, että mehiläiset lensivät monta kertaa maapallon ympäri yhden hunajatökillisen eteen. Ne halusivat vain kerätä mettä, eikä niiden tahto antanut niille valinnan varaa. Sitten ihminen otti hunajat, antoi sijaan pelkkää sokeria ja siihen niiden oli tyytyminen.

Jos taas kopulalauseen infinitiivinä on ei-mentaalinen verbi, kopulalause esiintyy usein alisteisena lauseessa, jonka päälauseessa on mentaalinen verbi (esim. 28 ja 29).

(28) Ihmisen pitäisi tuntea, että on hauskaa opiskella.

(29) Kuvittelisin kuitenkin, että on ikävä palata lomalta, kun pöytä on täynnä paperia ja asiakkaat ovat kiukkuisia lisäviivytyksistä.

Kopulalause on projisoidussa lauseessa eli lauseessa, joka konstruoi ihmisen tietoisuuden sisältöä. Tällaisiin konteksteihin, joiden päälauseessakin on mentaalinen verbi, kopulalause sopii hyvin siksi, että kopulalauseessa kommentoidaan propositiota ja puhujan tietoisuuden sisältöä. Oikeastaan kehyksen *tunnen / koen, että* + kopulalause avulla voi kopulalauseen merkitystä tarkastella. Tähän kehykseen sopii esimerkiksi luvussa 2.2 mainittu kopulalause *oli hidasta kävellä: koen, että on hidasta kävellä*, ja tällainen kehys selventää syytä siihen, miksi **oli kimeää laulaa* on outo: **koen, että on kimeää laulaa*. Projektion kannalta kyse on siitä, että tässä kehyksessä jälkimmäisessä esimerkissä *että*-lause ei oikein voi konstruoida ihmisen tietoisuutta.

Projektion kannalta Shore on tarkastellut myös lauseita, joiden päälauseessa on nomini, joka konstruoi ihmisen tietoisuutta. Kopulalause esiintyy myös näissä konteksteissa. Shoren (mts. 54) mukaan *että*-lause on näissä tapauksissa nominin auki kirjoittamista (esim. 30).

(30) Aikaisemmin Suomessa lomaillessa tuli tunne, että onpa kiva tulla käymään.

Tällaisessa kontekstissa esiintyvät substantiivithan ovat samoja, jotka voivat esiintyä adjektiivin ja infinitiivin välissä tutkimuskohteelleni läheisissä rakenteissa (*olipa kiva tunne tulla käymään*). Myös subjektina toimivaa *että*-lausetta Shore pitää projektiona. Näissä tapauksissa Shoren mukaan *että*-lause ilmaisee puhujan oletaman proposition, jota puhuja kommentoi jollakin tavalla (mts. 54–55).

2.4 Näkökulma kuvattuun tilanteeseen

Näkökulmalla tarkoitan tässä sitä, missä määrin puhuja osallistuu kuvaamaansa tilanteeseen. Infinitiivi- ja lausesubjektia vertaillessa käy ilmi, että infinitiivisubjektin yhteydessä puhuja on osallistujana tilanteeseen, mutta lausesubjektin yhteydessä puhuja tarkastelee tilannetta hieman etäämmältä. Käsitteistäjän asemaa tilanteen havainnoijana ja sitä, missä määrin puhuja tilanteeseen osallistuu, voidaan tarkastella subjektiivisen ja objektiivisen konstruoinnin käsitteiden avulla (Visapää 2007: 74–75). Perusluonteeltaan kieli on kohteita objektivoivaa ja käsitteistäjää egosentrisesti subjektivoivaa, mikä tarkoittaa sitä, että perustapauksessa, kuten esimerkiksi lauseessa *koira syö ulkona ruohoa*, kohteet on esitetty objektiivisesti, mutta käsitteistäjästä ei ole mitään merkkejä. Kognitiivisessa kielitieteessä käytetyn näyttämömetaforan mukaan kohteet ovat

näyttämöllä mutta käsitteistäjä ulkopuolisena tarkkailijana katsomossa. Perustapauksessa käsitteistäjä on siis vain käsitteistyksen lähde eikä näyttämölle objektivoitu osallistuja. Mitä enemmän puhuja antaa itsestään merkkejä, sitä enemmän hän objektivoi itsensäkin näyttämölle kohteeksi. Jos siis puhuja viittaa edellisen esimerkin koiraan ja sanoo *sen käytös naurattaa minua*, puhuja on objektivoinut itsensä näyttämölle ja on sekä käsitteistyksen lähde että kohde. Käsitteistysten analyysi on kaksitasoinen: voidaan pohtia, millä subjektiivisuuden ja objektiivisuuden asteella puhuja konstruoi tietyn entiteetin tai oman käsitteistysprosessinsa (mts. 74). Lause *koira syö ulkona ruohoa* on asiantilana objektiivisesti konstruoitu mutta käsitteistysprosessin kannalta subjektiivinen, koska käsitteistäjästä ei ole ilmauksessa mitään merkkejä. Kopularakenteiden subjektiivisen ja objektiivisen konstruoinnin astetta kannattaakin tarkastella nimenomaan suhteessa käsitteistysprosessin konstruointiin. Esimerkeissä 31a–d tarkastellaan samaa asiantilaa, mutta käsitteistysprosessi objektivoituu siirryttäessä esimerkistä 31a esimerkkiin 31d.

(31a) Lapset kiipesivät innoissaan.

(31b) Oli mukavaa, että lapset kiipesivät innoissaan.

(31c) Oli mukavaa katsoa, kun lapset kiipesivät innoissaan.

(31d) Katselin, kun lapset kiipesivät innoissaan.

Esimerkissä 30a käsitteistäjästä ei ole juuri merkkejä adverbia *innoissaan* lukuun ottamatta, kun taas esimerkissä d käsitteistysprosessi ja käsitteistäjä ovat objektivoituneet näyttämölle kohteeksi. Sekä infinitiivi- että lausesubjektillisessa kopulalauseessa *olla*-verbin ja adjektiivin yhdistelmä virittää ajatuksen käsitteistäjästä, mutta muuten käsitteistysprosessin ero on siinä, että infinitiivin yhteydessä käsitteistys on objektiivisemmin konstruoitu kuin lausesubjektin yhteydessä. Käsitteistysprosessi nousee infinitiivin yhteydessä hivenen enemmän huomion kohteeksi kuin lauseen yhteydessä, koska infinitiivin yhteydessä käsitteistäjästä on enemmän merkkejä kuin lauseen yhteydessä. Rakenneskeema *olla*-verbi + AP + InfP tuo käsitteistysprosessin

lausesubjektia selvemmin huomion kohteeksi, koska koko rakenneskeema liittyy yleensä puhujaan. Leksikaalisella tasolla infinitiiviin liittyy usein aistihavaintoverbi, joka objektivoi puhujan käsitteistysprosessia edelleen. Vielä infinitiivisubjektin sisältävää kopulalausetta tiukemmin puhuja astuu näyttämölle esimerkissä 30d, jossa ensimmäisen persoonan viittaus objektivoi puhujan näyttämölle kohteeksi ja käsitteistykseen lähteeksi. Samalla kun käsitteistysprosessi objektiivistuu, puhuja siirtyy tarkastelemaan tilannettakin lähempää. Visapää (mts. 75) toteaa, että havaitsijan ja havainnoitavan etäisyys pienenee sitä mukaa, kun käsitteistysprosessi nousee huomion kohteeksi. Jos esimerkin 30d tyyppisissä tapauksissa käsitteistäjä on näyttämöllä, samaa metaforaa jatkaen voisi sanoa, että infinitiivisubjektin yhteydessä puhuja on eturivissä, kun taas lausesubjektin yhteydessä käsitteistäjä on hieman eturiviä taaempana. Tällaisen infinitiiviin liittyvän käsitteistykseen motivaationa voisi olla se, että käsitteistys mahdollistaa metatason näkökulman kuvattuun tilanteeseen, kuten esitin 31c ja 31d tyyppisten lauseiden eroksi projektion yhteydessä. Sellaisia tapauksia, joista infinitiivin voisi hyvin jättää pois ja joissa usein tällöin on aistihavaintoverbi, kannattaa tarkastella käsitteistysprosessin konstruoinnin kannalta (esim. 32 ja 33).

(32) Hauska kuulla, että Joensuun kapakoissa yhä kiistellään kuvataiteesta!

(33) Ei ollut mukavaa katsella, kun 10–15-vuotiaat kuljeksivat kaljoissaan.

Jos esimerkkien 32 ja 33 tyyppisissä tapauksissa on käytetty infinitiiviverbiä, käsitteistysprosessi on objektiivisemmin konstruoitu kuin ilman infinitiiviä. Kun käsitteistysprosessi objektiivistuu, puhujakin siirtyy lähemmäs näyttämöä tarkastelemaan tilannetta ikään kuin silminnäkijänä. Ilman infinitiiviä, lausesubjektin yhteydessä puhuja tarkastelisi tilannetta hieman etäämmältä. Subjektiivisen ja objektiivisen konstruoinnin ero käsitteistysprosessin suhteen kytkeytyy näin selvästi evidentialisuuden merkitsemiseen silloin, kun infinitiivin kantaverbinä on aistihavaintoverbi. Infinitiivin käytöllä puhuja halunneekin kertoa juuri siitä, että kyse

on puhujan omista, suorista havainnosta tilanteesta (tai ainakin suuremmista kuin lauseen yhteydessä). Voisi ajatella niin, että puhujan tiedollinen asema on näissä lauseissa erilainen. Infinitiivin yhteydessä puhuja on rajoittunut välittömiin havaintoihinsa, mutta lauseeseen voi liittyä kaikki puhujan tieto asiasta. Tällainen eronteko heijastelee lauseiden perusmerkityseroa. Lauseen distribuutio on laajempi, koska se ei vaadi niin tiukasti omaa kokemusta. Lisäksi infinitiivinä oleva aistihavaintoverbi tarkoittaa, millä erityisellä tavalla puhuja on tiedon hankkinut. Se, että infinitiiviin liittyy suurempaan havaintoon liittyvä merkitys kuin lausesubjektiin, lienee odotuksenmukaista. Pajunen (2001: 321) toteaa, että välittömän havainnon ilmaiseminen edellyttää pääverbin ja lausemäärkkeen samanaikaisuutta, mikä aiheuttaa sen, että suoraa havaintoa ilmaistaan usein sellaisilla lausemaisilla muodoilla, joilla ei voi ilmaista tempusta. Epäsuoremmat havainnot taas ilmaistaan sellaisilla muodoilla, joilla tempus voidaan ilmaista. Toisaalta tällaisissakin lauseissa kyse on myös siitä, miten puhuja tilanteen konstruoi ja mitä korostaa.

Puhuja voi myös objektivoida käsitteistysprosessiaan edelleen ja osoittaa eksplisiittisesti olevansa käsitteistykseen lähde ja kohde. Puhuja voi käyttää esimerkiksi elatiivisijaista lauseketta *minusta*. Tällaisen käsitteistysprosessin objektivoinnin motivaationa saattaa joskus olla sen osoittaminen, että puhuja puhuu vain omista käsityksistään, joita ei välttämättä usko kuulijoiden jakavan. Tällaiseen käyttöön viittaisi myös se, että tällaisiin tapauksiin liittyy joskus myös fokuspartikkeli, joka fokusoi käsitteistäjästä kertovan lausekkeen (esim. 34).

(34) Ainakin minusta oli kiva tutustua näihin entisaikojen rakennuksiin.

Luvussa 2.1.2 esittämässäni esimerkissä *on käsittämätöntä, että tein sen* puhuja on käyttänyt lausetta, vaikka viittaa omiin tekoihinsa. Totesin, että tällaisen käytön motivaationa saattaa olla se, että puhuja etäännyttää itsensä kuvatusta tilanteesta ja paheksuessaan omia tekojaan erottaa oman ”minänsä” ja sen ”minän”, joka on

tilanteesta vastuussa. Esimerkki on käsitteistysprosessin kannalta muuten samanlainen kuin muutkin lausesubjektilliset kopulalauseet, mutta nyt puhuja on nostanut itsensä näyttämölle kohteeksi. Näin puhuja voi puhua itsestäänkin ikään kuin toisesta henkilöstä.

Se, että infinitiivisubjektin näkökulma on lausesubjektia selkeämmin osallistujan näkökulma tilanteeseen, tulee hyvin esille Huumon esimerkissä *oli vauhdikasta tanssia*. Näin ei voisi sanoa kukaan muu kuin osallistuja tilanteen sisältä, kokijan näkökulmasta.

Myös *näköinen*-tyyppiset suhteutusadjektiivit tuovat esiin näkökulman tilanteeseen. Tilanteen sisältä osallistuja ei voi tarkastella itseään ulkoapäin (?*oli hauskannäköistä tanssia*). Näkökulman kannalta tarkasteltuna tilannetta ulkoapäin tarkasteleva voisi ehkä sanoa *oli hauskannäköistä, että tanssitte*, mutta tämäkään ei tunnu kovin luontevalta. Lauseen yhteydessä tällainen arvio tulee luontevammaksi, kun *että*-lauseen sijaan käytetään *kun*-lausetta, mikä kertonee siitä, että silloin kerrotaan jostakin silmin nähtävästä. Tämä osoittaa sitä, että myös lausesubjektin yhteydessä kopulalauseen kuvaus on abstrakti. Puhuja voisi kuitenkin esimerkiksi partikkelin *varmaan* avulla ottaa ulkoisen näkökulman toimintaansa ja sanoa *oli varmaan hauskannäköistä tanssia*.

Infinitiivi- ja lausesubjektin eroa voi tarkastella myös niissä ilmenevän erilaisen tarkastelupisteen kautta. Tarkastelupisteellä tarkoitetaan sitä abstraktia tai konkreettista paikkaa, josta puhuja maailmaa tarkastelee (Siironen 2001: 26). Verbit, jotka ilmaisevat käänteisyys- eli konverssisuussuhteita (esim. *antaa ja saada*) sekä verbien erilaiset johtimet, tuovat eron esiin (esim. 35 ja 36).

(35) Kyllä pojastakin on mukava saada kukkia.

(36) Kiva, että tämäkin biisi löytyy

Esimerkki 35 esitetään geneerisesti pojan näkökulmasta, ja tästä tarkastelupisteestä verbinäkin on *saada*. Jos tilanne esitettäisiin lauseella, lauseen finiittiverbinä voisi olla *antaa*, koska toimija on tällöin joku muu kuin se, jonka tarkastelupisteestä tilanne

esitetään. Lauseessa 36 tarkastelupisteen ero heijastuu verbin johtimiin: esimerkissä automatiivijohdos esittää tilanteen niin, että jotakin puhujasta riippumatonta vain tapahtuu. Jos puhuja käyttäisi infinitiiviä, hän voisi viitata omaan aktiiviseen toimintaansa (esim. *oli kiva löytää tämäkin biisi*). Jos tällaisissa tapauksissa on kuulohavaintoon viittaava verbi (esim. *kuulla*), tarkastelupisteen ero aiheuttaa sen, että puhuja tällöin oikeastaan myös referoi jotakin muuta puhetilannetta.

3. LAUSEEN ADJEKTIIVIT

Tässä luvussa tarkastelen infinitiivisubjektillisen kopulalauseen yhteydessä esiintyviä adjektiiveja. Adjektiiveihin luen myös adjektiivien tavoin käytetyt partisiipit. Yleinen perusluokittelu lauseessa esiintyvien adjektiivien suhteen on jako positiivisesti ja negatiivisesti evaluoiviin adjektiiveihin. Tavallisimpia positiivisesti evaluoivia adjektiiveja ovat esimerkiksi *hauska*, *kiva*, *mukava*, *hieno* ja *ihana*. Negatiivisesti evaluoivia ovat muun muassa *ikävä* ja *kauhea*. Positiivisesti evaluoivia adjektiiveja on negatiivisesti evaluoivia enemmän, koska lausetyyppejä käytetään useammin miellyttävän kuin epämiellyttävän kokemuksen ilmaisuun. Tämä saattaa liittyä puhujan agenttiivisuuteen kopulalauseen yhteydessä. Pekkarinen (2005: 144) on tutkinut *sika on paha nyljettävä* - ja *sika on helppo ruokkia* -tyyppisiä lauseita ja toteaa, että positiivisempia adjektiiveja käytetään usein juuri infinitiivikonstruktiossa, koska se konstruoii tilanteen prosessina, jolloin toimijan roolikin on melko agenttiivinen. *sika on paha nyljettävä* -tyyppisissä lauseissa kyse taas on subjektin ominaisuuksista. Pekkarisen mukaan negatiiviset kokemukset onkin usein helppo liittää subjektin tarkoitteesta johtuviksi. Kopulalauseen adjektiivi on aina jollakin tavalla arvottava. Neutraaleja adjektiiveja ei juuri ole, koska lauseen funktio on yleensä ottaa kantaa puolesta tai vastaan. Jos kanta on neutraali, lausetyyppejä ei ole yleensä syytä käyttää. Adjektiivin ilmaisema positiivinen tai negatiivinen evaluointi vaikuttaa erityisesti siihen, kuka hahmottuu lauseen agentiksi, ja lisäksi negatiivisesti evaluoiva kopulalause hahmottuu positiivisesti evaluoivaa helpommin merkitykseltään modaaliseksi.³

Luvussa 3.1 tarkastelen sitä, millä tavalla lauseessa käytetyt adjektiivit ilmaisevat erilaisia subjektiivisen merkityksen asteita ja erilaisia subjektiivisia merkityksiä. Luvussa 3.2 käsittelen tavallisimpia lauseessa esiintyviä adjektiiveja ja pohdin niitä semanttisia ehtoja, joiden perusteella adjektiivia voi infinitiivisubjektin sisältävässä kopulalauseessa käyttää. Adjektiivin vaikutusta siihen, miten koko lauseen merkitys tulkitaan, tarkastelen luvussa 3.3. Luvussa 3.4 käsittelen taas adjektiivin

³ Näitä asioita käsittelen luvussa 3.3.

tulkintaa sen mukaan, liittyykö se infinitiiviin vai lauseeseen. Luku 3.5 keskittyy adjektiivipredikaatiivin sijanvaihteluun nominatiivin ja partitiivin välillä.

3.1 Adjektiivin subjektiivisuuden aste ja subjektiivinen merkitys

Käytin eroa adjektiivien ilmentämässä subjektiivisuuden asteessa keskeisenä kriteerinä modaalimerkityksisten kopularakenteiden erottamiseksi omasta varsinaisesta tutkimuskohteestani. Tässä viittaankin oman tutkimuskohteeni adjektiiveihin subjektiivisina ja modaalirakenteissa käytettyihin objektiivisina. Larjavaaran (2007: 448) mukaan subjektiiviseksi evaluaation tekee se, että sen tulos ei ole intersubjektiivisesti selvä. Tällöin arvion tulos riippuu siitä, kuka arvioi. Salminen (2000: 17) on suomen kielen kvasirakennetta tutkiessaan soveltanut Bahtinin käsitettä moniäänisyydestä ja vieraista sanoista. Sovellan myös omassa työssäni Bahtinin (1986: 60–100) ajatusta vieraista sanoista. Bahtin erottaa puhujan omat sanat ja toisten sanat, vieraat sanat. On siis olemassa sanoja, jotka kuuluvat puhujalle itselleen ja kertovat suoraan hänen intentioistaan, ja toisaalta on vieraita sanoja, jotka ovat peräisin muualta kuin puhujalta. Nämä vieraat sanat saattavat olla peräisin esimerkiksi tiedotusvälineistä tai toisista teksteistä. Tutkimassani kopulalauseen tyyppissä puhujan oma mielipide on aina esillä, joten sikäli ei ehkä ole mielekäästä puhua vieraista sanoista, mutta voi ajatella, että objektiivisemmin arvottaviin adjektiiveihin on jo sekoittunut yhteisön ääni eikä kyse ole enää puhtaasti puhujan omista sanoista, käsityksistä ja vaikutelmista. Tarkemmin sanottuna kyse ei ole vain adjektiivien moniäänisyydestä vaan siitä, että verrattuna subjektiivisiin adjektiiveihin objektiivisemmin arvioivilla adjektiiveilla kommentoidaan erityyppisiä toimintoja ja tiloja, jotka ovat usein yhteisön jakamia. Näin määriteltynä subjektiivisiksi arvioimani adjektiivit kuitenkin vastaavat kutakuinkin puhujan omia sanoja ja objektiiviset vieraita sanoja. Kaikkein subjektiivisimmat adjektiivit ovat tyyppiä *ihana*, *mukava*, *hauska* ja *mahtava*. Edellä mainittujen

adjektiivien merkitys riippuu siis puhujan henkilökohtaisesta käsityksestä jonkin asian ihanuudesta, mukavuudesta, hauskuudesta jne. Objektiivisemmin arvottavat taas ovat usein modaalisia adjektiiveja, kuten *helppo*, *vaikea*, *mahdoton* ja *välttämätön*. Tällaisten adjektiivien tulkinta ei ole enää pelkästään puhujasta riippuvaista. Eroa ryhmien välillä voisi katsoa adjektiivien *ihana* ja *mahdoton* merkitysten erolla. Se, mikä on ihanaa, on ihanaa vain jollekulle tai joillekulle, mutta se, mikä on mahdotonta, on usein mahdotonta kaikille. Juuri erityyppisten adjektiivien esiintymisen takia modaaliset kopularakenteet on hyödyllistä kontrastoida oman tutkimuskohteeni kanssa. Eräänlaisena testinä adjektiivin ilmentämälle subjektiivisuuden asteelle voi kokeilla adjektiivin sijoittamista tilalauseeseen pelkän *olla*-verbin kanssa. Kaikkein subjektiivisimpia adjektiiveja voi usein tässä kehyksessä käyttää sellaisenaan ilman kontekstia (esim. *täällä on hauskaa / mukavaa / ihanaa*). Myös tällaisia lauseita voi pitää puhujan yleisen tason kannanottona johonkin paikkaan tai tilaan. Kuulija pystyy tulkitsemaan lauseen puhujan yleiseksi arvioksi, mutta objektiiviset (esim. **on helppoa / mahdotonta*) adjektiivit vaativat erityisen kontekstin tai muuta täydennystä. Subjektiivisten adjektiivien voisi ajatella kuvaavaan puhujan kokemuksia ja vaikutelmia suoraan, ilman päättelyä tai muuta kognitiivista toimintaa. Objektiivisiin adjektiiveihin taas liittyy jo päättelyäkin. Kärjistäen voisi sanoa, että subjektiiviset adjektiivit ilmaisevat tunnetta tai tunteenomaista kokemusta ja objektiiviset järkeä ja päättelyä.

Subjektiivisten ja objektiivisten adjektiivien erottelun voi kytkeä myös geneeristen ja habituaalisten lauseiden erotteluun. Habituaaliset lauseet kuvaavat toistuvia tai jollekin ajanjaksolle tyypillisiä tilanteita. Herlinin (1998: 53) mukaan lauseen merkitys on habituaalinen, jos lause esittää tilanteen rajaamattomasti toistuvana. Geneerisyyttä ja habituaalisuutta on joskus vaikea erottaa toisistaan, mutta on esitetty, että jos subjekti-NP on spesifinen, suhde on habituaalinen, mutta jos subjekti-NP on geneerinen, myös suhde on geneerinen (Herlin 1998: 57). Omaan tutkimuskohteeseeni sovellettuna tätä voisi tulkita niin, että subjektiiviset adjektiivit kytkevät lauseen objektiivismerkityksisiä adjektiiveja selvemmin puhujaan, jolloin koko lausekin on usein merkitykseltään habituaalinen. Objektiivisten adjektiivien yhteydessä lause taas olisi lähinnä geneerinen. Jälleen konteksti kuitenkin ratkaisee lopullisen tulkinnan.

Erilaisten adjektiivien erot tulevat kuitenkin parhaiten esille, kun tarkastellaan kokonaisia lauseita. Erilaiset adjektiivit arvioivat toimintaa eri asteikolla, ja toisaalta erilaisia toimintoja arvioidaan suhteessa eri asteikkoon. Siksi erilaisten adjektiivien yhteydessä esiintyy myös erilaisia infinitiivin kantaverbejä. Larjavaaran (2007: 449) mukaan ihmisen keskeisin asteikko on mielihyväästeikko. Infinitiivisubjektillisessa kopulalauseessa toimintaa arvioidaan usein suhteessa juuri toiminnan miellyttävyyteen ja epämiellyttävyyteen. Tällöin lauseessa esiintyy juuri subjektiivisesti arvottavia adjektiiveja (esim. *mukava, ihana, tyhmä* ja *kauhea*). Tällaisilla adjektiiveilla arvioidaan yleensä yksityiseen piiriin kuuluvia toimintoja, kuten harrastuksia tai asumiseen ja kotiin liittyviä asioita sekä henkilökohtaisia vaikutelmia ja aistihavaintoja (esim. 37 ja 38).

(37) Mutta aina on ihanaa tulla kotiin.

(38) On hauska kuunnella outoja ilmauksia ja sanoja, joita ei tiennyt olevan olemassakaan.

Tällaisten lauseiden subjektiivisuus näkyy myös siinä, että sanomalehtiteksteissä tällaisten lauseiden haastateltavat ovat usein ns. tavallisia ihmisiä. Tällaisia toimintoja ei siis yleensä arvioida suhteessa modaalisuuteen, eikä niille voi oikein hahmottaa totuusarvoakaan. Puhuja puhuu omasta totuudestaan, ja tällaisissa lauseissa käytetyt adjektiivit vastaavat faktiivisia predikaatteja (ks. Leino 1999: 41). Tällaisten subjektiivisesti arvottavien adjektiivien yhteydessä varsinaisia modaalisia merkityksiä ei synny, koska yhteisön ääni jää näissä adjektiiveissa taustalle. Kyse on oikeastaan vain puhujan käsityksistä.

Modaalisisissa kopularakenteissa taas toimintaa ei arvioida useinkaan (ainakaan pääasiassa) enää suhteessa toiminnan miellyttävyyteen vaan esimerkiksi suhteessa toiminnan suorittamisen helppouteen sekä mahdollisuuteen ja mahdottomuuteen tai muihin modaalisiin merkityksiin. Siksi tällaisissa tapauksissa asiat liittyvät usein yhteisöllisiin ja yhteiskunnallisiin asioihin ja puhujina ovat usein eri alojen asiantuntijat

ja toiminnasta vastuussa olijat roolinsa kautta. Tällaisia lauseita voi jo arvioida suhteessa totuuteen, eivätkä niissä käytetyt adjektiivit ole välttämättä faktiivisia (esim. 39 ja 40).

(39) On mahdoton kehittää opetusta ja luoda uusia linjoja OPS:n hengessä jos koulutus on nollassa, sanoo Atalan rehtori Raimo Mäkelä .

(40) Kunnille on mahdollista tulla aravaluottotappioitakin lähivuosina.

Tällaiset lauseet ovat sikäli vähemmän subjektiivisia, että ne ilmaisevat yhteisöllisesti jaettuja arvoja, normeja ja vaikkapa luonnonlakeja, jotka velvoittavat kaikkia. Tosin Larjavaaran (2007: 448) mukaan myös yksimielinen intersubjektiivisuus on subjektiivisuutta, jos se painottuu arvoihin ja normeihin eikä objektiivisiin ominaisuuksiin. Tässä mielessä näitäkin lauseita voi pitää subjektiivisina.

Kun koko infinitiivisubjektillinen kopulalause kertoo puhujan yleisestä suhtautumisesta johonkin toimintaan, myös adjektiivin merkitykseen itsessään on sekoittunut monenlaista subjektiivista merkitystä. Larjavaara (2007: 394–396) toteaa, että koko subjektiivisen merkityksen alue voidaan jakaa useaan osa-alueeseen, jotka myös limittyvät keskenään. Näitä osa-alueita ovat esimerkiksi evaluatiivisuus, modaalisuus, emotionaalisuus, impressionaalisuus, ja attitudinaalisuus. Keskeisimpinä alueina Larjavaara pitää kuitenkin modaalisuutta, evaluatiivisuutta ja emotionaalisuutta. Tutkimassani kopulausetyypissä adjektiiviin voi liittyä monenlaista subjektiivista merkitystä, kuten juuri emotionaalisuutta, evaluatiivisuutta, impressionaalisuutta ja erilaisia asenteiden ilmaisuja. Adjektiivi ei ilmaise esimerkiksi jotakin tiettyä tunnetta vaan kokonaisvaltaista kokemusta jostakin asiasta. Tämä näkyy esimerkissä 41.

(41) Tänään koen elämäni kokonaisuudessaan. On jännittävää elää joka hetki täysin siemauksin.

Adjektiivi ja koko lause ilmaisevat puhujan kokonaisvaltaista kokemusta elämästään ja siksi myös erilaisia toisiinsa limittyviäkin subjektiivisia merkityksiä. Koska edeltävässä virkkeessä viitataan elämän kokonaisuuteen, tällainen konteksti tuo nähdäkseni hyvin esiin tutkimani kopulalauseyyppin merkitystä ja eroa sille läheisiin rakenteisiin, kuten tunnekausatiivilauseeseen (*jännittää elää joka hetki täysin siemauksin*). Tunnekausatiivilauseessa kyse on vain jostakin tietystä tunteesta, ja siksi tunnekausatiivilause ei esimerkin 41 tyyppiseen kontekstiin tunnu sopivan. Sentyypistä kokijalauseetta kuin *tuntuu jännittävältä elää joka hetki täysin siemauksin* voisi kyllä esimerkissä 41 käyttää, mutta sekin rajaisi kokemuksen painottuvan lähinnä emootioiden alueelle. Kopulalause tuo parhaiten esiin kokemuksen kokonaisvaltaisuuden. Kopulalauseen abstraktisen merkityksen takia lauseessa 41 puhujan ei tarvitse varsinaisesti jännittää, vaan lauseessa puhuja voi ilmaista lähinnä innostunutta suhtautumista elämäänsä. Kopulalauseen kokija onkin näin agenttiivisempi kuin tunnekausatiivilauseen kokija, mikä heijastuu myös argumenttien sijaan (elatiivi kopulalauseessa ja partitiivi tunnekausatiivilauseessa). Esimerkki 41 tuo myös hyvin esiin tämäntyyppisen kopulalauseen henkilökohtaisuuden ja elämyksellisyyden. Myös puhuja itse eläytyy kopulalauseen kokijan asemaan.

3.2 Adjektiivin esiintymisehdot ja tavallisimmat adjektiivit

ISK:n (2004: 499) mukaan infinitiivisubjektillisen kopulalauseen adjektiivin esiintymisehtona on se, että adjektiivi voi luonnehtia abstraktia asiaa. Lisäksi adjektiivin tulee olla subjektiivisesti arvottava. Konkreettisia ja objektiivisesti havaittavia ominaisuuksia ilmaisevat adjektiivit, kuten esimerkiksi *iso*, *punainen* ja *puinen*, eivät lauseen adjektiiveiksi sovi. Tätä voi selittää myös siten, että infinitiivilauseke kuvaa propositiota eikä mitään konkreettisesti havaittavaa ominaisuutta. Valtaosa lauseeseen sopivista adjektiiveista on Dixonin (1977: 31) luokittelun mukaan arvoja ilmaisevia.

Toisen Dixonin luokituksen mukainen lauseeseen sopivien adjektiivien ryhmä on inhimillistä ominaisuutta ilmaisevat (esim. *ystävällinen* ja *kiltti*). Lauseeseen sopivat myös jotkin vauhtia ilmaisevat adjektiivit (*hidas*, *vauhdikas*), vaikka voisi ajatella, että vauhti on jo sikäli objektiivisesti havaittava ominaisuus, etteivät tällaiset adjektiivit lauseeseen sopisi.

Edellä mainittuja adjektiivien semanttisia esiintymisehtoja koskevaa määritelmää on vielä täsmennettävä. Olen tarkastellut tutkimaani kopulalauseen tyyppiä ihmisen tietoisuuden kontruoinnin ilmaisimena. Tällöin adjektiivin merkityskriteeriksi tulee myös se, että adjektiivin täytyy pystyä kuvaamaan ihmisen tietoisuutta (oikeastaan siis propositiota) tai ainakin se voidaan tulkita ihmisen sisäistä kokemusta luonnehtivaksi. Tällöin käy ymmärrettäväksi myös se, että vauhtia ilmaisevat adjektiivit lauseeseen käyvät. Tutkimassani kopulalauseetyypissä näkökulma lisäksi on tilanteen sisällä, puhujan itse kokemana. Adjektiivin merkityksen tulee sopia myös tähän sisäiseen näkökulmaan. Lisäksi adjektiivin tulee sopia myös infinitiiviverbin merkitykseen. Ehdottomia, kaikki tapaukset selittäviä ehtoja adjektiivin semantiikalle on vaikea antaa, mutta puhujan tietoisuuden kuvaus tilanteen sisältä koettuna selittää useimmat tapaukset.

Vaatimusta siitä, että adjektiivin tulee luonnehtia puhujan sisäistä elämystä, voi tarkastella lauseeseen sopivien partisiippien kautta. Lauseeseen sopivia partisiippeja ovat muun muassa *pelottava*, *jännittävä* ja *ahdistava*. Yhteistä kaikille lauseeseen sopiville partisiipeille on se, että ne ovat merkitykseltään lähellä sellaisia tunnekausatiiviverbejä, jotka ilmaisevat jonkinlaista puhujan sisäistä elämystä tai tilaa. Vilkuna (2000: 134–135) on jaotellut tunnekausatiiviverbejä ryhmiin, ja hänen luokituksensa mukaan lauseeseen sopivat partisiipit rinnastuvat parhaiten verbeihin, jotka viittaavat puhujan psyykkiseen tilaan. Esimerkiksi melko konkreettisiin tiloihin viittaaviin tunnekausatiiviverbeihin rinnastuvat partisiipit eivät tähän kopulalauseen tyyppiin useinkaan käy.

Taajimmin käytetty adjektiivi Aamulehden vuosikerroissa 1995 ja 1999 sekä Helsingin Sanomien vuosikerrassa 1995 on *mukava*. Sillä on 614 esiintymää. Seuraavat

adjektiivit ovat järjestyksessä *kiva* (423), *hauska* (256), *mielenkiintoinen* (233), *hieno* (193), *ihana* (64), *mahtava* (54), *miellyttävä* (44) ja *upea* (36). Nämä kaikki ovat subjektiivisesti arvottavia, ja niiden voi tulkita kuvaavan ihmisen tietoisuutta. Lauseessa voi esiintyä monia muitakin adjektiiveja, mutta niiden esiintymämäärät ovat pienet. Niidenkin semantiikka rinnastuu kuitenkin taajimmin käytettyihin adjektiiveihin. Negatiivisesti arvioivia lauseita on yleensäkin vähemmän kuin positiivisesti arvioivia, joten negatiivismerkityksisten adjektiivienkin esiintymämäärät ovat melko vähäiset. Niistä taajimmin käytettyjä ovat *ikävä* (56), *typerä* (23), *tyhmä* (21) ja *hölmö* (15).

3.3 Adjektiivin merkityksen vaikutus lauseen tulkintaan

Lauseessa käytetyn adjektiivin merkityksellä on suuri vaikutus koko lauseen merkityksen tulkintaan. Lauseessa käytetty adjektiivi vaikuttaa siihen, onko koko lauseen tulkinta modaalinen vai ei-modaalinen. Modaalinen tulkinta on selvä silloin, kun adjektiivi itsessään on jo modaalinen, mutta myös monet sinänsä ei-modaaliset adjektiivit, esimerkiksi *terveellinen*, saavat helposti rakenteessa modaalisen tulkinnan. Subjektiivisimpien adjektiivien (*ihana*, *hauska* ja *mukava*) yhteydessä modaalista merkitystä ei juuri synny. Myös kuulija tunnistaa subjektiivisesti arvottavan adjektiivin kautta sen, että puhuja puhuu lähinnä henkilökohtaisista käsityksistään. Silloin kuulijan ei tarvitse ajatella puhujan velvoittavan kuulija mihinkään eikä kuulijan tarvitse yhtyä puhujan mielipiteeseen. Objektiivisemmän adjektiivin yhteydessä taas kuulija osaa tulkita lauseet niin, että puhuja ei enää puhu puhtaasti henkilökohtaisista käsityksistään vaan enemmän jo yhteisön jakamista arvoista ja normeista. Tällöin objektiivisesti arvottavan adjektiivin sisältävä lause on todennäköisemmin jo kuulijaakin velvoittava. Käsitteistysprosessin konstruoinnin näkökulmasta voisi sanoa, että mitä subjektiivisempaa adjektiivia puhuja käyttää, sitä enemmän puhujasta on merkkejä.

Kuulija tulkitsee myös näitä subjektiivisuuden asteita omassa tulkinnassaan ja reaktioissaan lauseeseen.

Jako positiivisesti ja negatiivisesti arvottaviin adjektiiveihin vaikuttaa erityisesti lauseen tulkintaan sen suhteen, kuka hahmottuu toiminnan agentiksi, jos lause tulkitaan kontekstissaan erityisesti tiettyyn persoonaan viittaavana. Lausehan voi olla myös geneerinen. Adjektiivin valinnallahan puhuja ilmaisee perusasennettaan kuvattuun tilanteeseen. Puhuja asettuu joko kannattamaan tai vastustamaan kuvattua tilannetta.. Protyyppisesti positiivisen adjektiivin yhteydessä puhuja on myös itse toiminnan agentti, ja tällaisissa tapauksissa ilman erityistä kontekstia agentiksi onkin usein vaikea hahmottaa ketään muuta kuin puhujaa, vaikka lopulta konteksti määrää lopullisen tulkinnan. Onhan kontekstissa usein selvää, kuka varsinainen toimija on ollut. Jos taas puhuja on valinnut negatiivismerkityksisen adjektiivin, toiminnan agentiksi hahmottuu helpommin joku muu kuin puhuja, vaikka myös puhujan tulkitseminen agentiksi on mahdollista (esim. 42 ja 43).

(42) Oli tyhmää mennä heikoille jälle.

(43) On ikävää astua legopalikan päälle.

Esimerkissä 42 ajatelluksi agentiksi hahmottuu helposti joku muu kuin puhuja, kun taas esimerkissä 43 puhuja on myös toiminnan agentti. Syynä siihen, että kielteisen adjektiivin yhteydessä toiminnan agentiksi hahmottuu helposti joku muu kuin puhuja, on varmaankin yksinkertaisesti se, että ihminen ei yleensä harjoita toimintaa, johon asennoituu kielteisesti, ja se, että toisten teot ihminen tuomitsee helpommin kuin omansa. Aiemmin esillä ollutta Pekkarisen (2005: 144) ajatusta soveltaen voisi sanoa, että myös negatiiviset kokemukset on helpompi esittää jostakin muusta henkilöstä kuin puhujasta itsestään johtuviksi. Pelkästään adjektiivin merkityksen positiivisuus tai negatiivisuus ei selitä agentin tulkintaa, vaan jälleen on mietittävä myös adjektiivin subjektiivisuuden astetta ja adjektiivin kykyä ilmaista modaalisuutta. Esimerkissä 43 adjektiivin *ikävä* voi tulkita kuvaavan suoraan puhujan tietoisuutta ilman päättelyä,

joten sitä ei voi tulkita kenenkään muun kuin puhujan omaksi kokemukseksi. Lauseessa 42 *tyhmä* taas vaatii jo enemmän päättelyä ja on jo selvemmin objektiiviseksi tulkittavissa, joten sen voi tulkita velvoittavan myös kuulijaa. Siksi esimerkin 42 merkitykseen tulee myös modaalista merkitystä 'ei pidä/saa mennä heikoille jälle'. Lauseiden välillä on myös tilanteiden kontrolliero. Esimerkissä 43 ei puhujalla ole kontrollia (mutta suora kokemus kuitenkin), kun taas esimerkissä 42 toimintaa on mahdollista kontrolloida. Toiminnan agentti olisi voinut valita toisinkin. Siksi siihen liittyy myös deontismodaalinen merkitys. Lisäksi direktiivit ylipäätään suunnataan useimmiten jollekulle muulle kuin itselle. Myös ISK (2004: 500) toteaa, että yleensä kannanottajan ilmaiseva lauseke tulkitaan myös infinitiivin subjektiksi. Näin ei kuitenkaan aina ole. ISK:n esimerkissä (mp.) *minusta on tyhmää sanoa noin* elatiivisijainen lauseke ei hahmotu infinitiivin subjektiksi. Tämä johtuu juuri adjektiivin *tyhmä* negatiivisesti toimintaa arvioivasta merkityksestä. Negatiivismerkityksisellä adjektiivilla puhuja tavallaan sanoutuu infinitiivin ilmaisemasta toiminnasta irti, jolloin agentiksi hahmottuu helposti joku muu kuin puhuja. Lisäksi esimerkissä puhuja on lausekkeella *minusta* osoittanut eksplisiittisesti olevansa käsitteistyksen lähde.

Adjektiivin merkityksen vaikutuksesta lauseen merkityksen tulkintaan näyttäisi erottuvan kolme tekijää: 1) Adjektiivin merkityksen positiivinen tai negatiivinen evaluaatio, 2) adjektiivin merkityksen subjektiivisuuden aste sekä 3) adjektiivin kyky ilmaista modaalisia merkityksiä. Kohdat 2 ja 3 ovat siis hyvin riippuvaisia toisistaan. Oikeastaan kaikkiin kohtiin liittyy myös se, että eri adjektiivit suhteuttavat toimintaa eri asteikolla. Adjektiivi ikään kuin virittää sen asteikon ja taustan, jota vasten tilannetta tarkastellaan. Tällöin toiminnan arvioinnissa korostuvat erilaiset tekijät. Adjektiivin erilaisen suhteutuksen ja muiden edellä esittämiäni tutkimuskohteelleni relevanttien adjektiivien merkityspiirteiden yhteisvaikutuksesta syntyy lopullinen tulkinta. Esimerkiksi *hauska* suhteuttaa toimintaa sen miellyttävyyteen mutta *hidas* toiminnan vauhtiin. Lauseet *oli hidasta kävellä* ja *oli hauska kävellä* tulkitaan siksi myös eri tavalla, ja myös muut adjektiivien merkityspiirteet vaikuttavat tulkintaan. Lauseessa *oli hauskaa kävellä* kokeminen ja tekeminen hahmottuvat samanaikaisiksi eikä siksi synny

myöskään ajatusta vaihtoehtoisesta tilanteesta eikä myöskään modaalisia merkityksiä. Sen sijaan lauseessa *oli hidasta kävellä* kokemus ja kuvaus ovat epäsuorempia (ja lisäksi *hidas* on vielä negatiivisesti evaluoiva adjektiivi) ja siksi myös toiminnan vaihtoehdoksi nousee vaihtoehtoinen tilanne, jossa puhuja liikkuu jollakin muulla tavalla kuin kävelemällä, ja siksi lause saa myös modaalisia merkityksiä ('ei olisi kannattanut kävellä [vaan liikkua jollakin muulla tavalla]'). Adjektiivien kannalta voisi sanoa ehkä niinkin, että toimintaa eri asteikolla arvioivien adjektiivien yhteydessä infinitiivi kuvaa tilanteen, jolle hahmottuu adjektiivin merkityksen mukaan eri tavoin vaihtoehtoja, jotka myös vaikuttavat kopulalauseen merkityksen tulkintaan. Esimerkiksi modaaliverbien kiinnittyessä A-infinitiiviin vaihtoehtojen läsnäolo näkyy siten, että modaaliverbin *täytyä* yhteydessä infinitiivi kuvaa ainoan ajateltavissa olevan vaihtoehdon mutta verbin *voida* yhteydessä taas yhden ajateltavissa olevista vaihtoehdoista. (A-infinitiivien intensionaalisuudesta ks. Visapää 2008: 163.)

Erilaisia asteikkoja voi hahmotella eri tavoin, ja Larjavaaran (2007: 449–450) mukaan keskeisimmälle eli mielihyväästeikolle on monenlaisia alisteisia asteikkoja, joilla taas on lukemattomia sovelluksia eettisellä, esteettisellä, sosiaalisella, taloudellisella, toiminnallisella ym. alueilla. Modaaliset ja ei-modaaliset kopularakenteet painottuvatkin erityisesti niissä käytettyjen semanttisesti erilaisten adjektiivien kautta eri alueille. Eri asteikolla toimintaa arvioivat adjektiivit voi rinnastaa luontevammin kuin samalla asteikolla arvioivat adjektiivit (*on mukava ja motivoivaa kokeilla nyt heitä vastaan*).

Hieman poikkeavasti käyttäytyvät sellaiset adjektiivit kuin *ystävällinen* ja *kiltti*. Niissäkin toiminnan agentiksi hahmottuu joku muu kuin puhuja, vaikka niiden voisi subjektiivisen merkityksensä puolesta ajatella viittaavaan puhujaan (esim.44).

(44) Oli ystävällistä tuoda ne.

Nämä adjektiivit kuuluvat siis Dixonin (1977: 31) luokituksen mukaan inhimillistä ominaisuutta ilmaiseviin. Tällaisissa esimerkeissä adjektiivi viittaa puhujan sijasta

kuulijaan ikään kuin metonymisesti kuulijan tekojen luonnehtimisen kautta. Tällaiset adjektiivit suhteuttavat toimintaa toiminnan eettisen arvon mukaan. Myös edellä esillä olleessa esimerkissä *oli kaunista laulaa hänen häissään* toimintaa suhteutetaan sen eettisen arvon mukaan. Agentiksi hahmottuu helposti joku muu kuin puhuja, koska kulttuurissamme ei liene tavanomaista korostaa omaa arvoaan eettisenä toimijana.

3.4 Adjektiivi joko infinitiivin tai lauseen yhteydessä

Adjektiivin merkityksen intensiteettiä voi tarkastella myös sen suhteen, liittykö se kopularakenteessa infinitiivi- vai lausesubjektiin. Adjektiivin merkityksen intensiteetin ero heijastelee sitä merkitys- ja näkökulmaeroa, mikä infinitiivillä ja lauseella on. Infinitiivillä otetaan kantaa omiin toimintoihin ja välittömiin havaintoihin, joten tilannetta tarkastellaan tilanteen sisältä. Lauseessa taas otetaan kantaa jonkun muun toimiin, joten näkökulmakin on hieman etäämmällä. Kun luvussa 2 esittelemääni vaikutuksen voimakkuuden käsitettä soveltaa adjektiiviin, huomaa, että verrattuna infinitiivisubjektin sisältävään kopulalauseeseen lausesubjektin yhteydessä esiintyvän adjektiivin merkitys tuntuu hieman haalentuvan. Kun lauseparissa *on hauska lenkkeillä* ja *on hauskaa, että lenkkeilet* edellisessä puhuja viittaa omaan toimintaansa sekä suoriin kokemuksiinsa ja valitsee infinitiivisubjektin, jolloin adjektiivi sijaitsee yleensä konkreettisestikin infinitiivin vieressä, tuntuu intuitiivisestikin selvältä, että hauskuuden kokemus on silloin voimakkaampi kuin lauseen yhteydessä. Tämä adjektiivin merkityksen voimakkuuden vaihtelu subjektin tyyppin mukaan muistuttaa hieman Lakoffin ja Johnsonin (1980: 130) antamaa esimerkkilauseparia, jossa he tutkivat adjektiivin merkityksen intensiteettiä ikonisuuden kannalta. Lakoffin ja Johnsonin mukaan lauseparin *Harry is unhappy* ja *Harry is not happy* tulkinnan ero johtuu siitä, että prefeksi *un-* on tiukemmin kiinni adjektiivissa *happy* kuin toisessa tapauksessa, jossa on erillinen kieltosana *not*. Tästä syystä esimerkissä *Harry is unhappy* adjektiivin merkitys tulkitaan voimakkaammaksi kuin kieltoisanan yhteydessä. Lauseen *Harry is*

unhappy tulkinta on siis, että Harry on surullinen (*sad*). Sen sijaan lause *Harry is not happy* sallii tulkinnan, että Harry ei välttämättä ole surullinen eikä onnellinen vaan mahdollisesti jotakin myös siltä väliltä.

Jos *olla*-verbin ja adjektiivin yhteydessä on *että*-lause, kopulan ja adjektiivin yhdistelmän merkitys on usein lähellä kommenttiadverbiaalia (esim. 45).

(45) On hyvä, ettei Mäkelä leikannut pois puheen ajoittaista rosoisuutta .

Esimerkin *on hyvä* -yhdistelmä on merkitykseltään lähellä kommenttiadverbiaalia 'onneksi' (ks. esim. Larjavaara 2007: 427) Se, että lausesubjektin yhteydessä adjektiivi tuntuu melko pitkälle vastaavan kommenttiadverbiaalia, voisi osittain olla seurausta sekä edellisessä kappaleessa esittämästäni adjektiivin merkityksen intensiteetin vaihtelusta subjektin tyyppin mukaan että siitä, että verrattuna infinitiiviin lauseen ilmaisemaa tilannetta katsotaan hieman etäämmältä.

Kun infinitiivi- ja lausesubjektia vertaa sen mukaan, että toisen yhteydessä voi esiintyä jokin adjektiivi, joka toiseen ei tunnu sopivan, ainakin infinitiiviin liittyvä tilanteen sisäinen näkökulma ja adjektiivi puhujan sisäisen elämyksen kuvaajana selittävät joitakin tapauksia. Esimerkkiä *oli vauhdikasta tanssia* ei oikein voi sanoa lausesubjektilla *?oli vauhdikasta, että tanssitte*. Infinitiiviin ja lauseeseen liittyvät merkitys- ja näkökulmaerot selittävät useita tapauksia, mutta täysin ehdottomia sääntöjä on taas vaikea antaa. Jälleen on huomioitava konteksti, verbin merkitys sekä joissakin tapauksissa myös mahdolliset modaaliset merkitykset. Usein kuitenkin sekä infinitiivin että lauseen yhteydessä käytetään samoja adjektiiveja.

Adjektiiveista erottuu ainakin yksi ryhmä, jonka adjektiiveja käytetään usein vain lauseen yhteydessä. Tällaisia adjektiiveja ovat esimerkiksi *uskomaton, käsittämätön, yllättävä, outo* ja *hämmästyttävä*. Yhteistä näille adjektiiveille niiden semantiikan kannalta on se, että ne suhteuttavat tilannetta tilanteen

odotuksenmukaisuuteen⁴. Infinitiivisubjektillinen kopulalause ottaa useimmiten kuitenkin kantaa toistuviin tilanteisiin, mutta nämä adjektiivit merkityksessään viittaavat harvinaisiin ja poikkeuksellisiin tilanteisiin. Tällöin myös tarkastelun näkökulma on hieman etämmällä kuin tilanteen sisällä. Kuitenkin eräät tilannetta odotuksenmukaisuuteen suhteuttavat adjektiivit, kuten *tavallinen* ja *normaali*, esiintyvät usein myös infinitiivin yhteydessä, koska ne ottavat jo merkityksensä puolesta kantaa nimenomaan toistuviin tilanteisiin. Tämäntyyppisen adjektiivin sisältävä lause onkin useimmiten kaikkein geneerisin, ja niillä ilmaistaan yhteisön jakamia arvoja, tapoja ja normeja.

3.5 Adjektiivin sijanvaihtelu

Tutkimuskohteenani olevassa kopulalausestyypissä adjektiivin sija vaihtelee joidenkin adjektiivien kohdalla nominatiivin ja partitiivin välillä (esim. *on hauska(a) mennä kouluun*). Merkityseroa sijanvaihtelulla nominatiivin ja partitiivin välillä on kuitenkin usein vaikea nähdä lukuun ottamatta sitä, että modaalinen merkitys liittyy usein nominatiivimuotoon. Sijanvaihtelu näyttääkin määräytyvän selvästi adjektiivisanan muodon perusteella, jopa niin selvästi, että jos sijanvaihtelusta haluaisi antaa oikeakielisyysohjeet, voisi todeta, että jos adjektiivisanan partitiivimuoto on A-loppuinen mutta nominatiivimuoto ei, partitiivi on lähes aina oikein. Infinitiivisubjektin yhteydessä esiintyvät adjektiivit voidaan sijanvaihtelun perusteella jakaa kolmeen ryhmään: 1) aina nominatiivissa esiintyviin, 2) (lähes) aina partitiivissa esiintyviin ja 3) sijamuodoltaan varioiviin.

Ensimmäisessä ryhmässä, jossa sijana on aina nominatiivi, on vain vähän adjektiiveja. Siihen kuuluvat lähinnä vain perusadjektiivit *hyvä* ja *paha*. Nämä adjektiivit eivät hyvin yleisen merkityksensä takia aina predikoi myöskään

⁴ Leino (1999: 41) on havainnut, että kun juuri tämäntyyppisten adjektiivien yhteyteen liittyy *että*-lause, lauseessa käytetään usein lisäksi *se*-pronominia paljaan *että*-lauseen sijaan.

teonnimisubstantiivina (**opiskelu on hyvää*), ja niiden merkitys kopularakenteessa on usein modaalinen. Varsinkin *hyvä* on taajafrekvenssinen. Partitiivissa esiintyviä adjektiiveja ja sijaltaan varioivia käsittelen omilla alaluvuissaan.

3.5.1 Sijana partitiivi

Tähän ryhmään kuuluu paljon adjektiiveja. Siihen kuuluvat adjektiivit ovat yleensä pitkiä ja johdettuja (esim. *välttämätön, hyödyllinen, mielenkiintoinen* ja *kaunis*). Yhteistä näille adjektiiveille on se, että ne ovat kaksivartaloisia. Niillä on siis myös konsonanttivartalo, ja niiden yhteydessä partitiivin päätevariantti on pitkä *-tA*. Näiden adjektiivien kohdalla partitiivi näyttää melko mekaanisesti valikoituvan adjektiivin sijaksi kopulalauseessa (esim. 46 ja 47).

(46) On mielenkiintoista nähdä, miten kännykät kestävät kiivaimmat lumileikit ja tyynysodat.

(47) – On erittäin hyödyllistä pohtia, mitä 2000-luvun markkinat vaativat, sanoi Pirkanmaan Yrittäjien puheenjohtaja Kari Kantalainen.

Näissä esimerkeissä nominatiivi tuntuisi oudolta. Juuri tällaisissa tapauksissa nominatiivimuoto ei tunnu mahdolliselta, koska nominatiivimuoto ja partitiivimuodossa ilmenevä konsonanttivartalo ovat erinäköisiä (*mielenkiintoinen* ja *mielenkiintois-*). Oikeastaan ainoan poikkeuksen tämän ryhmän adjektiiveihin tekee *mahdoton*, jossa nominatiivi on lähes yhtä tavallinen kuin partitiivi. Tämä voisi selittyä *mahdottoman* modaalisella merkityksellä ja lisäksi sillä, että nominatiivimuoto on samannäköinen konsonanttivartalon kanssa (*mahdoton* ja *mahdoton-*).

Koska partitiivi tuntuu valikoituvan melkein säännönmukaisesti adjektiivin sijaksi silloin, kun partitiivimuoto on A-loppuinen mutta nominatiivi ei (kuten esimerkeissä 46 ja 47), pidän mahdollisena, että näissä tapauksissa kielen käyttäjän

kielitajussa tähän hahmottuu jonkinlainen kongruenssin tapainen ilmiö. A-infinitiivihän on aina A-loppuinen, joten niiden edellä niissä tapauksissa, joissa nominatiivimuoto olisi konsonanttiloppuinen tai muu kuin A-loppuinen vokaali, adjektiivin sija on lähes poikkeuksetta myös A-loppuinen partitiivi. Siksi esimerkiksi i- ja u-loppuiset adjektiivit tuntuvat esiintyvän tässä kopularakenteessa yksinomaan partitiivissa (*oli kilttiä / hullua sanoa niin*). O-loppuisissa adjektiiveissa on kyllä hieman variaatiota, mutta nekin tuntuvat partitiivia suosivilta.

Hienonen (1976: 35) on tutkinut predikatiivin sijanvaihtelua infinitiivin yhteydessä ja toteaa, että senhetkinen tilanne on sekava ja vaikeasti kuvattava. Hän myös katsoo partitiivin olevan yleistymässä infinitiivin yhteydessä.

3.5.2 Sija varioi

Tähän ryhmään kuuluu johtamattomia adjektiiveja, jotka kaikki ovat yksivartaloisia ja joiden nominatiivimuotokin loppuu useimmiten A:han, joskus myös O:hon. Tällöin voisi ajatella, että kun sekä nominatiivi- että partitiivimuoto loppuvat A:han, sija voisi varioida vapaammin. Tässä ryhmässä on sellaisia adjektiiveja kuin *hauska*, *mukava*, *kiva*, *hieno* sekä modaalisia adjektiiveja, esimerkiksi *helppo* ja *vaikea*. Toisaalta voisi ajatella, että vielä tämänkin ryhmän sisällä A-loppuisissa adjektiiveissa hahmottuisi joissain tapauksissa vielä toisenlainen kongruenssi-ilmiö. A-infinitiivin edellä A-loppuinen adjektiivi olisi siksi juuri nominatiivimuotoinen, koska onhan infinitiivikin eräänlainen verbin nominatiivi. Esimerkiksi *hauska* saattaisi käyttäytyä näin. Jos *hauska* esiintyy heti lauseen alussa eikä välittömästi infinitiivin edellä, se on useimmiten partitiivimuotoinen, vaikka infinitiivin edellä se on useimmiten nominatiivimuotoinen.⁵ Itkonen (1976: 209) pitää mahdollisena, että kielitajussa infinitiivisubjekti rinnastuu teonnimisubjektiin. Tällöin siis rakenne *hauska opiskella* voisi hahmottua NP:ksi, jossa on sijassa kongruoiva nominatiiviattribuutti⁶. Lisäksi

5 Hakuni ulkopuolelle jäävät sellaiset lauseet, joissa adjektiivi ei sijaitse välittömästi verbin edellä.

6 Onhan fennistiikassakin esitetty 1. infinitiivin sijamuodosta erilaisia käsityksiä. Lönnrotin mukaan sija

lauseen yhteydessä lähes kaikki adjektiivit esiintyvät useimmiten partitiivimuodossa, mikä voisi kertoa myös siitä, että infinitiivin edelle hahmottuu jonkinlainen kongruenssin tapainen ilmiö.

Alla olevaan taulukkoon olen kerännyt sijamuotojen frekvenssejä adjektiiveista, joiden sija varioi. Koska vaihtelu liittyy selvästi adjektiivin muotoon, 200 esiintymän otos riittänee valaisemaan ilmiötä.

Taulukko. Adjektiivipredikatiivin sijan variaatio infinitiivin yhteydessä.

Adjektiivi	Nominatiivi	Partitiivi	Yhteensä
mukava	197	3	200
kiva	188	12	200
hauska	157	43	200
hieno	46	154	200
ihana	112	88	200
hankala	174	26	200
vaikea	191	9	200
helppo	186	14	200

Myös *O*-loppuiset adjektiivit (esim. *hieno*) tuntuvat siis suosivan partitiivia. Modaalinen adjektiivi *helppo* sen sijaan suosii nominatiivia, mikä johtuu juuri sen modaalisesta merkityksestä. *helpon* modaalimerkityksisen vastakohtaan *vaikean* sijanvaihtelu on hyvin samanlaista. Myös *vaikean* lähimerkityksinen *hankala* on selvästi nominatiivia suosiva. Nominatiivisijaan kiinnittyvä modaalinen merkitys tulee esiin joissain tapauksissa esiin silloin, kun *että*-lauseen yhteyteen sijoittaa passiivin partisiipin ja vertaa sitä partitiivisijaiseen vaihtoehtoon (esim. 48 ja 49).

on partitiivi, kun taas Siro pitää sijana nominatiivia (Leino 2003: 101).

(48) On huomattava, ettei hallitus ole esittänyt minkäänlaista arviota siitä, millaiseen yhteiskunnalliseen tilanteeseen sen noudattama kuristuslinja tulee johtamaan.

(49) On huomattavaa, että Pohjois-Suomesta oli karkureita eniten . Oulusta pestatuista miehistä loikkasi noin tuhat ja Raahesta noin 550 miestä

Myös Pekkarinen (2005: 135) on todennut, että adjektiivi nominatiivimuotoisena *sika on paha nyljettävä* -tyyppisissä konstruktioissa kuvaa toiminnan vaikeutta, kun taas partitiivimuotoinen adjektiivi *syilty on mukavaa syötävää* -tyypin konstruktiossa kuvaa toiminnan miellyttävyyttä tai epämiellyttävyyttä.

Lisäksi erilaiset paradigmojen väliset analogiasuhteet varmaankin vaikuttavat. Esimerkiksi taajafrekvenssinen *hyvä* varmaankin pitää joitakin 2-tavuisia A-loppuisia adjektiiveja (*hauska* ja *kiva*) nominatiivia suosivina.

Toisaalta kaikilla adjektiiveilla käy niin, että siirryttäessä perusmuodosta komparatiiviin ja superlatiiviin sija muuttuu koko ajan enemmän partitiiviksi. Yleensä superlatiivi on yksinomaan partitiivissa. Perusmuodon sija vaikuttaa siis myös paradigman sisällä komparatiivi- ja superlatiivin sijamuotojen yleisyyteen. Esimerkiksi *hyvän* komparatiivimuoto *parempi* olisi muotokriteerein i-loppuisena todennäköisemmin partitiivia suosiva, mutta koska perusmuoto *hyvä* esiintyy yksinomaan nominatiivissa, myös komparatiivimuodossa nominatiivi on vielä yksinomainen. Sijanvaihtelulla ei siis modaalaisia merkityksiä lukuun ottamatta näyttäisi olevan semanttista motivaatiota, ja usein vaihtelu on varmaan satunnaistakin. Vaikka vaihtelu tuntuu määräytyvän lähinnä muodollisin kriteerein, vaihtelun syitä voisi etsiä adjektiivin merkityksestäkin. Esiintyvähän hyvin yleismerkitykset *hyvä* ja *paha* vain nominatiivissa, ja adjektiiveja voisi sijoittaa skemaattisuus–spesifisyys-asteikolle, jolloin merkitykseltään spesifisemmät adjektiivit esiintyisivät merkitykseltään skemaattisempia todennäköisemmin partitiivissa.

4. INFINITIIVIN KANTAVERBIT JA LAUSEEN MÄÄRITTEET

Tässä luvussa tarkastelen lauseen infinitiivin kantana tyypillisesti esiintyvien verbien semantiikkaa ja esiintymisehtoja sekä tavallisimpia infinitiiviverbejä. Luku 4.1 keskittyy juuri tähän. Luvussa 4.2 käsittelen taas lauseen yhteydessä usein esiintyviä määritteitä ja tutkin, millaisia merkityksiä lausetyypistä voi päätellä siinä usein käytettyjen määritteiden kautta. Luvussa 4.3 kiinnitän huomioni siihen, miten lauseessa ilmaistaan kokijaa.

4.1 Infinitiiviverbin esiintymisehdot ja tavallisimmat infinitiiviverbit

Infinitiivin kantaverbinä voi tässä lausetyypissä esiintyä monenlaisia verbejä, mutta rajoituksena on se, että infinitiivin kantaverbin tulee viitata ihmisen suorittamaan toimintaan. Tämä rajoitus tulee esiin jo rakenneskeeman *olla*-verbi + AP + InfP merkityksestä, jonka määrittelin 'puhujaa ottaa subjektiivisesti kantaa johonkin tilanteeseen, jota hän itse kontrolloi tai jonka hän kokee suoraan'. Tästä määritelmästä tulee esiin jo se, että toiminnan tulee olla ihmisen suorittamaa. Oikeastaan jo kopulan ja adjektiivin yhdistelmä vaatii tietoisin kokijan, jolla on paljon mentaalisia kykyjä ja tietoisuutta, eli käytännössä ihmisen. Lähes aina kokijana onkin ihminen, mutta harvoissa tapauksissa kokijana voi olla muu elollinen, joilla voi ajatella olevan jo jonkin verran tietoisuutta. Inhimillisen kokijan takia suuri osa lauseeseen sopimattomista infinitiivin kantaverbeistä on tapahtumaverbejä. Pajusen (2001: 169) mukaan yhteistä tapahtumaverbeille onkin, että ne ovat ihmisestä suhteellisen riippumattomia (esim. *sataa*, *tuulla*, *itää*, *kiehua* ja *palaa*). Lausesubjektin predikaattiverbinä taas voi olla mikä tahansa verbi, koska puhujan kannanoton ei tarvitse kohdistua itse suoritettuun tai koettuun toimintaan.

Vaikka periaatteelliset rajoitukset infinitiivin kantaverbille eivät ole tiukat ja lausetyypissä voisi esiintyä ja esiintyykin hyvin erilaisia verbejä, pragmaattisesti siinä esiintyviä verbejä voi vielä rajata. Siinä esiintyvät infinitiiviverbit riippuvat siitä, minkälaisia tapahtumia ja tilanteita ihmiset ylipäätään pitävät miellyttävänä tai epämiellyttävänä. Vaikka tässäkin on yksilöiden välillä eroa, yleisinhimilliset käsitykset miellyttävyydestä voi havaita. Samoin sellaiset verbit, jotka jo itsessään sisältävät arvottavan merkityksen, eivät tässä kopulalauseen tyypissä useinkaan esiinny. Tällaisia ovat selvimmin emootioverbit. Niiden suurimpia ryhmiä ovat joko positiivisia tai negatiivisia tunteita ilmaisevat verbit (Pajunen 1999: 67). Kun verbi jo itsessään sisältää positiivisen tai negatiivisen arvotuksen, ei yleensä ole mielekasta arvottaa sitä uudelleen. Toisaalta myös kopulan ja adjektiivin yhdistelmään sekä koko lauserakenteeseen itsessään liittyy jo emotionaalisia (kuten myös muita subjektiivisia merkityksiä). Seuraavissa alaluvuissa tarkastelen lausetyypin infinitiivin kantaverbeinä usein esiintyviä verbejä. Usein verbinä esiintyy mentaalinen verbi, joten jaan verbit kahteen luokkaan: mentaalisiin verbeihin ja ei-mentaalisiin verbeihin. Tarkastelen erikseen näitä ryhmiä ja pohdin niiden esiintymisen syitä.

4.1.1 Mentaaliset verbit

Mentaaliverbeillä viitataan tässä tutkimuksessa lähinnä perkeptio- eli aistihavaintoverbeihin sekä kognitioverbeihin. Emootioverbit ja puheaktiverbit luetaan myös joskus mentaaliverbeihin, mutta niitä en tässä käsittele, koska ne ovat infinitiivin kantaverbeinä melko harvinaisia. Mentaaliverbit viittaavat ihmisen mentaalisiin tiloihin ja prosesseihin, joten jo niiden merkityksen puolesta on odotuksenmukaista, että ne esiintyvät usein tutkimassani kopulalauseen tyypissä..

Mentaalisista verbeistä nimenomaan perkeptioverbit ja näistä edelleen etäaisteihin eli näkemiseen ja kuulemiseen liittyvät verbit ovat tässä kopulalauseetyypissä kaikista verbiryhmistä kaikkein tavallisimpia. Etäaistit ovat

maailman havainnoinnissa ihmiselle lähiaisteja (maku-, tunto- ja hajuaisti) keskeisempiä (esim. 50 ja 51).

(50) Sarjaa on kuitenkin ihan mukava katsoa.

(51) Minusta oli kiva kuulla, että Privalovalla on vielä monta vuotta jäljellä.

Näkemiseen ja kuulemiseen liittyvien verbien runsaus on oikeastaan luonnollinen seuraus lauseen puhujan kiinnittyvästä merkityksestä ja näkökulmasta. Puhuja tarkastelee maailmaa oman kokemuksensa ja ominsa aistiensa läpi, ja aistihavaintoon liittyy myös tutkimalleni kopulalausetyypillekin keskeinen ominaisuus, että aistihavainto voidaan esittää puhujan sisäisenä elämyksenä eikä objektiivisena kuvauksena havaittavasta (Huumo 2007: 71). Huumo (mas. 72) jakaa aistihavaintoverbit aistialueen sisällä kolmeen tyyppiin: intransitiivista havaittavuutta ilmaiseviin (*näkyä, kuulua*), transitiivista mutta epäagentiivista havaintoa ilmaiseviin (*nähdä, kuulla*) sekä transitiivista ja agenttiivista havainnointia ilmaiseviin (*katsoa, kuunnella*). Infinitiivisubjektillisessa kopulalauseessa käytetään lähinnä vain kahteen viimeiseen luokkaan kuuluvia aistihavaintoverbejä eli transitiivisia verbejä. Tämäkin kertoo siitä, että lausetyypissä näkökulma on puhujan. Kyse on puhujan havaintojen sisällöstä, ja havainnoinnin suunta tässä lausetyypissä on havaittajasta havaittavaan, mikä näkyy esimerkissä 52.

(52) – Vastasi odotuksia... mahtavaa katsella järven yli Pispalaan päin!

Periaatteessa lausetyypissä olisi mahdollista käyttää intransitiivista havaittavuutta ilmaisevaa verbiä (*on hauskaa näkyä/kuulua*), mutta silloin havaittaja on joku muu kuin puhuja ja puhuja on havaitsemisen kohteena. Tällaisia tapauksia ei aineistossani ole. Pajunen (2001: 320) toteaa, että aistihavaintoverbillä voidaan ilmaista aistimiskykyä, itse havaintoa tai havainnoinnin aktiviteettia. Tässä kopulalauseen tyyppissä ei oteta

kantaa aistimiskykyyn vaan havainnon sisältöön ja havainnointiin aktiviteettina. Tämä johtuu siitä, että aistimisen miellyttävyyden arvioinnissa on olennaista havainnon sisältö ja havainnoimisprosessi eikä aistimiskyky sinänsä. Epäagentiivisen ja itse havaintoa ilmaisevan aistihavaintoverbin (*nähdä, kuulla*) ja agenttiivisen, havainnointiprosessia (*katsoa, katsella, kuunnella*) ilmaisevan verbin käytön ero selittyy usein havaittavan ontologisesta tyypistä, mutta jos molemmat verbityypit ovat mahdollisia, puhuja voi korostaa agenttiivisuuttaan havainnointiprosessissa verbin valinnalla (esim. 53).

(53) Oli se mahtava katsella Suomen lippuja ympäri rataa ja varsinkin kun palkintopallilla Maamme- lauluun osallistuivat tuhannet suomalaiset.

Esimerkissä vielä adpositioliusekkeen pääsana *ympäri* kertoo siitä, että puhujan katse liikkuu tilanteessa laajalla alueella ja että puhuja on tilanteessa aktiivinen havainnoija. Aistihavaintoverbeissä huomion kiinnittää myös se, että lähes aina käytetään perustason verbiä eli verbejä *kuulla, kuunnella, nähdä, katsoa* tai *katsella*. Harvinaisia ovat siten deskriptiiviverbit ja muut verbit, jotka ilmaisevat muuta tietoa havaitsemisesta, esimerkiksi havaitsemisen tapaa (*hörstellä, tuijottaa*). Tämä kertoo lausetyypin yleisen tason merkityksestä. Kuten predikatiivikaan ei pysty ilmaisemaan infinitiiviverbin konkreettista tapaa, näyttää siltä, että lausetyypin käytössä toiminnan tapaa ei spesifioida koodattuna myöskään infinitiiviverbiin. Toinen syy deskriptiiviverbien vähäisyyteen voi olla se, että nekin sisältävät itsessään jo hieman arvottavaakin sävyä, jolloin niitä ei arvoteta enää uudelleen tässä lauserakenteessa. Toisaalta perustason verbien yleinen frekvenssi voi myös selittää asiaa. Tavallinen verbi, joka lausetyypissä usein esiintyy on myös verbi *seurata* (ks. esim. 54), joka myös saa tässä rakenteessa lähinnä aistimiseen liittyvän merkityksen, ja siihenkin sisältyy ajatus puhujasta agenttiivisena tilanteen havainnoijana. Jo se, että yleensä puhe on puhujalle miellyttävistä tilanteista, saa monesti aikaan tulkinnan puhujan agenttiivisuudesta.

(54) Suomen kiekkoleijonien kauden tosiavausta on ollut mukavaa seurata.

Toisena ryhmänä mentaalista verbeistä infinitiivin kantaverbeinä erottuu ryhmä, joita voisi pitää kognitiverbeinä. Ne ilmaisevat ajattelua, erilaisia propositionaalisia asenteita ja tietämistä (Pajunen 1998: 67). Kognitiverbeistä tavallisimpia ovat *tietää* ja *huomata* (esim. 55 ja 56).

(55) On hienoa huomata, etteivät kaikki silloin saaneet meistä tarpeekseen, Meelis Poll myhäilee.

(56) – On kiva tietää etukäteen, millaisia vaatteita kaupat tarjoavat seuraavana jouluna ja uutena vuotena.

Verbi *huomata* on toisaalta myös lähellä aistihavaintoverbiä. Voidaanhan näkemis- ja kognitiverbit tulkita samalla tavalla. Näkemisverbeihin liittyy usein tulkitseva merkitys, ja vain verbillä *nähdä* on puhdas havaintomerkitys. (Pajunen 2001: 322.) Lauseen 55 tyyppisissä tapauksissa voisi käyttää myös verbiä *nähdä*, mutta *huomata* korostaa puhujan asemaa tilanteen kokijana ja tulkitsijana. *että*-lauseessa ilmaistaankin puhujan tekemä tulkinta. *tietää*-verbin tiheämmän esiintymisen suhteessa muihin kognitiverbeihin (*uskoa*, *luulla*) voi selittää tiedon varmuusaste. Koska *tietää* on faktiiviverbi eli se esittää lausetäydennyksensä faktiivisena, kenties siksi *tietää*-verbin ilmaisema sisältö koetaan miellyttävämpänä kuin esimerkiksi lausetäydennyksen ei-faktiivisena ilmaiseva *luulla*. Tällä kopulalauseen tyyppillä otetaan prototyyppisesti kantaa juuri miellyttäväksi koettuihin asioihin, ja tietäminen sinänsä voi olla jo miellyttävää. Faktiiviverbeihin (esim. *tietää*) liittyykin usein positiivinen arvio, kun taas ei-faktiiviverbejä (esim. *kuvitella*) arvioidaan usein negatiivisesti (esim. 57 ja 58).

(57) On mukava tietää, että hädän tullen jotkut auttavat meitä tavallisia pulliaisia ammatillisin ottein.

(58) Tehtaanjohtaja Teppo Raitis sanoo, että olisi ollut tyhmää kuvitellakaan, etteikö markka vahvistuisi.

Kopulan ja adjektiivin yhdistelmä jo sinänsä vertautuu tässä lausetyypissä osittain kognitioverbiin. Kuten totesin luvussa 3.3, onhan adjektiiviin liittynyt monenlaista subjektiivista merkitystä, kuten emotionaalisuutta ja evaluatiivisuutta.

4.1.2 Ei-mentaaliset verbit

Jos tarkastelee tutkimaani kopulalauseen tyyppiä ihmisen tietoisuuden konstruointina, rakenne jo sinänsä viittaa mentaaliseen toimintaan, vaikka infinitiiviverbi ei mentaalinen olisikaan. Lauseen *on mukavaa hiihtää* parafraasi voisi olla *tuntuu mukavalta hiihtää*. Puhuja on kuitenkin vahvasti mukana kokijana ja havaitsijana. Muut kuin mentaalisiin toimintoihin viittaavat infinitiivin kantaverbit esiintyvät rakenteessa pitkälti samoin ehdoin kuin mentaalisetkin. Verbit viittaavat ihmiselle ominaisiin ja toistuviin tilanteisiin yleisellä tasolla. Siksi tavallisia verbejä ovat muutenkin frekventit ja yleismerkityksiset verbit, kuten esimerkiksi *olla*, *tehdä*, *päästä* ja *istuskella* (esim. 59–62).

(59) Kyllä minusta on joskus ihan kiva olla tekemättä töitä ja saada vain rahaa, ilman että koen olevani sairas, hän paukauttaa.

(60) – Jo monta vuotta on puhuttu, että olisi kiva tehdä satunäytelmä, jossa on sekä aikuisia että lapsia.

(61) Minä olin kovin pieni ja muistan vain, että oli aina mukava päästä oman siskon luokse.

(62) Siellä on mukava istuskella, kun ulkona on vähän viileämpää.

Esimerkissä 59 *joskus* kertoo tilanteen toistuvuudesta. Kopulalauseen aikamuoto esimerkissä 60 osoittaa tilanteen sinänsä toteutumattomaksi, mutta päälause *jo monta vuotta on puhuttu* kertoo toistuneesta puhetilanteesta. Puhuja oikeastaan referoi toistuvaa puhetilannetta, mistä kertoo myös konditionaalimuoto. Lauseessa 61

pääseminen koetaan yleisesti jo miellyttävänä tilanteena ja *aina* kertoo tilanteen yleisyydestä. Lauseessa 62 puhuja viittaa deiktisellä adverbilla *siellä* kasvihuoneeseensa. Lauseen infinitiiviverbin frekventatiivijohdin kertoo paitsi tunnelman keveydestä myös tilanteen toistuvuudesta. Kaikissa esimerkeissä on kyse toistuvista ja siksi merkityksellisistä tapahtumista, joihin siksi puhujalla on tarve ottaa kantaa ja joita puhuja haluaa jakaa muille. Samoin kaikissa esimerkeissä on kyse vain ihmisen toiminnasta.

Usein infinitiivin kantaverbit liittyvät yksityiseen elämänpiiriin, ja siksi siinä esiintyy esimerkiksi asumiseen ja harrastamiseen liittyviä infinitiivin kantaverbejä (esim. 63 ja 64).

(63) – Ihana asua kotona.

(64) – On upeaa soutaa kuhaa kaikessa rauhassa myöhään yöhön, kun tietää ettei tarvitse nousta seuraavana aamuna lähteäkseen töihin!

Kantaverbeistä voisi siis yleistäen sanoa, että toistuvat tai jollakin muulla tavalla merkittävät tilanteet ovat niitä, joihin ihmisellä on yleensä tarve ottaa kantaa ja joita hän haluaa jakaa muiden kanssa. Tietysti toistuvuus tekee tilanteesta usein jo sinänsä merkityksellisen. Jos kopulalauseen yhteydessä taajaan esiintyville ei-mentaalille verbeille yrittäisi antaa yhteisnimen mahdollisimman yleisellä tasolla, niitä voisi kutsua arkielämän verbeiksi. Tämä nimitys tuo esiin juuri tilanteiden toistuvuuden.

4.2 Määritteet lauseen yhteydessä

Määritteinä käsittelen tässä myös infinitiivin pakollisia argumentteja, objektia ja obliikivia (Pajunen 1999: 14). Eri verbien yhteydessä toiminnan miellyttävyyteen tai epämiellyttävyyteen vaikuttavat erilaiset ehdot. Lausetyypin käytössä puhuja antaa määritteillä tietoa niistä olosuhteista, joissa kokee jonkin toiminnan tietynlaiseksi. Näitä

ehtoja puhuja tuo tarvittavan määrän esiin, jotta kuuliija ymmärtää häntä oikein. Toisaalta voisi ajatella myös niin, että mitä vähemmän määritteitä lauseessa on, sitä enemmän toiminta on riippumatonta joistakin tietyistä olosuhteista. Tämäkin tietysti riippuu infinitiivin kantaverbin merkityksestä, ja kontekstillakin on vaikutusta asiaan. Kontekstissaan jo selvät asiat voi hyvin jättää ilmaisematta.

Kokemuksen arvioimisessa on siis paitsi eri asteita myös ehtoja, joita puhuja määritteillä tuo esiin. Kun adjektiivi yleensä suhteuttaa toimintaa suhteessa sen miellyttävyyteen, määritteillä puhuja suhteuttaa toimintaa ja sen miellyttävyyttä vielä esimerkiksi toiminnan ulkoisiin tai muihin puitteisiin, esimerkiksi aikaan, paikkaan tai muuhun tilaan (esim. 65–66).

(65) – Kesällä on mukavampi pitää lomaa, kun on lämmintä.

(66) Vapautuneessa tilassa on kiva urheilla, hän vakuutteli.

Esimerkissä 65 *kesällä* hahmottaa muiden vuodenaikojen muodostamaan taustaan (ks. esim. Taylor 2003: 88) ja adjektiivin komparatiivimuoto tuo vielä eksplisiittisesti vertailun esiin. Puhuja tarkoittaa, että lomailu jonakin muuna vuodenaikana ei välttämättä olisi niin mukavaa kuin kesällä. Lisäksi puhuja ilmaisee vielä *kun*-lauseella syyn siihen, miksi kesällä on mukavaa lomailla. Esimerkissä 66 taas lauseadverbiaali *vapautuneessa tilassa* ilmaisee abstraktisti tulkittavan tilan, jossa toiminta on kuvatonlaista. Paikan adverbiaali on usein konkreettinenkin. Tavallisia määritteitä tutkimani kopulalausetyypin yhteydessä ovatkin erilaiset ajan ja paikan puiteadverbiaalit. Ovathan aika ja paikka usein toiminnan mielekkyyttä määrittäviä tekijöitä. Puiteadverbiaalit eivät ole infinitiiviverbin pakollisia argumentteja, koska ne voivat periaatteessa liittyä mihin tahansa verbiin. (ISK 2004: 918.) Koska ajan ja paikan puiteadverbiaalit eivät ole pakollisia argumentteja vaan valinnaisia määritteitä, niitä kannattaa tarkastella tässä lausetyypissä tilanrakentajina. Tilanrakentajat ovat myös eräänlaisia tulkintavihjeitä lauseen ymmärtämiseksi. Tilanrakentajien tehtävä on esitellä näyttämö, jolle koko lauseen ilmaisevat tapahtumat sijoittuvat. Esimerkissä 66

vapautuneessa tilassa rakentaa abstraktin tilan, jossa urheileminen on puhujan mukaan miellyttävää. Esimerkissä 67 taas adverbiaali *lapsena* rakentaa sellaisen ajallisen tilan, johon tapahtumat sijoittuvat.

(67) *Lapsena* oli hauska käydä myyjäisissä ongella.

Kokemus liittyy siis menneeseen aikaan, eikä kokemus ole välttämättä enää sama puhujan nykyisen kokemuksen mukaan. (Tilanrakentajista ks. Huumo 1997: 40–43; Fauconnier 1985: 16–22.)

Tässä kopulalauseen tyypissä esiintyy hyvin usein myös erilaisia epämääräisen ajan määritteitä. Mäntynen (2005: 275) toteaa, että epämääräiset ajanilmaukset ilmaisevat toistuvuutta ja geneerisyyttä. Ne kertovat puhujan käsityksen siitä, miten yleinen tai usein ilmenevä jokin ilmiö on. Tässä kopulalauseen tyypissä usein esiintyviä ajan määritteitä ovatkin esimerkiksi *aina*, *usein* ja *joskus*, kun taas esimerkiksi sellaiset deiktiset adverbit kuin *eilen*, *tänään* ja *huomenna* ovat hyvin harvinaisia. Lauseessa puhuja kertoo omista mieltymyksistään ja kiinnostuksen kohteistaan ja kokemuksistaan, jotka ovat usein melko pysyviä, jolloin ajan määritteissä ei ole myöskään mihinkään tiettyyn aikaan tai lyhyeen ajanjaksoon viittaavia ilmaisuja. Esimerkissä 68 ei puhuta mistään tietyistä aamuista vaan aamuista ylipäätään, ja esimerkissä 69 on epämääräisen ajan viittaus *toisinaan*.

(68) Joka aamu ajattelen, että on ihanaa tulla töihin, Tarja Niskanen säteilee.

(69) Toisinaan on kiva istua siellä ihan yksin.

Juuri tällaiset lauseet voi tulkita habituaalisiksi, koska habituaalisuuteen liittyy juuri toistuvuus tietyn ajanjakson sisällä. Samoin habituaaliset lauseet kiinnittyvät johonkin spesifiseen subjektiin selvemmin kuin geneeriset lauseet. Tällaisiin konteksteihin modaaliset kopularakenteet eivät useinkaan tunnu sopivan, joten sikäli tutkimani

kopulalausestyypin voi hahmottaa ainakin potentiaalisesti habituaalisemmaksi kuin modaaliset kopularakenteet, jotka ovat lähinnä geneerisiä.

Usein lauseessa on myös muunkinlainen tulkintavihje kuin puiteadverbiaali siitä, miten lause on tulkittava. Tällainen voi olla esimerkiksi postpositioliaseke *x:n kannalta* (esim. 70) tai elatiivisijainen, puhujan roolia ilmaiseva lauseke (esim. 71).

(70) Kansalaisvaikuttamisen kannalta olisi hauska koska päätös korttelin muuttamisesta asunnoiksi on tehty ja koska asukkailta on kysytty siitä mielipidettä?

(71) Television ammattilaisena on ollut hienoa nähdä, miten aidon ja suuren innostuksen vallassa Kengurumeiningin kaverit tekevät työtään .

Tällaiset tulkintaa ohjaavat ilmaisut ovat muodoltaan erilaisia, ja myös niitä voi tarkastella tilanrakentajina. Tällaiset lausekkeet korostavat jotakin tiettyä näkökulmaa, ja niiden eteen voisikin usein lisätä vielä fokuspartikkelin (esim. *erityisesti* tai *myös*).

Myös infinitiivin argumentit, obliikvi ja objekti, antavat tietoa niistä olosuhteista, joihin puhuja toimintaa suhteuttaa, vaikka objekti ja obliikvi ovatkin lauserakenteessa pakollisia. Onhan kuitenkin esimerkiksi asumiskokemuksen arvioimisessa keskeistä asumisympäristö (esim. 72) ja katselemisessa objektin ilmaisema kohde (esim. 73).

(72) Kummankin mielestä on hienoa asua ympäristössä, jossa oman käden jälki on läsnä lähes jokaisessa nurkassa.

(73) On mahtavaa katsoa lasten riemua, kun he touhuavat kädet savessa tai liisteriliemessä.

Tutkimani kopulalauseen tyyppin abstraktia ja geneeris-habituaalista merkitystä voi tarkastella myös lauseen yhteydessä esiintyvien NP:iden tyyppin mukaan (esim. 74 ja

75).

(74) Kotiin on aina mukava palata.

(75) Kokemuksesta voin sanoa, että sellaisessa talossa on rauhallista työskennellä ja yhteishenki on hyvä.

NP:n *kotiin* voi tulkita viittaavan geneerisesti tyyppiin eikä mihinkään tiettyyn kotiin. NP *sellaisessa talossa* taas tulkitaan jo proadjektiivin *sellaisessa* ansiosta viittaavaan geneerisesti tyyppiin. Hyvin usein kopulalauseen yhteydessä esiintyykin sellaisia NP:itä, jotka proadjektiivi osoittaa geneeriseksi. Esimerkissä 74 puhuja voi viitata tiettyyn kotiin, mutta silti puhuja puhuu kotiinpaluusta yleisellä tasolla. Tästä kertoo esimerkissä myös adverbi *aina*.

Tutkimani kopulalauseen yhteydessä käytettyjen määritteiden tarkastelu osoittaa sen, että lauseen yhteydessä käytetään harvoin infinitiivin toiminnan tapaa spesifioivia määritteitä, vaikka periaatteessa se olisi mahdollista (esim. 76).

(76) Opettajan kanssa on sitten hauskaa väitellä urheilijamaisesti huutaen.

Kuten olen esittänyt, rakenneskeeman abstraktiotaso on sellainen, ettei toiminnan tapaa yleensä spesifioida.

Koska tämäntyyppisen kopulalauseen tehtävänä on arvioida kokemuksia ja koska kokemuksessa on luonnollisesti erilaisia asteita, adjektiivit soveltuvat hyvin tähän lauseen tyyppiin, koska niillä voi nimenomaan ilmaista erilaisia kokemuksen asteita ja myös vertailua. Modaalisten kopularakenteiden yhteydessä adjektiivi taas voi ilmaista erilaisia modaalisten merkitysten asteita (Larjavaara 2007: 413). Adjektiivin yhteydessä määritteet taas soveltuvat erilaisten tilojen, puitteiden ja muiden kokemusten ehtojen ja täsmennysten rakentamiseen.

4.3 Kokijan ilmaiseminen

Lauseen yhteydessä on usein myös ilmaistuna kokija, joka yleensä on elatiivisijainen. Elatiivin eräs keskeinen merkitys onkin juuri tuntemuksen kokijan tai havainnon lähteen ilmaiseminen (ISK 2004: 1201–1202). Se, kenen kokemuksesta on kyse, on usein kerrottu joko persoonapronomilla tai erisnimellä. Esimerkeissä 77–78 kokija on elatiivisijainen.

(77) Minusta on ahdistavaa saada informaatiota rahoistani ja niiden kaikista mahdollisista olemistavoista.

(78) Hänestä on mukava jatkaa perinnettä, varsinkin juhliin piirakoita pitää aina leipoa.

Esimerkistä 78 näkyy vielä se, että kun kokija on joku muu kuin puhuja, kokija on ilmaistava, koska puhujalla ei ole suoraa pääsyä toisen tajuntaan. Esimerkissä 77 kokijan ilmaisu on tavallaan redundantti. Elatiivin vaihtoehtona on usein esimerkiksi lauseke *x:n mielestä* tai *mielestäni*, jos puhuja viittaa itseensä. Tällaiset elatiivisijaiset kokijat sijaitsevat oikeastaan vaihtelemattomasti verbin edellä eli subjektin tyypillisellä paikalla. Lauseen kiinnittyminen puhujaan näkyy myös lauseessa ilmenevistä viittaussuhteista. Esimerkissä 79 ensimmäisen persoonan possessiivisuffiksi viittaa selvästi puhujaan.

(79) Hauska nähdä parhaita ystäviäni.

Genetiivimuotoinen kokija ei tutkimuskohteeseeni yleensä luontevasti sovi ja on käytössäkin harvinainen, vaikka modaalisten kopularakenteiden yhteydessä kokija voidaan ilmaista myös genetiivillä tai adessiivilla. Joskus kuitenkin myös oman tutkimuskohteeni kokija voi olla genetiivissä (esim. 80).

(80) Meidän kaupunkilaisten on kiva katsella maatalon arkea tv:n välityksellä. Navetan haju ei tartu vaatteisiin

Voisi ajatella, että genetiivisija tuo mukaan myös jonkin verran modaalista tulkintaa 'meidän kaupunkilaisten kelpaa katsella maatalon arkea' tai 'meidän on helppo katsella, kun haju ei tartu vaatteisiin'.

Puhuja voi myös osoittaa eri tavoin, kenen kannalta hän tilannetta tarkastelee. Esimerkissä 81 tästä kertoo allatiivisijainen lauseke.

(81) Mikalle on hienoa nähdä, minkälaista on olla huipputallissa.

Joskus kokijaa koskeva tulkinta on epäselvä. Esimerkissä 82 kyse voi olla joko opettajien tai oppilaiden kokemuksesta. Oppilaisiin on esimerkissä viitattu genetiivisijalla, joka liittäisi oppilaat infinitiiviin. Kun lauseketta *opettajien mielestä* taas tarkastelee tilanrakentajana, lauseke luo abstraktin tilan, näyttämön, jossa tilanne on kuvatuunlainen. Tällöin lauseen tulkinta on se, että opettajat arvelevat, että oppilaat kokevat toiminnan hienona. Toiminta ei siis oppilaista välttämättä ole samanlaista kuin opettajien kuvaamana. Tällainen lauseke toimii hieman samaan tapaan kuin modaalin adverbi tai partikkeli (esim. *varmaan*) niissä tapauksissa, kun puhuja tekee kannanoton toisen puolesta.

(82) Opettajien mielestä oppilaiden onkin ollut hienoa havaita, että kirjan voi tehdä omasta elämästään ja ympäristöstään.

Kokijan paikalla voi olla myös instituutio tms. Instituutioon viittaava sana tulkitaan tietysti instituutiossa työskenteleviin ihmisiin viittaavaksi.

Joissakin tapauksissa taas paikan adverbiaali ilmaisee kokija-havainnoijan sijainnin.

(83) Lintujen puuhailua on mukava seurata ikkunasta.

(84) Ymmärrän hyvin, että ympäristön kivitaloista ei ole mukava katsella rappiotilaista Annikinkadun korttelia.

Huumo (2007: 70) toteaa, että tavallisesti agenttiivista havainnointia ilmaisevien verbien yhteydessä käytetään sellaisia suuntasijoja, jotka esittävät havainnon suuntautuvan havainnoijasta havainnoitavaan. Tällöin agenttiivista havainnointia ilmaiseva verbi sallii määritteekseen ainoastaan erosijan, mutta epäagenttiivisempien verbien yhteydessä myös tulosija on mahdollinen. Esimerkeissä 83 ja 84 havaittujen paikka ilmaistaan erosijalla eli elatiivilla ja havainnon kohde on partitiivilla merkitty objektiksi. Havainnon suunta on siis havainnoijasta havainnoitavaan, ja havainnoitsija on agenttiivinen. Lauseessa 84 vielä kyse on oikeastaan projektioista ja siitä, että puhuja on (projisoidussa) *että*-lauseessa konstruoinut tilanteen indefiniittiset havainnoijat agenttiivisina. Tällaisetkin paikan ilmaisevat elatiivisijaiset lausekkeet voi tulkita metonymisesti kokija-havainnoijaan viittaaviksi, koska koko lausetyypin kannalta on selvää, että kyse on inhimillisen kokijan havainnoista.

5. LAUSEEN KÄYTTÖ SANOMALEHTITEKSTISSÄ

Tämä luku keskittyy tutkimani kopulalausetyypin tyypilliseen käyttöön sanomalehtitekstissä ja sen selvittämiseen, miten käyttö motivoituu lausetyypin merkityksestä. Lauseen useille käytöille yhteistä on se, että lausetta käytetään tyypillisesti reaktiivisesti, eli sillä ei yleensä aloiteta uutta puheenaihetta, vaan se on reaktio johonkin jo esillä olleeseen (esim. 85).

(85) Ykkösdokumentti 52 km Kuhmosta mehtään oli todella mukava, aito ja lämminhenkinen ohjelma katsoa. Tällaisia olisi mukava katsoa enemmänkin.

Esimerkki on katkelma tekstistä, jossa käsitellään television ohjelmatarjontaa. Kopulalausetta edeltävässä virkkeessä on mainittu puheenaihe eli tv-ohjelma Ykkösdokumentti 52 km Kuhmosta mehtään, johon kopulalauseella puhuja ottaa kantaa. Koko tekstissä on ollut puheena muitakin ohjelmia, joten oikeastaan kopulalauseen kannanotto on reaktio koko tekstiin. Puhuja on tekstissä ottanut kantaa siihen, mitä hänen mielestään televisiossa pitäisi esittää ja mitä ei. Esimerkin proadjektiivi *tällaisia* osoittaa, että puhuja puhuu ohjelmista tyyppitasolla, jolloin kannanotto kontrastoituu aiemmin esillä oleviin ohjelmiin. Edeltävään puhujan kannanottoa kytkee myös vertailua ilmaiseva kvanttori *enemmän* ja siinä vielä käytetty liitepartikkeli *-kin*. Lisäksi katsomisen toteutumattomaksi esittävällä konditionaalimuodolla puhujan kannanottoon tulee myös hieman modaalista merkityssävyä 'tällaisia ohjelmia televisiossa pitäisi näyttää'. Yleensä puheenaihe, johon kopulalauseella otetaan kantaa, on tekstissä mainittu tai muuten helposti tekstistä pääteltävissä. Lauseen käytön reaktiivisuudesta kertovat myös lauseen yhteydessä joskus esiintyvät sävypartikkelit (esim. *kyllä*), jotka tuovat lausumaan jonkin lisämerkityksen eli sävyn (esim. 86). Tällaisia partikkeleita käytetään usein reaktioina johonkin edeltävään. (ISK 2004: 792.)

(86) – Kyllä on ihanaa nähdä, miten joku osaa maalata kauniita värejä ja oikeita ihmisiä.

Reaktiivisuus on selvää varsinkin referointikonteksteissa siksikin, että kopulalauseita on käytetty vastauksessa toimittajan kysymykseen. Kopulalauseen reaktiivinen käyttö seuraa luonnollisesti niiden merkityksestä. Eiväthän ne kuvaa maailmaa suoraan vaan abstraktilla tasolla, puhujan kannanottona tai elämyksenä. Uutena tietona ei tällaisissa lauseissa esitetä sitä, mitä tapahtui (tai ainakaan se ei ole pääasia), vaan se, miten puhuja tapahtuneen kokee. Reaktiivisen käytön takia tämäntyyppinen kopulalause sijaitsee melko harvoin tekstin alussa, vaikka toimittaja voi retorisenä keinona aloittaa kopulalauseen avulla esitetyllä yleisellä kuvauksella.

Seuraavissa luvuissa tutkin kopulalauseen muuta tyypillistä käyttöä sanomalehtitekstissä. Luvussa 5.1 tarkastelen kopulalauseen käyttöä referointikontekstissa ja sitä, miten kopulalauseet ilmentävät moniäänisyyttä. Luvussa 5.2 keskityn selvittämään sitä, miten lauseeseen liittyvää geneeristä merkitystä hyödynnetään omia kokemuksia muille jaettaessa ja suuntautumisessa lukijaan. Luvussa 5.3 tarkastelen kopulalauseita tekstinsisäisenä siirtymälauseena.

5.1 Referointi ja moniäänisyys

Hyvin usein lausetyyppejä käytetään referointikonteksteissa ja vielä sellaisissa konteksteissa, jotka toimittaja on selvästi osoittanut suoraksi sitaatiksi haastateltavan puheesta, jolloin kyseessä on suora esitys (esim. 87).

(87) Pelastusmiehistöjen henkiseen huoltoon on kiinnitetty huomiota kehittämällä tilanteen jälkihoitoa. Ei ole ihan normaalia katsoa kuolemaa ja hätää leipätyökseen. Palkitsevaa on saada nähdä konkreettisesti työnsä jäljet,

Kopra toteaa.

On tyypillistä, että ensimmäinen infinitiivisubjektillinen kopulalause ilmestyy tekstiin juuri suorassa sitaatissa. Tämä on luonnollista, koska ihmiset puhuvat useimmiten kopularakenteessa omista kokemuksistaan, joita toimittaja nimenomaan kyselee. Haastateltavan referoinnilla toimittaja saa esiin kunkin tekstin teemaan jollakin tavalla liittyvän haastateltavan, jolla on omakohtaista kokemusta puheena olevasta temasta. Esimerkissä 87 toimittaja kertoo kopulalauseen edellä yleisesti pelastusmiehistöstä, mutta kopulalauseessa ääneen pääsee haastateltava, jolla on toisenlainen perspektiivi puheena olevaan asiaan. Epäsuora esitys taas esittää toimittaja-kertojan tulkinnan haastateltavan puheesta (esim. 88).

(88) Nuoret sanoivat, että oli hienoa katsoa kerrankin esitystä, jossa ei juosta ja touhuta kaiken aikaa.

Epäsuora esitys on kuitenkin aineistossani selvästi harvinaisempaa kuin suora esitys varmaankin juuri siksi, että haastateltavan ääni pääsee suorassa esityksessä paremmin esiin, jolloin lukijakin voi mahdollisesti samastua haastateltavaan.

Referointikonteksteissa infinitiivin edellä on jokin ilmaus, joka osoittaa lauseen referoinniksi. Tällaisia ilmauksia ovat usein esimerkiksi *X:n mielestä*, *X:n mukaan* tai jokin elatiivisijainen lauseke, jossa on usein persoonapronomini tai erisnimi (esim. 89 ja 90).

(89) Gripenwaldtin mielestä nuorten pukeutumista on kiva katsoa vaikka hän itse ei voisikaan sitä omaksua.

(90) Tapanisesta on hauska heittää vitsinä, että onhan hän sentään Sonyn artisti, vähän niinkuin Michael Jacksonkin.

Esimerkissä 90 referoinnista kertoo myös *että*-lauseen logoforinen pronomini *hän* (ISK 2004: 1408). Joissain tapauksissa voi olla vaikea erottaa, referoiko toimittaja

haastateltavan puhetta vai onko kyse toimittajan tekemästä tulkinnasta haastateltavan tajunnantilasta. Koska tekstilajina on sanomalehtiteksti, jonka konventioihin kuuluu haastattelu, lukija todennäköisesti tulkitsee tilanteen niin, että toimittaja referoi haastateltavansa puhetta ja sitä, mitä haastateltava on sanonut. Arkielämässä ei kuitenkaan ole suoraa pääsyä toisen ihmisen tajuntaan, joten esimerkiksi modaalipartikkeli *varmaan* osoittaisi, että toimittaja tekee tulkintoja haastateltavan tajunnantilasta. Jos arkikeskustelussa puhuja sanoisi ilman partikkelia tai muita pehmentimiä *Villestä on hauskaa tehdä gradua* kuulijan reaktiona voisi olla kysyä, sanoiko Ville niin. Jos puhuja käyttää lausumassa partikkelia tai muuta pehennintä, kuulija pitää lausumaa edellistä selvemmin puhujan tulkintana Villen tajunnasta. Jos kuitenkin sanomalehtitekstissä referoitavana on pikkulapsi, kuten esimerkissä 91, tulkittuu lause lähinnä toimittajan päätelmiksi referoitavan tajunnasta ulkoisen käytöksen perusteella. Lapsihan ilmaisee itseään juuri näin. Tulkintaa vahvistaa myös se, että lapsi ei tekstissä ole edes varsinainen haastateltava.

(91) Benjamista oli mukava olla isänsä sylissä, mutta nuorimies meni hiljaiseksi, kun isän piti lähteä haastattelutilaisuuteen .

Jos tajunnantila on kuitenkin selvästi pääteltävissä ulkoisesta käytöksestä, toimittaja voi tehdä aikuisenkin puolesta vastaavanlaisen tulkinnan (esim. 92)

(92) Iloisuus ja myönteisyys säteilee Sandellin kasvoilta: tytöstä on ilmeisen hauskaa juosta.

Kaksoispiste kertoo toimittajan tekemästä tulkinnasta. Toimittaja on kuitenkin vielä osoittanut partikkelilla *ilmeisen*, että kyseessä on hänen tulkintansa.

Referointi voi ilmetä myös muilla keinoilla, kuten esimerkissä 93 sen osoittaa partikkeli *kuulemma*.

(93) Minulle on kuulemma ihanaa kertoa murheitaan.

Tässä esimerkissä puhuja on toiminnan kohde, ja kokijana ja agenttina on indefiniittinen persoona. Tutkimani kopulalause tyyppi tulkitaan helposti monissa konteksteissa puheen referoinniksi. Esimerkissä 94 on kuvateksti, joka myös voidaan tulkita referoinniksi haastateltavan puheesta. Tosin ei voi varmasti tietää, onko haastateltava sanonut näin vai onko kyse toimittajan tekemistä päätelmistä.

(94) Ihanaa olla mummo. Terveystenhoitaja Maija Welling myöntää auliisti olevansa samanlainen höpsähtänyt isoäiti kuin kaikki muutkin . Hanna, Roosa ja Heini ovat kaikki kaikessa.

Se, että tämä kopulalauseen tyyppi tulkitaan helposti referoinniksi, johtuu myös lause tyyppin merkityksestä. Kyseessä on aina jonkun ihmisen kokemus. Jos referointi ymmärretään laajasti koskemaan puheen referoinnin lisäksi myös ajatusten ja tajunnantilojen referointia, aina on kyse jonkun henkilön referoinnista. Jos puhuja viittaa lauseessa itseensä, hän oikeastaan referoi omaa tajuntaansa. Muodollisesti lauseen taipumus tulla tulkituksi referoinniksi näkyy siinä, että kokijasta kertovat ilmaukset ovat samoja, jotka kertovat myös referoinnista.

Referointiin liittyy myös moniäänisyys. Moniäänisyydellä tarkoitetaan sitä, että puheessa on merkkejä jostakin toisesta puhetilanteesta tai esimerkiksi ideologiasta. Konkreettisimmillaan moniäänisyys on juuri referointia, toisen puheen tai ajatusten esittämistä. Aina moniäänisyys ei kuitenkaan ilmene niin konkreettisesti, vaan se voi olla melko näkymätöntäkin. Kalliokoski (2005: 10) määrittelee moniäänisyyden useamman kuin yhden näkökulman kietoutumiseksi toisiinsa yhdessä ja samassa tekstissä. Moniäänisyyden kautta voi tarkastella sitä esittämäni infinitiivisubjektillisen kopulalauseen ominaisuutta, että sen yhteydessä syntyy erilaisia lisämerkityksiä, jos kokija ja agentti hahmottuvat selvästi eri persooniksi tai kokeminen ja tekeminen selvästi eriaikaisiksi. Selvimmin tämäntyyppisen kopulalauseen yhteydessä

moniäänisyyttä syntyykin silloin, kun puhuja valitsee negatiivisesti evaluoivan adjektiivin ja sanoutuu siten irti infinitiivilausekkeella ilmaistusta toiminnasta. Tällöin toiminnan agentiksi hahmottuu helposti joku muu persoona kuin puhuja. Infinitiivin kantaverbinä on usein näissä tapauksissa puhumiseen ja ajattelemiseen liittyviä verbejä (esim. 95).

(95) On tyhmää ajatella, että työttömyyskorvaus ja katto pään päällä toisivat turvallisen ja tyydyttävän elämän, sanoo Khabat, kurdinainen, joka asuu kahden lapsensa kanssa Suomessa.

Infinitiivilausekkeen avulla puhuja konstruoi jonkin toisen äänen, jonka negatiivimerkityksisellä adjektiivilla ja muussa kontekstissa olevilla tiedoilla osoittaa olevan eri kuin hänen oma äänensä. Tällainen toinen ääni voi olla joku tietty ihminen tai ihmisryhmä tai eräänlainen abstrakti ”ajan henki”. Tällainen käyttö onkin melko tavallista.

Jos taas kokeminen ja tekeminen hahmottuvat selvästi eriaikaisiksi, kuten omassa esimerkissäni *oli järkevää opiskella aikoinaan*, syntyy moniäänisyys hieman eri tavoin kuin niissä tapauksissa, joissa kokija ja agentti tulkitaan eri persooniksi. Lauseeseen *oli järkevää opiskella aikoinaan* hahmottuu kaksi temporaalisesti erillistä maailmaa. Tässä puhuja tarkastelee omia kokemuksiaan ja tekojaan sekä puhehetken maailman näkökulmasta että kokemisen aikaisen maailman näkökulmasta. Edellähän Kalliokoski määritteli moniäänisyyden juuri useamman kuin yhden näkökulman samanaikaiseksi läsnäoloksi. Myös Salminen (2000: 16–17) toteaa, että moniäänisyyttä syntyy myös silloin, kun puhuja tarkastelee omia aiempia ajatuksiaan ja intentioitaan. Oikeastaan Huumon esimerkin *oli hidasta kävellä* voi tulkita samalla tavalla moniääniseksi kuin edellisen esimerkin. Huumon esimerkissä temporaalinen etäisyys kahden näkökulman välillä ei vain ole niin selvä kuin edellisessä esimerkissä. Lauseessa *oli hidasta kävellä voi* kuitenkin hahmottaa kävelemisen alun maailman (jossa kokemusta kävelemisen hitaudesta ei vielä ole syntynyt) sekä toisen,

temporaalisesti erillisen maailman, jossa hitauden kokemus syntyy. Olen luvussa 2.2 selittänyt tällaisten lauseiden merkityksen selvää abstraktisuutta sillä, että niissä painottuu nimenomaan kokijuus. Moniäänisyyden kannalta voisi taas sanoa niin, että tällaisiin lauseisiin hahmottuu oikeastaan kaksi erillistä kokijaa ja siksi kaksi erillistä näkökulmaa, mikä aiheuttaa myös niiden moniäänisyyden.

Moniäänisyyttä voi nähdä myös esimerkissä 92, jossa toimittajan ja referoitavan näkökulmat ovat sekoittuneet. Juuri tällaisissa tapauksissa, joissa referointia ei ole osoitettu johtolauseella, toimittajan ja haastateltavan näkökulmat sekoittuvat. Tällainen käyttö on lähellä jo vapaata epäsuoraa esitystä eli eläytymisesitystä.

5.2 Lause kokemusten jakajana ja lukijalle suunnattuna

Tässä luvussa tarkastelen sitä, miten puhujan suuntautuminen kuulijaan tai lukijaan näkyy kopulalauseen käytön konteksteissa. Kuulijaan suuntautumisella tarkoitan niitä keinoja, joilla puhuja ottaa huomioon kuulijan, kuulijan mahdolliset reaktiot ja kuulijan arvo- ja kokemusmaailmaan. Tällainen katsanto korostaa kielenkäytön dialogisuutta ja sosiaalisuutta. (Makkonen-Craig 2005: 25.) Koko lausetyypin käytön perimmäisenä motivaationa pidän puhujan tarvetta järjestellä kokemuksiaan ja jakaa kokemuksiaan muille yleisellä tasolla. Usein nämä kokemukset liittyvätkin arkielämään, esimerkiksi työhön tai harrastukseen. Lauseesta puuttuu persoonainen subjekti, joten kokemus voidaan esittää geneerisenä. Tällöin kokemus voidaan esittää yleisinhimillisenä kokemuksena, jonka lukija voi tunnistaa ja johon lukija voi samastua. Visapää (2008: 68) tarkoittaa tilanteen tunnistamisella sitä, että vastaanottaja pystyy omien kokemustensa pohjalta tunnistamaan kuvatun tilanteen. Visapään mukaan tilanteen tunnistaminen ei kuitenkaan välttämättä johda lukijan samastumiseen tilanteeseen. Vasta tilanteen kokijan asemaan eläytyminen saa aikaan vastaanottajan samastumisen kuvaukseen. Kopulalauseella puhuja kuitenkin tarjoaa kokemuksiaan jaettavaksi

lukijalle. Se, samastuuko lukija kopulalauseen kokijaan, taas riippuu muun muassa puhujan ja vastaanottajan arvomaailmasta ja kiinnostuksen kohteista.

Esimerkissä 96 puhuja kertoo avantouintiharrastuksestaan ajatellulle vastaanottajalle, jolla ei ole avantouinnista kokemusta

(96) Kokemuksen myötä sankaruuden hohto himmenee, sillä avantouinti ei ole likimainkaan niin hurjaa, miltä se näyttää. Kun ensimmäisen kerran on käynyt, seuraavat sujuvat kirkumatta ja jännittämättä. Jos ei vielä ensimmäisen käynnin, niin ainakin toisen jälkeen pystyy huomaamaan, kuinka miellyttävä olo tulee. On mahtavaa seisokella pyyhe ympärillä laiturin päässä pulahduksen jälkeen ja katsella, kuinka miehet ovat turkishaalarit päällä pilkillä järven selällä. Avannossa käynnin jälkeen ei nimittäin palella. Voi, kun nyt on mahtava olo! Kylläpä tuntuu hyvältä! On se vaan upea juttu tuo avanto! Kannatti taas lähteä! Niveliä särki ennen, ei säre enää! En ole koko talveen sairastanut flunssaa. Tällaisia puheenvuoroja saa bongata joka avantouintireissulla.

Lukijaan suuntautuminen näkyy esimerkissä monin tavoin. Kopulalauseen jälkeisen virkkeen *avannossa käynnin jälkeen ei nimittäin palella* voi tulkita puhujan vastauksena kuulijan mielessä mahdollisesti heräävään kysymykseen. Tätä tulkintaa vahvistaa virkkeen *nimittäin*-partikkeli. Lukijahan todennäköisesti olettaa, että avannossa käynnin jälkeen paleltaisi. Kokemusten jakaminen näkyy myös siinä, että kopulalauseen edellä on käytetty geneerisiä nollapersoonalauseita. ISK:n (2004: 1284) mukaan nollapersoonalauseella puhuja voi osoittaa puhuvansa omasta kokemuksesta siten, että kuka tahansa samassa tilanteessa kokisi samoin. Nollapersoonaa voi kertoa siitä, että yksityistä ihmistä koskeva kokemus voidaan esittää ketä tahansa koskevana (ISK 2004: 1285). Kopulalauseet esiintyvätkin hyvin usein samoissa konteksteissa nollapersoonalauseiden kanssa. Lisäksi lukijaan suuntautuneisuus näkyy esimerkissä 96 siinä, että katkelma on esitetty ns. dramaattisessa preesensissä. Dramaattiseen preesensin avulla puhuja kertoo menneestä tilanteesta ikään kuin silminnäkijänä, itse läsnä tilanteessa olleena ja tilanteen näkökulma on menneen tilanteen mukainen (ISK: 1456–1457). Tästä kertovat kopulalauseen jälkeen erilaiset olotilan ilmaukset, jotka

ovat esimerkkejä lausumista, jollaisia yleensä kuvatussa tilanteessa kuulee. Katkelman viimeinen virke *tällaisia puheenvuoroja saa bongata joka avantouintireissulla* kertoo, että puhuja kuvaa kuulijalle juuri tyypillistä avantouintitilannetta.

Lukijaan suuntautuminen on vielä suurempaa seuraavassa esimerkissä 97, jossa puhuja argumentoi sen puolesta, että ihmisten tulisi muuttaa Maskuun.

(97) Maskussa olisi vettä. Miksi tuskaillette siellä niiden huonojen vesien äärellä, kun tarjolla on ihan lähellä taatusti ensiluokkaista, aina raikasta pohjavettä riittävästi. Nimittäin Maskussa. Täällä on lisäksi puhdas ilma ja luonto. Saatavana on myös metsä - tai peltotontteja halukkaille. Siispä muuttakaa tänne. Ei kaksikymmentä kilsaa ole matka eikä mikään työssäkäyntiä varten nykyaikana. Täällä on mukava asua, puhtaan luonnon keskellä. Eikä tule haisevaa lientä vesijohdoista. Maskulainen.

Esimerkissä on suora käsky eli imperatiivimuoto *muuttakaa tänne*. Ennen imperatiivimuotoa ja sen jälkeen puhuja esittää järkisyitä sille, miksi muutto Maskuun olisi suositeltavaa. Kopulalauseessa puhuja taas vetoaa siihen, miltä Maskussa asuminen tuntuu ja miten kuka tahansa sen kokisi.

Esimerkissä 98 puhuja taas suuntautuu vastaanottajaan ja tarjoaa kokemusta jaettavaksi geneerisellä toisella persoonalla.

(98) Ketterällä skootterilla on epäilemättä hauska ajella. Senkun liihottelet pitkin selkää, heittäydyt tuulta päin ja välillä pärskäiset jyrkän mutkan pieneksi lisäjännitykseksi. Hupia hommaa, uskon sen täysin.

Esimerkissä 99 on kyse siitä, että puhuja välittää kokemuksiaan kuulijalle Turkuhallista ja erityisesti erällä penkeillä istumisesta.

(99) Matkan varrella ravintolasta toiseen voi vaikka istahtaa Gladiator's Coliseumiin lehtereille katsomaan peliä jättiruudulta. Kovan näköisillä pitkillä ja leveillä puupenkeillä on kuitenkin miellyttävä istua.

Vaikka puupenkit näyttävät kovilta ja kuulija (kuten myös puhuja ennen istumista) voisi ajatella niiden olevan epä mukavat, niillä on kuitenkin miellyttävää istua. Tulkintaa vahvistaa myös partikkeli *kuitenkin*. Myös tässä kopulalauseetta edeltää nollapersoonalause.

Puhuja voi käyttää kopulalauseetta yrittäessään saada vastaanottajan eläytymään kopulalauseen kokijan asemaan myös silloin, kun hänellä itsellään ei ole suoraa kokemusta kokijan asemasta kuvatussa tilanteessa. Tällöinhän puhujan on jotenkin osoitettava, että kyse ei ole hänen kokemuksistaan. Esimerkeissä 100 ja 101 puhuja on käyttänyt modaalipartikkeleja.

(100) On varmaan mukava olla Suomen somali, vietnamilainen, venäläinen, marokkolainen tai muu vihalistan hitti. On oikein tutkittua tietoa siitä, ettei keskivertosuomalainen halua olla kanssasi missään tekemisissä .

(101) On se varmaan ihana herätä aamulla kovassa päänsäryssä jonkun paviaanin vierestä eikä kumpikaan teistä tiedä, tuliko sitä ehkäsyä nyt käytettyä vai ei .

Esimerkissä 100 puhuja yrittää saada lukijan eläytymään siihen, millaista olisi elää Suomessa ulkomaalaisena. Geneerisesti käytetty toisen persoonan possessiivisuffiksi vielä vahvistaa tätä puhujan pyrkimystä. Esimerkki 101 taas on kirjoituksesta, jossa puhuja kertoo alkoholin vaaroista. Puhuja luo vastaanottajalle kuvan epätoivotusta mutta mahdollisesta tilanteesta, joka saattaa liian alkoholinkäytön takia tapahtua. Myös tässä esimerkissä on käytetty geneeristä toista persoonaa. Alistainen lause *tuliko sitä ehkäsyä nyt käytettyä vai ei* siirtää vielä näkökulman oletetun tilanteen tapahtum aikaan.

Kopulalauseella puhuja voi myös osoittaa empatiaa ja eläytymistään vastaanottajan tilanteeseen (esim. 102⁷).

(102) Tiedän, että pitkän linjan tilastomiehenä sinusta on varmasti turhauttavaa nähdä kun vähemmän osaavat kerta toisensa jälkeen käyttävät

7 Esimerkki on internetin keskustelupalstalta.

menetelmää mitä et allekirjoita ja mitä pidät pahasti vanhentuneena.

Tästäkin esimerkistä huomaa, että aina kun kokija on joku muu kuin puhuja, on käytetty jotakin partikkelia tai muuta ilmaisua osoittamaan tätä. Vaikka esimerkissä *varmasti* osoittaa näennäisesti varmuutta, tässä kopulalausestyypissä se osoittaakin lähinnä evidentialisuutta eli tässä esimerkissä sitä, että kyse ei ole puhujan kokemuksista. Kuulijaan suuntautuminen näkyy myös siinä, että puhuja on valinnut faktiivisen *tietää*-verbin, vaikka kyse ei ole hänen omista kokemuksistaan.

ISK (2004: 1285) mukaan nollan yleistettävyyys vaihtelee. Samoin kopulalauseessa se, haluaako kuulija samastua lauseessa ilmaistuun tilanteeseen vaihtelee esimerkiksi kuulijan arvojen, mieltymysten ja erilaisten identiteettien mukaan. Joskus kirjoittaja kutsuu samastumiseen erityisesti jotakin tiettyä ryhmää, kuten esimerkissä 103 yleisesti suomalaisia.

(103) On hienoa olla kaatosateessa stadionilla, kun sinivalkoasuiset mailerit työntyvät loppusuoralla ohi huohottavien ja irvistävien, aina yhtä ylimielisten svedupetterien.

Kirjoittaja olettaa, että myös vastaanottaja jakaa hänen oman tunteensa siitä, että suomalainen nauttii vaikka kaatosateessa ruotsalaisen kukistamisesta. Näin voidaan rakentaa jonkinlaista yhteenkuuluvuutta lukijan ja kuulijan välillä ja myös ryhmän identiteettiä. Esimerkissä myös sanavalinta *svedupetterit* ruotsalaisista rakentaa yhteyttä lukijaan.

Kopulalause esittää sanomalehtitekstissä useimmiten nimenomaan haastateltavan puhetta. Kopulalauseen käyttöä voi tutkia myös siitä näkökulmasta, että lause on osana toimittajan diskurssia. Toimittajan läsnäoloa sanomalehtiteksteissä tutkinut Makkonen-Craig (2005: 221–224) on haastatellut toimittajia ja toteaa, että toimittajilla on vahva pyrkimys luoda yhteyttä lukijaan. Toimittajat orientoituvat lukijaan moniin eri tavoin ja haluavat juttuihinsa persoonallisuutta ja läsnäoloa.

Toimittajat haluavat välttää kuitenkin ensimmäisen persoonan *minä*-muotoa, koska sen katsotaan korostavan liikaa kirjoittajan egoa (mts. 221). Toimittajien on siis keksittävä kiertoilmauksia, jotka välittävät persoonan läsnäoloa ilman ensimmäistä persoonaa. Läsnäololla toimittajat tarkoittivat erityisesti tuntua paikan päällä olost, itse koetusta ja näiden välittämisestä lukijalle (mts. 223). Lukijalle esitetään havaintoja paikan päältä ja tulkitaan ja kommentoidaan havaittua. Kielellisistä keinoista, joilla tällaisen vaikutelman voi toimittaja lukijalle välittää, Makkonen-Craig mainitsee erilaiset geneeriset ilmaukset, kuten esimerkiksi nollapersoonalauseet. Kopulalauseetta hän ei mainitse, mutta myös sillä voi hyvin välittää lukijalle läsnäoloa. Onhan niiden merkityksessä läsnä jo itse koettuun ja itse havaittuun viittaava merkitys, ja niillä puhuja voi arvioida näkemäänsä ja kuulemaansa ikään kuin omin silmin nähtynä. Paikan päällä oloa ja läsnäoloa voi välittää erityisesti silloin, kun infinitiivin kantaverbinä on aistihavaintoverbi (esim. 104).

(104) Aidan matalimmasta kohdasta ei silti mennä missään, vaikka kutkutettavana onkin eri-ikäisten aivonystyröitä. On mukava nähdä teatteria, joka tuo mieleen kuvitusta, värikästä ja älykäästä. Tähän eivät tietokonepelit ja suomeksi puhutut b - sarjan animaatiot pysty.

Lukijalle välittyy kopulalauseen avulla vahvasti se, että toimittaja on (tai on ollut) paikan päällä ja että hän kommentoi omia havaintojaan. Esimerkissä 104 puhuja kommentoi relatiivilauseessa sitä, mitä kaikkea nähty ja koettu tuo häneen mieleensä. Demonstratiivi *tähän* osoittaa myös, että toimittaja viittaa lähiympäristöönsä (Larjavaara 2007: 320). Esimerkissä 105 toimittajan havainnoista kertovat jo kolmaspersoonaiset verbit *näkyä* ja *vaikuttaa*, mutta toimittajan läsnäolosta kertoo myös kopulalause ja kopulalauseen perfektiaikamuoto. Esimerkissä 105 on kyseessä lähinnä inferentiaalinen perfekti. Tällainen perfekti voi kertoa siitä, että puhuja on itse havainnut sen asiantilan, jota hän perfektilauseella ilmaisee (Larjavaara 2007: 379).

(105) Lavastuksen massiivisuus sen sijaan vaikuttaa jostain toisesta näytelmästä karanneelta. Mittasuhteet eivät ole TT:n näyttämölle tehdyt . Esityksestä näkyy, että Tapper on harjoitteluvaiheessa antanut näyttelijöille tilaa. Vaikuttaa siltä, että näytelmää on ollut hauska harjoitella. Hauskuutta on jäänyt esitykseenkin mutta vain harvakseltaan.

Luvussa 2.4 esittämäni käsitteistysprosessin konstruoinnin kannalta voi todeta, että jos toimittaja käyttäisi kopularakenteessa lausesubjektia, käsitteistäjästä olisi liian vähän merkkejä eikä kuvaukseen tulisi läsnäolon tuntua. Havainnoista kertominen ensimmäisessä persoonassa taas toisi toimittajaa esiin liikaakin. Mielestäni kopulalauseen käyttö on sen merkityksen ansiosta myös toimittajille yksi hyvä tapa luoda läsnäolon tuntua ilman viittausta ensimmäiseen persoonaan. Persoonallista ääntä ja henkilökohtaisia vaikutelmia voi kopulalauseen avulla välittää ainakin adjektiivia varioimalla ja kopulalauseen edelle sijoittuvan näkökulmaa ohjaavan viittauksen avulla.

5.3 Kopulalause siirtymälauseena

Tarkastelen vielä sellaista kopulalauseen käyttöä, joka ei välttämättä ole lehtiteksteissä kovin yleistä mutta kuitenkin mahdollista eli kopulalauseen käyttöä siirtymälauseena. Siirtymälauseilla tarkoitetaan erilaisia tekstinsisäisiä siirtymiä ja näkökulman muutoksia. Niiden avulla lukijaa kuljetetaan ja johdatetaan eteenpäin tekstissä. Siirtymälauseen kategoria on journalistisestikin tiedostettu (Makkonen-Craig 2005: 68). Tutkimani kopulalause tyyppi sopii erilaisten siirtymien ilmaisuun sen merkityksen ja näkökulman ansiosta. Kopulalauseella kuvataan tilannetyyppejä, ja sitä käytettäessä näkökulma siirtyy tilanteen sisään. Usein juuri silloin kun kopulalause hahmottuu osaksi toimittajan diskurssia, kopulalause näyttäisi ilmaisevan jonkinlaista siirtymää tekstissä. Tällöin verbin edellä teemapaikassa on usein paikan ilmaus, jolloin lukija ikään kuin johdatellaan sisään tuohon paikkaan ja näkökulma siirtyy paikan sisälle (esim. 106).

(106) Tukholman Konserthussetissa on aina hauska käydä. Sali on lämminhenkinen ja intiimi, eikä historian siipien havina voi olla vaikuttamatta fiilikseen: täällä ovat orkesteria johtaneet muiden muassa myös Sibelius, Ravel, Toscanini ja Furtwängler.

Tässä toimittaja puhuu Tukholmassa sijaitsevasta konserttitalosta. Kopulalauseella toimittaja ikään kuin ottaa lukijan mukaan tuohon paikkaan. Kopulalauseen jälkeen kerronta siirtyy tuon paikan sisälle ja toimittaja esittelee havaintojaan ja tunnelmiaan paikan sisältä, mistä kertoo myös deiktinen adverbi *täällä*. Nähdäkseni tällainen käyttö muistuttaa hieman Makkonen-Craigin dialogisiksi passiivilauseiksi⁸ nimittämiä passiivilauseiden alaryhmää, jota Makkonen-Craig nimittää spatiotemporaalisesti paikantaviksi lauseiksi. Myös nämä spatiotemporaalisesti paikantavat lauseet ovat siis siirtymälauseita. Tällaiset lauseet (esim. *mennäänpä Oulunkylään*) esittävät tekstissä siirtymän uuteen paikkaan, minkä jälkeen paikkaa, sen tunnelmia ja ihmisiä havainnoidaan läheltä (mts. 126–127), kuten myös esimerkissä 106. Makkonen-Craigin mukaan tällaisissa passiivilauseissa verbinä on aina liikeverbi, kuten on myös esimerkissä 106. Tällaiset spatiotemporaalisesti paikantavat lauseet kertovat siitä, että toimittaja tekee työtään siellä, missä tapahtuu, eikä hanki tietoa vain toimituksesta käsin (mts. 136). Tällaiset siirtymälauseet ovat tavallisia reportaaseissa, koska reportaasit perustuvat usein tapahtumapaikalla havainnointiin. Myös Makkonen-Craig (mts. 134) toteaa, että toimittajan läsnäolo vahvistuu paikantavan lauseen ansiosta, koska hänestä tulee kokija, joka havainnoi tilannetta oman mentaalisen ja perseptuaaliseen maailmansa kautta. Tämä luonnehdinta sopii hyvin myös tutkimani kopulalauseen tyyppin merkitykseen. Spatiotemporaalisesti paikantava lause voi siis ilmaista myös ajallista siirtymää johonkin toiseen aikaan (esim. 107).

(107) – Vielä 70-luvulla oli järkevää kysyä kenen joukoissa seisot. Eikä tämä koskenut pelkästään politiikka. Noin esimerkiksi, rockhenkilön musiikkimaku poikkesi pitkän matkan hiihtäjän musiikkimausta. Sitä oltiin, niinku, eri porukkaa. Toisin on tänään.

8 Makkonen-Craig tarkoittaa dialogisilla passiivilauseilla sanomalehtiteksteissä esiintyvää passiivilauseiden tyyppiä, jolla toimittaja suuntautuu ja luo yhteyttä lukijaan.

Lauseke *70-luvulla*⁹ siirtää kerronnan menneeseen aikaan, minkä jälkeen siirrytään kuvaamaan tuon ajan henkeä ja tunnelmia. Lause *toisin on tänään* palauttaa kerronnan nykyhetkeen. Lauseessa 108 taas tapahtuu oikeastaan sekä spatiaalinen että temporaalinen siirtymä.

(108) Puu-Tammelan tytöt ja pojat uurastivat koko helatorstaipäivän siivoten kaupungin hoitamatta jättämät puutalojen pihapiirit. On niitä nyt mukava katsella. On kiva kuunnella pihapuiden lintujen viserrystä ja haistella omenapuiden ja sireenien tuoksua. Nautitaan kun vielä voidaan.

Ensimmäisen kopulalauseen ajan adverbi *nyt* kontrastoi tilanteen aiempaan hetkeen, jolloin pihapiiri ei ollut vielä niin miellyttävä. Kopulalauseilla puhuja kuvaa havaintojaan paikan sisältä pihapiirin kunnostamisen jälkeen.

Myös muunlaisia kopulalauseita voi tarkastella siirtymälauseina. Jo esillä olleessa avantouintiesimerkissä 96 kopulalause ilmaisee näkökulman muutoksen kerronnassa. Kopulalause siirtää näkökulman tilanteen sisälle, minkä jälkeen puhuja kertoo tunnelmistaan ja havainnoistaan tilanteeseen eläytyen. Esimerkki 96 tuntuu vastaavan toista siirtymälauseiden tyyppiä, havainnollistamislauseita. Tällaisella lauseella kertoja-toimittaja havainnollistaa lukijalle jotakin asiaa esimerkin, kuvitelman ym. avulla (Makkonen-Craig 2005: 113). Dialogisista passiivilauseista käytössä on tällöin *otetaan esimerkki* -tyyppiset lauseet. Kopulalauseita voi käyttää tässä tehtävässä siksi, että ne eivät viittaa suoraan mihinkään tiettyyn tilanteeseen, vaan niiden avulla tarkastellaan tilannetyyppejä. Koko rakenteen merkitykseen liittyy se, että tilanteita kuvataan esimerkin omaisesti. Esimerkissä 96 puhuja kertoo kopulalauseessa kuulijalle tyypillisestä avantouintikerrasta ja antaa esimerkin omaisen kuvauksen siitä, mitä yleensä tällaisessa tilanteessa tapahtuu. Havainnollistuskontekstissa yhteisen maaperään luominen lukijaan on havainnollistamisen toimimisen kannalta tärkeää (mp.), ja esimerkissä puhuja 96 luo tällaista yhteistä maaperää lukijaan monin tavoin, kuten esitin edellä.

Tutkimani kopulalauseen tyypin käytössä heijastuu sen merkitys myös

9 Juuri tällaiset lausekkeethan voi nähdä myös tilanrakentajina.

esimerkeissä 109 ja 110, joita voi tarkastella myös siirtyminä.

(109) Ketterer osoitti kykynsä myös päätöserän loppuminuuteilla, kun JyP tuli päälle kuudella viittä vastaan. Mies taisteli rajusti nollapelin puolesta ja sai makean palkinnon. Maalivahdille on upeaa päättää SM - liiga nollapeliin.

(110) - Vuoristotauti velloi lihaksissa ja vatsassa. Päätä särki hirvittävästi. Silti sisu voitti ruumiin. Nyt olen ihan romuna, mutta mieli liittää korkealla. On hienoa etsiä omia rajojaan.

Tällaisia lauseita voisi kutsua yhteenveto- tai tulkintalauseiksi. Esimerkissä 109 on ensin kopulalauseen edellä kahdessa virkkeessä kyse tietystä maalivahdista, mutta kopulalauseessa puhuja tekee yhteenvedon tai tulkinnan edellä sanotusta. Kopulalauseessa viitataan maalivahtiin geneerisesti. Esimerkissä 110 puhuja kuvaa ensin kokemuksiaan vuoristossa kiipeilystä, kopulalauseessa tekee yhteenvedon edellä sanotusta, nimittää sitä rajojen etsimiseksi ja kommentoi tätä propositiota. Tällaiset lauseet tuovan esiin puhujan aseman tilanteen tulkitsijana ja sitä, miten kopulalauseessa merkitys syntyy puhujan abstraktina yleistyksenä konkreettisemmista tilanteista.

Tällaisia kopulalauseiden ilmaisemia siirtymiä voisi hahmotella eri tavoin. Tapahtuuhan niissä aina siirtymä jonkun henkilön kokemusmaailmaan, ja referointikontekstissa tapahtuu siirtymä toiseen puhujaan ja kokijaan. Prototyypisessä referointikäytössä toimittaja voi kuvailla jotakin paikkaa tai tilannetta ulkoapäin, mutta haastateltavan referointi tuo esiin haastatellun äänen tuon paikan tai tilanteen sisältä koettuna ja nähtynä. Makkonen-Craig (2005: 177–181) mainitsee, että siirtymälauseena voidaan käyttää nesessiivikonstruktiota, johon siis myös modaaliset kopularakenteet kuuluvat. Oman varsinaisen tutkimuskohteeni tyyppisiä kopulalauseita voisi kuitenkin myös hyödyntää siirtymälauseena eri tavalla kuin modaalisia kopularakenteita, koska omassa tutkimuskohteessani käytetään subjektiivisemmin arvottavia adjektiiveja. Tällöin tosin joissain konteksteissa adjektiivi saattaa olla jo liikaakin toimittajaa korostavaa.

6. LOPUKSI

Olen pro gradu -tutkielmassani tarkastellut kopulalauseen tyyppiä *on hauskaa katsoa peliä* ja kontrastoinut sen lähinnä lausesubjektin sisältävän lauseen kanssa. Rakenneskeeman kannalta skeema *olla*-verbi + AP + InfP tuo merkityksen 'puhuja ottaa subjektiivisesti kantaa johonkin asiintilaan, jota hän itse kontrolloi tai jonka hän itse kokee suoraan'. Lausesubjektin yhteydessä kokemus taas on epäsuorempi. Tämän olen selittänyt olevan pohjimmiltaan ikoninen ilmiö. Koska infinitiivilausekkeelta puuttuu eräitä lausemaisia ominaisuuksia suhteessa lauseeseen, puhuja voi kuitenkin käyttää lausetta joskus myös omaan toimintaansa viitattaessaan. Ikonisuuden ja lausemaisuuuden näkökulmasta voi selittää useimmat infinitiivin ja lauseen käytön erot silloin, kun puhuja viittaa omaan toimintaansa. Sitä vastoin käsitteistysprosessin kannalta katsottuna infinitiivisubjektin yhteydessä puhujasta on enemmän merkkejä kuin lausesubjektin yhteydessä, joten infinitiivi asettaa puhujan lausetta tiukemmin tapahtumien osallistujaksi. Käsitteistysprosessin subjektiivisuuden aste kytkeytyykin näin evidentialisuuden ilmaisuun. Puhuja voi konstruoida kuvaamansa tilanteet eri tavoin, ja subjektin tyyppin valinnalla puhuja viestittää myös sitä, miten välitön puhujan havainto on. Tällainen eronteko selittää infinitiivin ja lauseen käytön eron niissä tilanteissa, kun infinitiivinä on (tai voisi olla) aistihavaintoverbi.

Rakenneskeeman *olla*-verbi + AP + InfP merkitys on varsin abstrakti. Maailmaa ei kuvata tutkimassani lausetyypissä suoraan vaan puhujan tietoisuuden läpi, puhujan sisäisenä elämyksenä. Tällöin käy ymmärrettäväksi myös se, että infinitiivilausekkeen voi sanoa kuvaavan propositiota. Lauseessa käytetyn adjektiivin onkin pystyttävä kommentoimaan puhujan sisäistä elämystä (eli oikeastaan propositiota) jostakin asiintilasta. Lauseeseen sopivat adjektiivit voi rajata useissa tapauksissa näin. Lauseessa käytetty adjektiivi ja koko rakenneskeeman merkitys kiinnittävät lauseen kokijaksi lähes yksinomaan ihmisen. Siksi siinä esiintyvän infinitiiviverbin tulee kuvata ihmisen toimintaa. Rakenneskeeman merkitys sitoo lauseen yleensä nimenomaan puhujan viittaavaksi. Näistä syistä infinitiiverbeinä tavallisia verbejä ovat

mentaaliverbit. Myös muut ihmisen toistuviin tekemisiin ja tiloihin viittaavat verbit ovat tavallisia, koska taustalla on kokemuksiaan arvioiva ja tulkitseva ihminen.

Adjektiivin merkitys on lauseen tulkinnassa keskeinen. Lauseessa käytetyn adjektiivin semantiikka ilmentää puhujan mukaantuloa ja asennetta tilanteeseen. Adjektiivi virittää sen asteikon, jota vasten toimintaa tarkastellaan. Lisäksi adjektiivin semantiikan subjektiivisuuden aste, evaluaation polaarisuus ja kyky ilmaista modaalisuutta määrittävät lauseen merkityksen tulkintaa. Erityyppisiin toimintoihin liittyvät tyypillisesti myös erityyppiset adjektiivit. Yleistäen voisi sanoa, että subjektiiviset adjektiivit liittyvät myös subjektiivisiin toimintoihin eli yksityiseen elämänpiiriin, kun taas objektiiviset adjektiivit liittyvät usein yhteisön jakamiin asioihin. Myös puhujan valitsemat muut määritteet tässä lausetyypissä ohjaavat lauseen tulkintaa ja esittävät ehtoja ja täsmennyksiä lauseen kuvaaman tilanteen tulkitsemiseksi. Lauseen yhteydessä esiintyviä määritteitä kannattaakin usein tarkastella tulkintaa täsmäntävinä tilanrakentajina.

Sanomalehtitekstissä tutkimaani lausetyyppejä käytetään hyvin usein referointikonteksteissa. Tämä johtuu siitä, että aina on kyse jonkun ihmisen kokemuksista. Muodollisesti kokijaa ja referointia ilmaistaankin usein samoin keinoin. Tämä heijastelee myös sitä, että joskus on vaikea erottaa, onko referoinnissa kyse puheen vai ajatusten ja muiden tajunnansisältöjen referoinnista. Koska toisen ihmisen tajuntaan ei reaali maailmassa ole pääsyä, sanomalehtitekstissä referointi tulkitaan usein pragmaattisin perustein juuri puheen referoinniksi. Lausetyypissä ei myöskään ole inhimillistä subjektia, mutta inhimillisestä kokijasta on peräisin myös se, että lausetyypillä puhuja voi tarjota omia kokemuksiaan jaettavaksi toisille. Puhuja voi olettaa muidenkin kokevan tilanteet suurin piirtein samalla tavalla kuin hän itse, varsinkin jos puhuja ja kuulija jakavat esimerkiksi samanlaisen arvomaailman tai ovat saman ryhmän jäseniä tms. Lausetyypin yhteydessä voikin havaita sosiaalisuutta, dialogisuutta ja monenlaista puhujan kuulijan tilanteen ja näkökulman huomioon ottamista.

Tutkielmani aineistona ovat olleet lähinnä sanomalehtitekstit, mutta juuri

tämäntyyppisiin kopulalauseisiin liittyvän kokijan sisäisen näkökulman ja dialogisuuden takia lausetyyppejä olisi mielenkiintoista tarkastella myös lehtitekstejä henkilökohtaisemmissa teksteissä. Onhan puhujan mahdollista eläytyä vahvasti lauseen kokijan asemaan silloinkin, kun puhuja kertoo omista kokemuksistaan. Sanomalehtiteksteissä puhujat eivät kuitenkaan yleensä tuo julki kaikkein henkilökohtaisimpia kokemuksiaan ja ajatuksiaan. Lausetyypin dialogisuutta voisi parhaiten tutkia keskusteluaineistojen avulla. Tällöin myös keskustelun konteksti tulisi paremmin esille ja myös kuulijan reaktiot lauseeseen olisivat nähtävissä. Sanomalehtikonteksti ei ole sikäli dialoginen, että siinä puhujien suhde on epäsymmetrinen. Sanomalehtiteksti rakentuu pitkälti siten, että toimittaja kysyy ja haastateltava vastaa. Sanomalehtitekstissä haastateltava ei myöskään useinkaan osoita sanojaan suoraan läsnä olevalle kuulijalle, mikä näkyy siinä, että lausesubjektin sisällä toisen persoonan subjektit ovat hyvin harvinaisia (*on kiva, että tulit*) ja subjekti on yleensä välittömän puhetilanteen ulkopuolinen kolmas persoona.

LÄHTEET

Aineisto

Kielipankki = Suomen kielen kielipankki. ATK-korpus. CSC Tieteellinen laskenta Oy, Espoo.

Kirjallisuus

BAHTIN, M. M. 1986: The problem of Speech Genres. Teoksessa C. Emerson & M. Holquist (toim.), *Speech Genres and Other Late Essays*. University of Texas Press, Austin.

DIXON, R. M. W. 1977. Where have all the adjectives gone? *Studies in language* 1: 19–80.

FAUCONNIER GILLES 1994 [1985]: *Mental Spaces: Aspects of Meaning Construction in natural language*. Cambridge University Press. Cambridge.

GOFFMAN, ERVING 1974: *Frame analysis: An essay on the organization of experience*. Northeastern University Press, Boston.

HAKULINEN AULI & FRED KARLSSON 1979: *Nykysuomen lauseoppia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

HERLIN, ILONA 1998: *Suomen kun*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 712.

Helsinki: SKS.

HIIENONEN, MIRJA 1976: Adjektiivisen predikatiivin sijasta infinitiivin yhteydessä. – LEHTINEN, RAIIJA – LEHTINEN, TAPANI – NUOLIJÄRVI, PIIRKKO – PAUNONEN, HEIKKI (toim.): Kielitieteellisiä lehtiä: Kotikielen Seuran sadannen toimintavuoden täytyessä. Suomi. 120:4 s. 28–35. Helsinki: SKS.

HUUMO, TUOMAS 1997: *Lokatiivit lauseen semanttisessa tulkinnassa*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 55, Turku.

——— 2006: *Teonnimet ja jaollisuus: miten kantaverbin teonlaatu heijastuu teonnimen merkityksessä?* – Ellen Niit (toim.) *Keele ehe*. Publication of the department of Estonian language. University of Tartu, Estonia. s.42-66.

——— 2007: Näkökulmia suomen kielen aistihavaintoverbeihin. *Emakeele Seltsi aastaraamat* 52: 69–86.

ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN TARJA RIITTA – ALHO, IRJA (toim.) 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

ITKONEN, ESA 2008: *Maailman kielten erilaisuus ja samuus*. 3. painos. Yleisen kielitieteen julkaisuja. Turun yliopisto.

ITKONEN, TERHO 1976: Erään sijamuodon ongelmia. – *Opuscula Instituti linguae Fennicae, Universitas Helsingiensis* 53 s. 173–217. Helsinki: HY.

JAAKOLA, MINNA 2004: *Suomen genetiivi*. SKST 995. Helsinki: SKS.

KALLIOKOSKI, JYRKI 2005: Referointi ja moniäänisyys kielenkäytön ilmiönä. Teoksessa
HAAKANA, MARKKU & JYRKI KALLIOKOSKI (toim.) *Referointi ja moniäänisyys* s. 9–
42. SKS: Helsinki.

LAITINEN, LEA 1992: *Välttämättömyys ja persoona. Suomen murteiden nesessiivisten
rakenteiden semantiikkaa ja kielioppia*. Helsinki: SKS.

LAKOFF, GEORGE & JOHNSON, MARK 1980: *Metaphors We Live by*. Chicago University
Press.

LARJAVAARA, MATTI 1990: *Suomen deiksis*. Helsinki: SKS.

——— 2007: *Pragmasemantiikka*. Helsinki: SKS.

LEINO, JAAKKO 1999: Mitä tarkoittaa *se, että*? *Se*-pronominista subjektina ja objektina
toimivan *että*-lauseen yhteydessä. – *Virittäjä* 103, s. 27–51.

——— 2003: Antaa sen muuttua. Suomen kielen permissiivirakenne ja sen kehitys. SKS:
Helsinki.

LEINO, PENTTI - HERLIN, ILONA - HONKANEN, SUVI - KOTILAINEN, LARI - LEINO, JAAKKO -
VILKKUMAA, MAIJA 2001: *Roolit ja rakenteet. Henkilöviitteinen allatiivi Biblian
verbikonstruktioissa*. SKS: Helsinki.

MAKKONEN-CRAIG, HENNA 2005: *Toimittajan läsnäolo sanomalehtitekstissä. Näkökulmia*

suomen kielen dialogisiin passiivilauseisiin. SKS: Helsinki.

MÄNTYNEEN, ANNE 2005: Referointi tekstilajipiirteinä. Teoksessa Haakana, Markku & Jyrki Kalliokoski (toim.) *Referointi ja moniäänisyys* s. 258–281. SKS: Helsinki.

ONIKKI, TIINA 1994: Skeema merkitysrakenteen ja taustatiedon kuvauksessa. Teoksessa LEINO, PENTTI & TIINA ONIKKI (toim.) *Näkökulmia polysemiaan*. Kieli 8 s. 70–138.

PAJUNEN, ANNELI 1999: *Suomen verbirektiosta. Verbin argumenttirakenteen jäsenten valinnasta*. Yleisen kielitieteen julkaisuja. Turun yliopisto.

——— 2001: *Argumenttirakenne: Asiointilojen luokitus ja verbien käyttäytyminen suomen kielessä*. Suomi. 187. Helsinki: SKS.

PEKKARINEN, HELI 2005: Sika on paha nyljettävä – mutta helppo ruokkia. Adjektiivin kanssa esiintyvien infiniittisten muotojen käytön tarkastelua. Teoksessa HERLIN, ILONA & LAURA VISAPÄÄ (toim.) *Elävä kielioppi. Suomen infiniittisten rakenteiden dynamiikkaa* s. 127–145. SKS: Helsinki.

SALMINEN, TARU 2000: *Morfologiasta moniäänisyyteen. Suomen kielen kvasirakenteen merkitys, käyttö ja kehitys*. SKST 796. Helsinki: SKS.

SHORE, SUSANNA 2005: Referoinnista projektioon ja metarepresentaatioon. Teoksessa HAAKANA, MARKKU & JYRKI KALLIOKOSKI (toim.) *Referointi ja moniäänisyys* s. 44–82. SKS: Helsinki.

SIIROINEN, MARI: 2001: *Kuka pelkää, ketä pelottaa: Nykysuomen tunneverbien kielioppia ja semantiikkaa*. SKS: Helsinki.

TAYLOR, JOHN R. 2003: *Linguistic Categorization*. Oxford University Press.

VILKUNA, MARIA 2000: *Suomen lauseopin perusteet*. 2., korjattu painos. Helsinki: Edita.

VISAPÄÄ, LAURA 2008: *Infinitiivi ja sen infiniittisyys. Tutkimus suomen kielen itsenäisistä A-infinitiivikonstruktioista*. SKS: Helsinki.

WHITE, LEILA 1993: *Suomen kielioppia ulkomaalaisille*. Finn Lectura. 4., uudistettu painos 2001.